VILTIS

Nr. 1 KOVAS 1949 m.

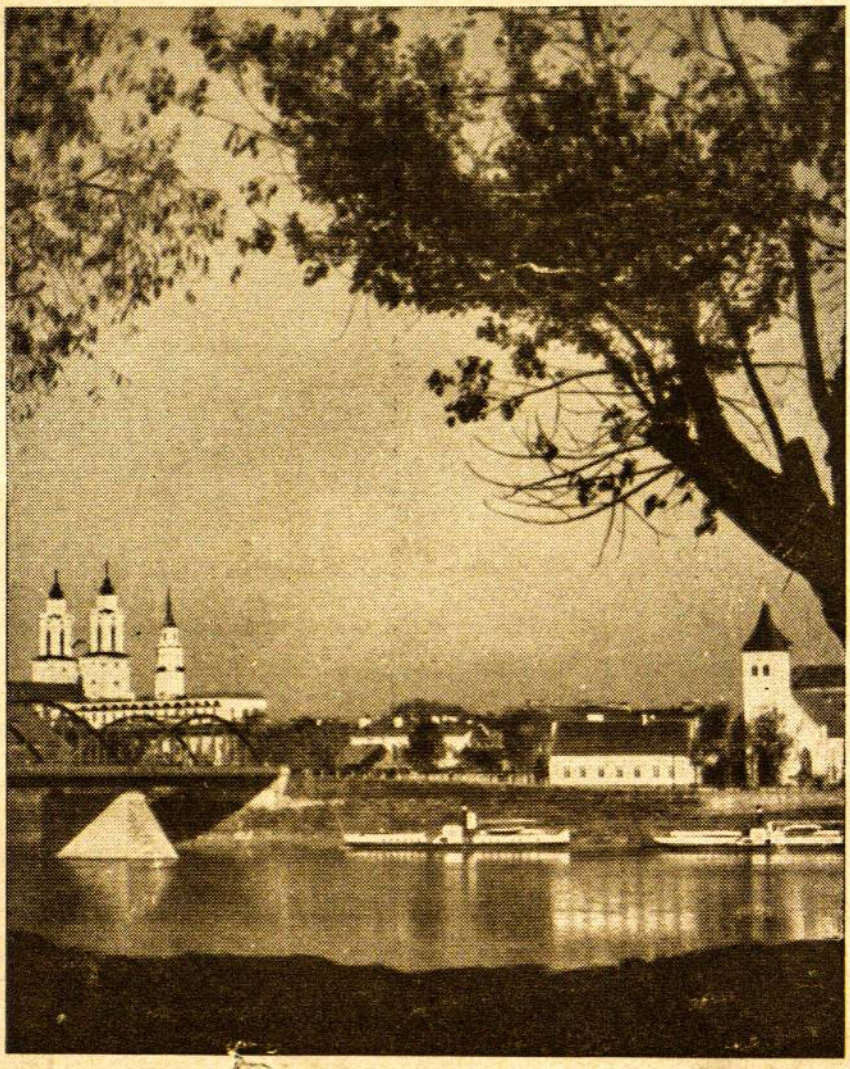

VILTIS
MOKSLO, KULTŪROS IR POLITIKOS ŽURNALAS
Nr. 1 KOVAS 1949m.

A. MERKELIS

SU VILTIMI Į LAISVĘ

Žmones, daiktus, idėjas ir visa kita mes ženklinname vardais. Kasdieninėje mūsų kalboje tie vardai tarsi nublunka, supilkėja, netenka savo pirmykštės prasmės ir reikšmės. Atrodo, lyg vardai tebūtų tam, kad mes jais paženklintuosius galėtume išskirti iš jiems panašių. Betgi taip iš tikrųjų nėra. Kiekvienas vardas turi savo gilesnę prasmę ir reikšmę. Vardas nėra kažkas atsitiktinio. Ką ženklindami vienokiu ar kitokiu vardu, mes norime juo išreikšti tai, kas ženklinamajame yra būdingiausio, svarbiausio ir reikšmingiausio.

Ir mūsų periodinės spaudos vardai nėra atsitiktiniai. Juos parenkant, nemažai galvota, kad kuo tiksliausiai, kuo ryškiausiai ir gražiausiai būtų išreikšta tai, kas tais vardais pavadintais laikraščiais siekiama. 1832 m. Pridrikis Kelkis pradėjo leisti pirmąjį lietuvių kalba periodinį leidinį — „Nusidawimai apie Evangelijos Praplatinimą tarp Žydų ir Pagonų“. Šiam leidiniui vardo neieškota, bet keleta žodžių nusakyta tai, kas jame bus skelbiama. Kai po pusės šimto metų Jono Basanavičiaus ir kitų buvo sumanyta leisti naujas laikraštis, jam buvo jau duotas ir reikšmingas vardas „Aušra“. Tuo vardu jie nusakė, ko jie trokšta ir siekia. „Kaip aušrai auštant nyksta ant žemės nakties tamsybė, o kad taip jau prašvistų ir Lietuvos dvasia“, — baigia Jonas Basanavičius „Aušros“ prakalbą, nusakydamas didįjį naujojo laikraščio siekimą.

Jono Basanavičiaus ir kitų aušrininkų svajonės ir troškimai pildės: Lietuvos dvasia švito, lietuvių apmirusi tautinė sąmonė atgijo. Po trejų metų „Aušrai“ iš Lietuvos padangės pranykus, 1887 metais pradėta leisti naujas laikraštis, pavadintas „Šviesa“. Vardas, be abejo, reikšmingas. „Aušra“ apmirusioje lietuvių tautos sąmonėje įžiebė šviesą, lietuvių tauta pradėjo suprasti, kas ji buvo praeityje ir kas dabar esanti. Betgi po „Aušros“ pasirodžiusi „Šviesa“ dar buvo tokia blanki, jog neįstengė nušviesti kelio, kuriuo turi žengti atbundanti lietuvių tauta.

„Aušros“ žadinama lietuvių tauta budo, ir atbudusiuosius reikėjo telkti prie darbo, o „Aušros“ spindulių dar nepažadintuosius kitokiomis priemonėmis kelti iš miego. Ir tai darė savo stipriais dūžiais 1889 m. Vinco Kudirkos galinga ranka pradėtas siūbuoti „Varpas“.

„Aušra“ siekė, kad lietuviai jaustųsi lietuviais esą, kad visa tai, kas lietuviška, brangintų ir mylėtų. Vinco Kudirkos „Varpo“ svarbiausias tikslas — tautiškai atbundančius lietuvius telkti prie darbo. Jis skatina lietuvius dirbti savo tautai, kad ji kultūriškai ir ekonomiškai stiprėtų, vaduotųsi iš svetimųjų priespaudos. „Varpo“ prie darbo telkiami lietuviai nebuvo vieningos nuomonės, ką ir kaip jie turi dirbti. Susiskaldymas srovėmis buvo neišvengiamas, ir veltui Vincas Kudirka „Varpe“ nuolatos šaukė prie vienybės ir net į Tautos Himną įrašė, kad „vardan tos Lietuvos vienybė težydi“.

Nors ir įvairiomis srovėmis sroveno lietuvių tautinis veikimas, betgi jis liejos į vieną vagą, tekėjo viena upe, kurios nebepajėgė niekas užversti ar užtvenkti. Kas tuo metu dėjos mūsų tautoje, stipriausiai yra nusakęs 1895 metais Maironis šiais žodžiais:

Amžiais pavergta kelias tėvynė;
Jos atgimimą jaučia dvasia.
Ginkim, ką mūsų proseniai gynė!
Žadinkim brolius meile drąsia!

Dešimčiai metų praslinkus nuo to laiko, kai šie žodžiai pirmą kartą nuskambėjo mūsų spaudoje, Lietuva ruošės didžiam žygiui. Revoliucijos įsiūbuotam Rusijos caro sostui braškant, lietuvių tauta siuntė savo atstovus į didįjį Vilniaus Seimą, kuriame Lietuvai buvo pareikalauta autonomijos. Kai kuriose Lietuvos vietose buvo net nušalinta rusų administracija, pakeičiant ją lietuviškąja. Tačiau Rusijos, to milžino molinėmis kojomis, dar būta stipraus. Po nepavykusiso revoliucijos sekė žiauri reakcija: daug lietuvių atsidūrė kalėjimuose, daug kas buvo priverstas pasitraukti iš savo tėvynės.

Kovoje dėl savo kultūrinės ir politinės laisvės lietuvių tauta daug ko neteko. Tūkstančiai lietuvių buvo ištremta į Sibirą, tūkstančiai buvo priversti iškeliauti į Ameriką laisvės ir duonos kąsnio ieškoti, šimtai tūkstančių lietuviškų spausdinių buvo sudeginta. Daug, labai daug ko mūsų priešai mums

Lietuvos Nacionalinė M. Mažvydo Biblioteka

sunaikino, betgi jie neįstengė mūsų tautoje sunaikinti vilties išlikti gyviems, audrų nepalaužtiems ir sulaukti to, dėl ko dirbama, kovojama, vargstama ir kenčiama. Toji viltis mūsų tautoje stipri ir nesunaikinama. Ji tvirtasis laidas, kad mūsų tauta ištvers ir laimės tai, ko ji siekia.

Kai didžiosios rusų reakcijos metu 1907 metais Antanas Smetona su kun. Juozu Tumu-Vaižgantu Vilniuje pradėjo leisti naują laikraštį, tai jam parinko vardą, kuris geriausia galėjo išreikšti to meto lietuvių tautos nusiteikimą. Ir to laikraščio vardas buvo „Viltis“, nes visa lietuvių tauta tuomet gyveno viltimi geresnių laikų. Ir ne tik geresnių laikų viltimi gyveno, bet taip pat dirbo ir kovojo, kad greičiau tų laikų sulauktų.

Ko buvo siekiama ano meto „Viltimi“? Viršiausias viltininkų tikslas, pasak A. Smetonos, telkti tautinės pajėgos ir taikinti jos taip, kad darbe neprieštarautų vienos kitoms, kad iš vieno ar šalymais eidamos, netrukdytų vienos kitų. Partijos tarpas daugeliui pasirodęs per siauras ir per ankštas, dėl to rados noro dideliu, plačiu būriu darbuotis savo šalies naudai. „Mūsų idealas — rašė A. Smetona — yra dvasinės gėrybės, kurios yra savaime tiesos, nepareinančios nuo kitų tiesų. Materialinė buitis tik įrankis toms tiesoms siekti, o jų nešiotoja yra mūsų siela“. Toliau tame pat straipsny apie lietuvio žymes „Vilties“ redaktorius Antanas Smetona pastebi, kad „taip buvo suprantamas mūsų atgimimas iš pradžios. Pradėję peikėtis, atsigodome ir rungėmės taip savybėje, taip ir su kitais ne tiek dėl materialinio lobio, kiek dėl dvasios reikalų, plačiąja to žodžio reikšme tariant. Žinoma, mes negalime niekinti ir apleisti materialinės kultūros, kuri šiaip ar taip yra pirmoji mūsų gyvybės sąlyga, bet mūsų atgimime ir dabar ima viršų dvasios, o ne materijos reikalai.“

Kas senosios, prieš keturiasdešimt su viršum metų mūsų tautą gaivinusios ir guodusios „Vilties“ padaryta, ne šio straipsnio uždavinys seikėti ir vertinti. Viena tik noriu pažymėti, kad „Viltis“ buvo ano meto lietuvių visuomeninio, kultūrinio ir politinio gyvenimo kelrodys. Ji telkė ir organizavo mūsų visuomenę tautinės kultūros darbui, ateičiai smaigstė gaires, kurios per kultūrinių vertybių kūrybą vedė tautą į laisvę. Joje atspindėjo mūsų tautos lūkesčiai ir viltys, buvo sužymimi ir vertinami laimėjimai, keliami vargai, gvildenami negalavimai. Ano meto didžioji mūsų tautos viltis išsipildė — Lietuva tapo laisva ir atstatė savo nepriklausomą valstybę.

* * *

Jau dešimti metai, kai mūsų tauta skursta be laisvės, be savos valstybės, pavergta ir naikinama. Daug lietuvių vargsta tremtyje išblaškyti po tolimus kraštus. Mūsų tragiškoje šių dienų buityje viena paguoda, vienintelis šviesus pragiedrulėlis niaurioje padangėje — viltis, kad žiaurioji priespauda ne amžius truks, subyrės vergijos pančiai, ir mūsų tauta vėl taps laisva.

Ką mes brangiausio pasiėmėm pasitraukdami iš savo tėvynės? Viltį vėl į ją grįžti. Ką mes vertingiausio galime išsivežti, iškeliaudami už jūrių marių, dar toliau nuo savo tėvynės? Tik viltį vėl į ją grįžti. Šiandinėje mūsų buityje viltis didžioji mūsų stiprybė:

> Sunku mums būtų be vilties!
> Be jos skausme kas suramintų!
> Kas duotų širdžiai tiek ugnies?
> Kas ištvermę varge gamintų?
>
> (Maironis)

Viltis — ištikima žmogaus gyvenimo palydovė. Be jos gyvenimas būtų niaurus ir beprasmingas. Žmogus visą savo gyvenimą viliasi sulaukti kažką, kas jį darytų laimingesnį, negu kad jis yra. Viltis lyg užburtas laimės žiburys žmogų ir po sunkia vargo našta vilioja į tolį, lengvina skausmus, sukluspusį pakelia ir suteikia jėgų žengti toliau. Tik vilties neprarandantiems skirtas laimėjimas. Tatai mums tvirtina vilties ir paguodos poetas Jurgis Baltrušaitis:

> Žemės sklidinas laimikis
> Tam būties svarstyklių skirtas,
> Kas vilties stebuklu tikis,
> Žemės kelią skina tvirtas...
>
> Juo kai skaidrus žydris niaukias,
> Kai vargai krūtinę diegia,
> Nenuilsk, kantruoli, laukęs,
> Degęs viltimi bemiege...
>
> Toliams girių ir rugienų
> Imk, klajokli, jos žibintą —
> Jis negęsta ir juo vienu
> Amžių glūdumos nušvinta...

Jei mūsų tautoje būtų išblėsusi viltis sulaukti laisvės, ji būtų pasmerkta žūti. Tačiau mūsų tautos tamsioje padangėje skaisčiai spindi laisvės vilties žvaigždė. Jei ne toji viltis, ar mūsų girių broliai-partizanai kovotų dėl laisvės su nepalyginamai stipresniu priešu? Tikėjimas vilties stebuklu juos uždegė žūtbūtinei laisvės kovai. Laisvės žibintas tremties kalvarijose mums šviečia kelią į laisvą Lietuvą. Viltis mums lengvina tremties vargą, įkvėpia kurti, savąja kūryba įgyti teisę laisvei. Gyvenimas be vilties virstų pragaru. Ir Dantė Dieviškojoje Komedijoje ant pragaro (Inferno) vartų užrašė: Lasciate ogni speranza voi ch'entrate (palikite viltį, kurie čia įeinate). Jeigu ne viltis sulaukti laisvės, mūsų tautos gyvenimas šiandien tikrai būtų pragaras.

Mūsų didžioji viltis sulaukti laisvės nėra tuščia. Esama ženklų, rodančių, kad mūsų tautos laisvė nebe už kalnų. Mes jos tikrai sulauksime ir turime ruoštis ją pasitikti ne tuščiomis rankomis. Kaip anuomet, taip ir šiandien savo tautos laisvei kelią turime grįsti kultūrinėmis vertybėmis.

Tegu negęstanti viltis sulaukti laisvės ir grįžti į savo išsiilgtąją tėvynę mus daro budrius, kūrybingus ir savo tėvynei pasiaukojančius.

Dr. J. Šaulys

PO 1918 M. VASARIO 16 DIENOS

(Lietuvos pastangos savo tarptautiniams santykiams konsoliduoti)

I.

Kurti Lietuvos valstybę teko pradėti, galima sakyti, iš nieko. Stigo pasiruošusių valstybiniam darbui žmonių, kursimos valstybės kasa buvo tuščia, o pačiame krašte, baigiantis karui, įsiviešpatavo didelė suirutė: dar vokiečių okupacijos metu, ypač okupacijos pabaigoj, buvo jau pradėjęs kelti galvą banditizmas, iššauktas daugiausia pabėgėlių karo belaisvių ir karo dezertirų. Artėjant rusų komunistų gaujoms, ėmė organizuotis, laukdami pagalbos iš šalies, savieji įvairiaspalviai komunistai ir kandidatai į juos, gi vokiečių kariuomenė, traukdama iš rytų, prieš apleisdama mūsų kraštą, įvykus vokiečių revoliucijai, ėmė sauvaliauti ir plėšti žmones, stengdamasi parsivežti namo kiek galint daugiau įvairiausio grobio.

Šitokiomis aplinkybėmis imtis valstybės kūrybos darbo galėjo tik žmonės, kupini energijos, iniciatyvos ir pasišventimo.

Vos pradėjus Vilniuje pirmus valstybės organizavimo darbus, vokiečiai sudavė provizorinei mūsų vyriausybei pirmą ir nelauktą smūgį: 1919 m. sausio 1 d. Vilnių perleido lenkų legionininkams, kuriuos, teisybė, netrukus pavarė rusų bolševikai (sausio 5 d.). Lietuvos vyriausybė, jau prieš perleidžiant Vilnių lenkams, buvo išsikrausčiusi į Kauną.

Vokiečiai, pradėję trauktis iš Rusijos, pradžioje buvo nusistatę pasitraukti iki savo rytų sienų. Atsimenant, kad mūsų kariuomenė vos buvo pradėjusi organizuotis, mums grėsė didelis pavojus — bolševikai galėjo užimti, neradę pakankamo pasipriešinimo, visą Lietuvą. Todėl man teko Berlyne, vos pradėjus ten kurti pasiuntinybę, daryti didelių pastangų pas tenykščią vyriausybę, kad ji staigiai neatitrauktų savo kariuomenės iš Lietuvos ir ją paliktų dar bent kiek į rytus nuo Kauno, kol mes galėsime suorganizuoti savo karines pajegas apsiginti nuo rusų invazijos. Tatai nebuvo lengva padaryti, nes Santarvė buvo pareikalavusi iš vokiečių atsiimti savo kariuomenę iš rytų. Teko tartis su svarbiausiais to meto vyriausybės nariais (Volksbeauftragte): Ebertu, Scheidemannu, Noske ir Haase. Sunkiausia buvo susikalbėti su Haase, neprikl. socialistu, savo simpatijomis artimu komunistams. Daugiausia paramos radau, neskaitant Eberto, pas karo reikalų komisarą Noskę. Gavus vokiečių sutikimą, reikėjo gauti dar Santarvės pritarimą. Todėl teko važinėti Šveicarijon užmegzti kontakto su Santarvės atstovais. Iš savo pusės darė tokių pat pastangų Erzbergeris, vedęs derybas su Santarve dėl paliaubų, kol pagaliau buvo gautas Santarvės sutikimas, kad Vokiečių kariuomenė kol kas paliktų Lietuvoje.

Man esant Šveicarijoje, pasisekė A. Smetonai su M. Yču, atsikėlusiems iš Vilniaus Berlynan, gauti iš vokiečių 100 milijonų markių paskolą. Tas faktas, kartu su Santarvės sutikimu palikti laikinai Vokiečių kariuomenės dalis Lietuvoje, sudarė mums palankias sąlygas toliau kurti valstybės administraciją ir organizuoti savo karines pajėgas. Reikėjo skubėti. Bolševikai, rengdamiesi užimti Kauną, mūsų tuometinį kūrybos centrą, ėmė jį supti iš šiaurės, verždamies į Žemaičius, ir iš pietų, stumdamies Alytaus kryptimi. Be to, jie dėjo visas pastangas susprogdinti Lietuvą ir iš vidaus. Pradžioj, atsikėlus provizorinei vyriausybei Kaunan, buvo tokių situacijų, jog tame pat Lietuvos viešbutyje (buv. Metropolio viešb.) viename kambaryje tarėsi Nepriklausomybės šalininkai, o kitame kambaryje, antroje to pat koridoriaus pusėje, posėdžiavo bolševikai ir ta-

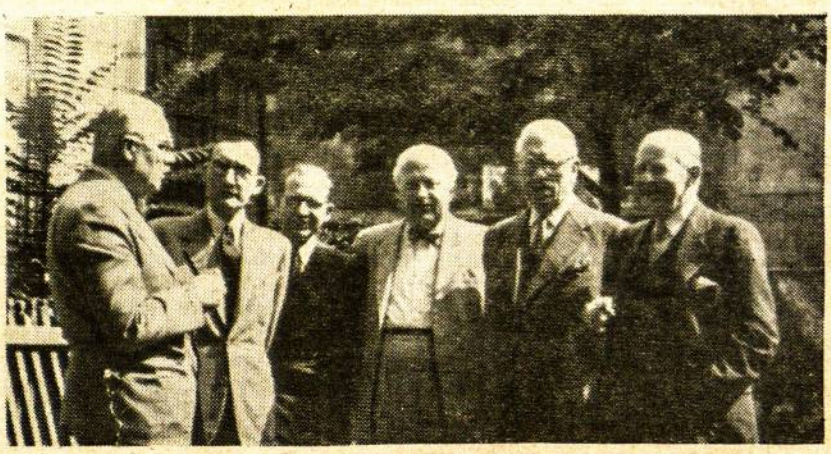

A. a. Dr. J. Šaulys, Lietuvos valstybės Pasiuntinių tarpe. Iš kairės: P. Žadeikis, St. Lozoraitis, St. Bačkis, E. Turauskas, Dr. J. Šaulys ir B. K. Balutis

rėsi, kaip sukliudyti Nepriklausomybės darbą ir paimti valdžią į savo rankas...

Taigi teko tuo pat laiku kurti valstybės organus, organizuoti savą kariuomenę ir kartu su menkutėmis savo karinėmis naujokų pajėgomis vesti partizaniškas kovas prieš besiveržiančias bolševikų gaujas, daugiau, teisybė, panašias kaip tik į gaujas, o ne į reguliarias kariuomenės dalis. Tatai buvo mūsų laimė, bet jų buvo daug, ir reikėjo jėgas įtempti.

Iš pradžių, savo pačių intereso vedamoms, silpnoms mūsų karinėms pajėgoms prieš bolševikų invaziją padėjo spirtis ir vokiečių kariuomenės dalys. Bet vokiečių kareiviams jau stigo karinės disciplinos, tarp jų buvo ir bolševikuojančio elemento. Todėl pasikliauti jais buvo jau sunku. Be to, jie gana nepalankiai žiūrėjo į mūsų augančias ir stiprėjančias karines pajėgas. Kildavo laikas nuo laiko konfliktų ir susirėmimų tarp mūsų ir vokiečių.

Santykiai su vokiečiais pasidarė dar labiau įtempti, kai atvyko Lietuvon J. Amerikos Valstybių, o paskui ir Prancūzijos misijos.

Viena bėda, sakoma, ne bėda, kai jų tuo pat metų susirenka dvi, trys, tai jau bėda. Taip buvo iš pradžių ir su mumis. Kovos prieš bolševikų invaziją, stiprėjant karinėms mūsų pajėgoms, vis labiau sekėsi. Bet štai sėkmingai beeinant kovoms prieš bolševikus, kovos lauke ima rodytis iš pietų lenkų karinės pajėgos. Jos užima buvusį mūsų rankose Gardiną (balandžio 19 d.), išvijusios bolševikus, paiima Vilnių.

Pasirodžius karo lauke lenkams, mūsų vyriausybė buvo nutarusi nusiųsti Varšuvon mano vadovaujamą misiją (be manęs, dalyvavo Dz.- Daumantas, pulk. Velykis ir majoras Voronko — gudas), kurios uždavinys buvo pamėginti susitarti su lenkais ir, jei pasirodytų galima, užmegzti su jais normalius kaimyninius santykius. Susitarimui buvo sąlyga, kad jie pripažintų Lietuvos nepriklausomybę su Vilnium, kaipo sostine. Kartu vyko su mumis ir Prancūzijos misijos šefas pulk. Reboul.

Pasitaikė taip, jog tą pat dieną, kada mūsų misija po vargingos kelionės atvyko Varšuvon, Vilnių užėmė lenkų kariuomenė, staigiu smūgiu išmušdama iš ten rusų bolševikus. Tatai buvo blogas ženklas mano misijai.

Teko Varšuvoje laukti ilgokai, kol grįžo iš Paryžiaus to meto Lenkijos ministeris pirmininkas J. Paderevskis, ėjęs kartu ir užs. reikalų ministerio pareigas. Iki grįžtant Paderevskiui, teko, be kitų pasikalbėjimų, ilgokai tartis su pačiu J. Pilsudskiu, kurio rankose, galima sakyti, jau tuomet koncentravosi visa faktinė valdžia. Jis buvo sunkiai besukalbamas. Nebent, jei Lietuva, girdi, sutiktų išplėsti savo teritoriją į gudiškąsias žemes ir pareikštų pritarimo sueiti su Lenkija į federacinius santykius. Tada jis, esą, pavartotų visą savo įtaką susitarimui. Posėdžiavęs tuomet Lenkijos seimas, priėmė dar prieš man atvykstant priešingą mums rezoliuciją Vilniaus klausimu, nebuvo linkęs eiti į kokius nors kompromisus. Suprantama, kad ir labai širdingas pasikalbėjimas su J. Paderevskiu (tai buvo didelis širdies žmogus!) negalėjo duoti kokių nors teigiamų išdavų.

Prasidėjo su lenkais tąsynės — lygiai karo, lygiai diplomatiniame lauke.

Prasidėjo nuo demarkacinių linijų komedijos: kai Santarvės buvo nustatomos vienos demarkacinės linijos, lenkai tuoj peržengdavo jas. Pataikaujant lenkams, Santarvės buvo nustatinėjamos kitos — vis toliau į Lietuvos valdomų žemių puę...

Kaip esu jau saskęs, Lietuvoje likusios vokiečių kariuomenės dalys pas mus pradžioje vaidino apsaugos vaidmenį prieš rytus. Ilgainiui, besikuriant ir bestiprėjant karinėms mūsų pajėgoms, jos ima darytis sunkenybė ir nerimo bei nesusipratimų šaltinis. Neskaitant atskirų, kartais net kruvinų incidentų, vokiečių karinės dalys, sakysime, 1919 m. birželio 21 d. Šiauliuose buvo užpuolusios net mūsų įgulą. Todėl reikėjo galvoti apie greitesnį vokiečių karinių dalių pašalinimą iš Lietuvos. 1919 m. birželio 28 d. Santarvei sudarius su Vokietija taikos sutartį ir paaiškėjus bendrai situacijai, tam jau buvo atėjęs ir laikas. Todėl, pareikalavus vyriausybei, vokiečių dalys tų pat metų liepos 11 d. turėjo apleisti Kauną (padegė išeidami raitelių kareivines)... ir imti kraustytis iš Lietuvos. Bet vokiečiai, pasirodo, nebuvo linkę taip lengvai pasiduoti: jie turėjo užantyje dar kitus planus. Štai tais pat metais liepos 26 d. pasirodo Kuršėnuose Vokiečių generolo von der Golzo suorganizuotos vad. Bermonto-Avalovo gaujos, pasiskelbusios nepriklausoma rusų armija, einanti kovoti prieš bolševikus ir padėti gen. Judeničiui, besirengiančiam iš Estijos užimti Petrapilį.

Tikrasis iš Berlyno diriguojamo Bermonto-Avalovo tikslas buvo užimti Latviją ir ten grąžinti vokiečių baronų viešpatavimą, o Lietuvą pavergti vokiečių įtakai, sudarius palankią sau vyriausybę. Kai tos Bermonto gaujos, naudodamos tą aplinkybę, jog mūsų kariuomenės dalys buvo užimtos kovomis su bolševikais ir lenkais, ėmė veikti šiaurės Lietuvoje, užimdamos Šiaulius, Biržus, Linkuvą, Radviliškį ir rodyti kas kartą nepalankesnį veidą, buvo gautas iš Berlyno mūsų atstovybės pranešimas, kad ten Fr. Roppas su J. Gabriu veda su vokiečių vyriausybės organais pasitarimus apie naujos Lietuvos vyriausybės sudarymą. Girdi, J. Gabrys žadąs tapti ministeriu pirmininku, o baronas Fr. Roppas imsiąs tvarkyti finansus. Mat, kaip sakoma, toks tokį pažino ir į vestuves pavadino.

Prieš Bermonto gaujas, ėmusias piešti ir terorizuoti okupuojamas sritis, ėmė organizuotis mūsų partizanai, kuriems į pagalbą atėjo ir stipresnės mūsų kariuomenės dalys, baigusios varyti bolševikus už Dauguvos. 1919 m. lapkričio 21—22 d. prie Radviliškio bermontininkai mūsų kariuomenės ir partizanų buvo galutinai sumušti. Mums teko Radviliškyje ir Šiauliuose didelis karo grobis. Įsimaišius Santarvės komisijai, gen. Niessello vadovaujamai, 1919 m. gruodžio 15 d. pasisekė galutinai bermontininkus iš Lietuvos išvyti.

Apsidirbus su bolševikais ir bermontininkais, beliko vieni lenkai, su kuriais, nežiūrint Santarvės tarpininkavimo, susidūrimams, lenkų provokuojamiems,

vis dar nesimatė galo. Ar šiaip ar taip, kraštas, nebejausdamas ant sprando nei bolševikų nei bermontininkų, galėjo laisviau atsikvėpti ir pradėti rimčiau tvarkytis namie, ypač kai su sovietais 1920 m. liepos 12 d. buvo pasirašyta taikos sutartis.

Tų pat metų gegužės 15 d. pradėjo dirbti Steigiamasis Seimas ir rengti atsikūrusiai Lietuvos valstybei konstituciją (ji buvo paskelbta 1922 m. rugpiūčio 1 d.).

Tačiau, Lietuvai besirengiant ramiam valstybės kūrybos darbui, iš pietų ir rytų padangė vėl netikėtai užsidegė karo gaisrais. Šį kartą Lenkija, besirengdama atstatyti istorines savo sienas, (1920 m. pavasarį) ėmė pulti Sovietų Rusiją. Pasisekimas pradžioje buvo lenkų pusėje. Gegužės 8 d. jie užėmė Kijevą. Stiprėjanti Sovietų kariuomenė pradėjo greit atsigriebti ir ėmė vyti lenkų kariuomenę atgal. Rugpiūčio mėnesį Sovietų kariuomenė stovėjo jau prie Varšuvos.

Šito karo pasėkoje Lietuva, nors pasiskelbusi neutralumą ir kare nedalyvavusi, perėmė iš Sovietų jų užimtas, bet Lietuvai pagal Lietuvos—Rusijos taikos sutartį priklausančias visas tas sritis, kurias lenkai buvo ginkluota jėga pagrobė iš Lietuvos.

Karo laimė netrukus ėmė vėl krypti lenkų naudai: lenkams pasisekė nuo Varšuvos atmušti Sovietų kariuomenę, kuri ėmė trauktis atgal. Lenkų kariuomenė, vydama raudonąją armiją, ėmė slinkti Lietuvos link ir vėl suėjo į konfliktą su Lietuvos kariuomene, atsilimdama savo seniau užgrobtas Lietuvos žemes.

Įsimaišius Santarvei, dar Vilniui tebesant mūsų rankose, buvo sušaukta Suvalkuose Lietuvių-Lenkų konferencija; ji 1920 metų spalių 7 d. pasirašyta sutartimi Vilnių pripažino Lietuvai. Tačiau jau poryt, spalių 9 d., Želigovskis, J. Pilsudskiui įsakius, užėmė Vilnių, radęs ten vos silpną mūsų uždangą, nes vyriausios mūsų kariuomenės dalys buvo, deja, tuo metu įstrigusios Suvalkijoje.

Karinis konfliktas, kilęs tarp Lietuvos ir Lenkijos, baigėsi sumušus lenkus prie Širvintų ir sustabdžius tolesnį jų veržimąsi Lietuvon, įsimaišius Santarvei, lapkričio 29 d. neutralios zonos nustatymu.

Tų įvykių pasėkoje prasidėjo bylos Tautų Sąjungoje, sekė įvairios Lietuvos-Lenkijos konferencijos, pasibaigusios niekais. Lenkijos buvo šauktasi net Haagos teismo.

1921 m. pavasarį buvo nustatyta galutinė siena tarp Lietuvos ir Latvijos. Palangos sritis kurį laiką prieš karą priklausiusi Kuršo gubernijos administracijai, atiteko, suprantama, Lietuvai, ir tų pat metų kovo 31 d. Palangon įžengė mūsų kariuomenė.

Kaip žinoma, Klaipėdos kraštas, einant Versalės sutartimi, buvo atskirtas nuo Vokietijos, bet galutinis jo likimas buvo likęs atviras, ligi paaiškės dar tuomet nepripažintos Lietuvos ateitis. Kol tatai įvyks, Klaipėdos kraštas buvo pavestas Santarvės žiniai. Krašto administracija buvo pavesta Prancūzijos vyriausybei. Pradžioje buvo atsiųstas generolas Odry su prancūzų įgula, o paskui jo vieton atsikraustė komisaras Petisne. Jis, sudaręs patariamąją direktoriją iš vietos vokietininkų, paliko vietoje visus buvusius Prūsijos valdininkus. Prasidėjo intrigos, turėjusios tendencijos, priešingai aiškiai Versalės sutarties prasmei, sudaryti iš Klaipėdos krašto vad. „Freistaatą“, kad paskui būtų lengviau grąžinti Vokietijai. Visa šita intrigų politika ir nesiskaitymas su krašto daugumos lietuvių reikalavimais išprovokavo 1923 m. sausio 9 d. sukilimą ir pareikalavo, kad kraštas būtų sujungtas su Lietuvos valstybe. Kilęs tarp Santarvės ir Lietuvos tas konfliktas baigėsi ateinančiais metais gegužės 8 d. vad. Klaipėdos konvencijos pasirašymu. Klaipėdos kraštas, einant ta konvencija, buvo priskirtas prie Lietuvos, bet Lietuva turėjo suteikti autonomijos statutą. Tas statutas buvo savo rūšies Trojos arklys, atidaręs vokiškai veiklai vartus, nukreiptai prieš gyvus Lietuvos interesus.

Pasinaudodami Klaipėdos lietuvių sukilimo faktu ir juo suduotu Santarvės prestižui smūgiu, lenkai pasistengė nukreipti susidariusią Santarvės tarpe nuotaiką savo naudai. Ir iš tikrųjų Ambasadorių Konferencija 1923 m. kovo 15 d. nustatė Lenkijos vakarų sienas tokiu būdu, kad Vilnius teko Lenkijai. Tatai, žinoma, nebaigė mūsų ginčo su Lenkija ir nepalengvino tolesnių abiejų kraštų santykių. Jie liko ir toliau įtempti.

Užsitęsęs Lietuvos-Lenkijos konfliktas buvo baigtas 1938 m. Lenkijos ultimatumu, kurio pasėkoje Lietuva buvo priversta užmegzti su Lenkija diplomatinius santykius. Užmegzdama su Lenkija santykius, Lietuva neišsižadėjo savo teisių į Vilnių. Tik ginčas, taikantis prie naujų aplinkybių, buvo perkeltas į naują plotmę. Prasidėjo ginčas dėl Vilniaus srities kultūrinių lietuvių teisių apsaugojimo. Taip tęsėsi, ilgi ištiko 1939 m. antrasis pasaulinis karas.

Likvidavus bermontininkų avantiūrą ir po Versalės taikos sutarties paaiškėjus Klaipėdos krašto klausimui, buvo pradėta normuoti santykiai su Vokietija, artimiausiu mūsų kaimynu, su kuriuo jau buvo prasidėję ekonominiai santykiai: iš Vokietijos gaudavome jos pramonės gaminių, o iš mūsų Vokietija gabenosi žaliavos ir maisto dalykų. Bet tas santykiavimas nebuvo normuotas, be to, tarp mūsų dar buvo abipusio atsiskaitymo reikalų iš karo meto. Todėl mūsų vyriausybės buvo man pavesta (aš tuomet atstovavau Lietuvai Italijoje prie Kvirinalo) sutvarkyti visi tie reikalai su Vokietija. Po ilgesnių derybų tarp dviejų delegacijų pagaliau 1923 m. gegužės 31 d. buvo pasirašyta Berlyne sutartis, likviduojanti abipusių karo nuostolių reikalus ir Ob. Osto pinigų klausimą, gi rytojaus dieną, birželio 1 d., buvo pasirašyta ten pat su Vokietija ir prekybos sutartis.

Tokiu būdu santykiavimas su Vokietija įėjo į normalias vėžes. Bet tas santykiavimas vystėsi ne be sukrėtimų. Tam buvo dvi priežastys — Vokietijos mėginimas išnaudoti Klaipėdos krašto statutą savo įtakai ir vokietinimui; Vokietijos pastangos stiprinti Lietuvoje ūkinę savo penetraciją, kurią vėl buvo stengiamasi panaudoti savo politinei įtakai išplėsti. Ir viena ir antra Lietuvai buvo nenaudinga. Todėl Lietuva, nežiūrint kilusių konfliktų, rūpinosi savo

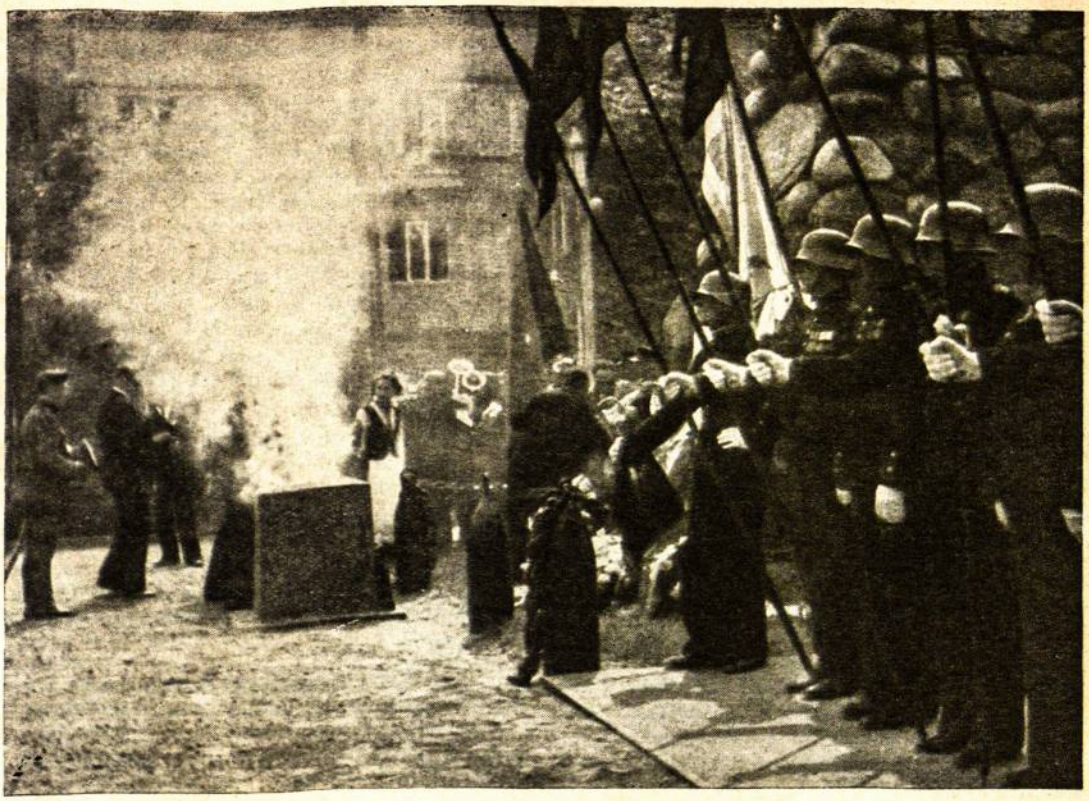

Iškilmės Karo muziejaus sodelyje, Kaune, prie Nežinomojo Kareivio kapo

ūkinį santykiavimą su Vokietija mažinti ligi normalių ribų, išsivaduoti iš Vokietijos spendžiamo globos tinklo ir išeiti į platesnį pasaulį.

Tatai Lietuva galėjo drąsiau vykdyti, kai 1921 m. rugsėjo 22 d. ji buvo jau priimta Tautų Sąjungon, o 1922 m. gruodžio 20 d., be kitų valstybių, anksčiau pripažinusių, Lietuva buvo pripažinta de jure ir Ambasadorių Konferencijos (Anglijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos).

Savaime suprantama, kad Lietuva tuoj buvo atkreipusi rimtą dėmesį į savo Pabaltijo kaimynus: Latviją, Estiją ir Suomiją. Sueiti su tomis valstybėmis į artimesnius santykius kliudė daugiausia mūsų ginčas su Lenkija, kuria ypač Latvija ir Estija stengėsi atsiremti iš baimės prieš Sovietų Rusiją. Tik 1934 m. buvo surasta pagaliau bendra kalba su Latvija ir Estija, ir tais pat metais rugsėjo 12 d. Genevoje buvo pasirašyta su Latvija ir Estija sutartis, kuria pasižadėta derinti bendrais klausimais savo užsienių politiką ir teikti savitarpinę politinę ir diplomatinę pagalbą.

Pagaliau 1927 m. buvo pasirašytas su Šv. Sostu konkordatas, įsigaliojęs tų pat metų gruodžio 10 d. Prieš tai dar Šv. Sostas savo bule „Lituanorum gente“ iš 1926 m. balandžio 4 d. buvo sudaręs savarankišką bažnytinę Lietuvos provinciją, kuria dabar, sudarydamas konkordatą su Šv. Sostu, pripažino ir Lietuvos valstybę.

J. Grigolaitis

PRŪSŲ LIETUVIŲ REZISTENCIJA

Popiežius Grigalius IX labai įširdo išgirdęs apie naujai apkrikštytiems lietuviams daromas skriaudas ir 1258 metais įsakė išvyti iš užkariautos Prūsų Lietuvos žemės visus tuos ordino narius, kurie nesilaikys krikščioniškos etikos principų. Jo žodžiais, stabmeldžių neslėgė joks jungas, kol jų neapšvietė tikėjimo šviesa. O dabar ordino nariai išdrįsta pagrobti laisvę ir turtus tų, kurie nebėra bernų vaikai, bet Kristaus krauju atpirkti... Ordino riteriai suprato, kad jų sauvalei gali būti padarytas galas, dėl to kiek įmanydami vengė pagonis apkrikštyti, kad galėtų laisvai žudyti ir plėšti. Pagonių, nenorinčių apsikrikštyti, žudyti niekas nedraudė.

Varmijoš ir Natangų kunigaikščiai, negalėdami pakęsti kryžeivių plėšikavimo, siuntė delegaciją pas vogtą Volradt, kad šis atsižvelgtų į sunkią gyventojų būklę ir prievarta nereikalautų mokesčių iš iščiulptų ūkininkų. Delegacija aiškino, kad ūkininkai, turėdami atlikti lažas, nebepajėgia savo laukų apdirbti, nebeturi nė vaikams duonos ir negali atiduoti duoklės. Vogtas savo reikalavimus rėmė griežtais perdėtinių potvarkiais. Norėdamas lietuvius valdovus palenkti savo pusėn, jis pakvietė juos vaišių. Bet ir gėrimai nenugalėjo jų liūdesio bei pykčio. Jie liko blaivūs. Staiga užgeso šviesos. Svečiai pašoko, kardus ištraukę atkreipė į vogto pusę ir pradėjo jo ieškoti. Tačiau jo nesurado, nes jis buvo pasislėpęs. Kada tarnai vėl atnešė šviesą, visi sėdėjo savo vietose, Volradtas parodė neva subadytą apsiaustą ir klausė, kokia bausmė turėtų tekti asmeniui, pasikėsinusiam į vogto gyvybę. Visi atsakė — sudeginti. Tada Volradtas išėjęs liepė užramstyti duris ir uždegti namą. Tokiu būdu iš pasalų nužudė vaišėms sukviestus lietuvių vadus. Istorikas pastebi, kad Volradtas po to nuvykęs pas ordino mistrą atgailauti, bet ar jis buvęs nubaustas, apie tai istorija neužsimena.

Po šio įvykio Prūsų lietuviai sukilo ir nušlavė didelę dalį savo pavergėjų, bet nenuilstamas kryžiaus žygio dalyvių plūdimas išsėmė jų jėgas ir jie vėl turėjo krikštytis arba mirti. Daug jų pasirinko mirtį, bet daug ir vėl krikštijosi, pasidarė kryžeivių vergais. Kelis šimtus metų vėliau, kada kryžeivių valdžia jau buvo sustiprėjusi, vokiečių kolonistai vis dar neturėjo ramaus gyvenimo. Tai rodo ordino mistro paskelbtas potvarkis, kuriame sakoma, kad visi vokiečiai amatininkai dirbtuvėse turi turėti kardą, ietį ir skydą, kad kiekvienu metu galėtų stoti į kovą su pagonimis. Šis potvarkis taip pat rodo, kad lietuviai, nors buvo laikomi pavergtais, toli gražu nepasidavė užkariautojų sauvalei.

Ordino mistro paskelbti įstatymai neblogai atvaizduoja anų laikų tvarką ir dvasią. Vienas potvarkis sako: žydai, žyniai ir vaidylos turi iš krašto dingti — tai pavojingas elementas. Toliau įsakoma, kad lietuviškąją šeimyną reikia priversti eiti į bažnyčią, prie sakramentų ir vokiškai kalbėti. Joks lietuvis negali būti renkamas bet kurioms valdžios pareigoms. Joks lietuvis neturi teisės verstis prekyba, amatu ar kitu pelningu verslu. Lietuviai gali verstis

JONAS GRIGOLAITIS,
Prūsų lietuvių rezistencijos kovotojas

tik žemdirbyste. Tačiau iš darbo pabėgusį berną ponas gali viena ausimi prikalti prie lentos...

Visi šiokio turinio potvarkiai turėjo tris kartus per metus būti viešai skelbiami. Taigi, lietuviams reikėjo nuolat ir nuolat priminti, kad jie yra beteisiai, vergai.

Kad okupantai nebuvo mėgiami, rodo ir šis potvarkis: Kas svečiui pripylė taurę, turėjo pats pirmiau iš jos gerti ir tik tada paduoti svečiui. Antrą taurę pripylęs, vėl turėjo pats iš jos gerti ir tada paduoti svečiui. Šio potvarkio nesilaikymas baudžiamas mirties bausme...

Tų laikų dvasiškija taip pat nepasižymėjo dorybėmis. Istorikas paduoda tokį vaizdą: Dvasiškiai lenktyniavo su riteriais, lėbavo, rinko mokesčius, bet pamaldas laikė, tik kada panorėjo. Vietos žmonių kalbos jie nemokėjo, dėl to nesirūpino savo parapiečiais. Netoli Kulmbacho vienas vienuolis, užuot mokęs gyventojus, varną išmokė kalbėti. Prioras, apie tai sužinojęs, palaikė tai velnio padaru ir įsakė varną nužudyti. Vienuolis, pilnas kerštо, nužudė priorą. Istoriko žodžiais, tokiu elgesiu vienuolis nenustebinęs ordino riterių, nes jie dažnai brolių krauju apteršę savo rankas.

Tokiose sąlygose gyveno Prūsų lietuviai ir kiekviena proga jiems buvo įsakmiai primenama, kad jie, priimdamai krikštą, pasidavė ordino ir bažnyčios globai ir neturėjo jokių teisių, išskyrus dirbti savo pavergėjų naudai.

Kodėl lietuvių kova prieš ordiną buvo nesėkminga? Svarbiausia priežastis greičiausiai ta, kad jie neteko savo vadų. Valdovai buvo arba nužudomi arba per krikštą pasidarė ordino ir bažnyčios pavaldiniais. Jų vaikai tapo ordino bernais, vadinami vyčiais. Kadangi lietuvių kilmės žmonėms nebuvo leista užimti jokios valdiškos vietos, verstis prekyba, tat turėjo likti paprastais žemdirbiais, kuriems nebuvo kitos išeities, kaip pasiduoti šeimininkų tvarkai arba bėgti iš ordino valdomų žemių.

Prūsų lietuvių gyvenimo sąlygos palaipsniui blogėjo, stiprėjant atėjūnų pozicijoms. Bažnyčia ir sugadinta dvasiškija nerėmė ir ir neguodė pavergtųjų lietuvių, priešingai dar juos labiau varžė ir galutinai iščiulpė. Ta aplinkybė ir parengė dirvą reformacijai plisti Prūsų Lietuvoje, nes Liuterio mokslas

skelbė laisvę, žmogų išėmė iš bažnytinės hegemonijos ir jos išnaudojimo. Ordino mistrui pasiskelbus pasauliniu kunigaikščiu, dauguma gyventojų taip pat pasidarė naujojo mokslo pasekėjais, nes tikėjimo mokslas dabar buvo skelbiamas gimtąja kalba ir tikintiems suteikta sąžinės laisvė. Lietuvio, to nužmoginto tvarinio, vertė vėl pradėjo kilti, vargo kankinamas ūkininkas rado paguodos pas savo kunigą. Nors kunigai negalėjo burų apsaugoti nuo ponų sauvalės išnaudojimo, bet jie galėjo juos pamokyti, kaip savo būvį pagerinti (pvz. Kr. Donelaitis).

Pasaulinės valdžios priespauda vis sunkiau slėgė ūkininkus. Dėl to nenuostabu, kad kilus 1848 m. revoliucijai Prūsijoje, sukilo ir lietuviškasis kaimas. Lietuviai reikalavo daugiau laisvės ir teisių, mokesčių sumažinimo ir kultūrinės laisvės. Nerasdami paguodos nei užtarimo, įvairiose Maž. Lietuvos vietose 1848 metų kovo mėn. sukilo ūkininkai ir darbininkai. Darbininkai sukilo Klaipėdos priemiesčiuose, o Priekulės apylinkėje — ūkininkai ir kumečiai. Jie nužygiavo į Priekulės bažnytkaimį, užėmė teismą, sudraskė bylas ir vedė teisėją į upę skandinti. Teisėjo žmona labai meldusi sukilėlius, kad jos vyro nežudytų ir jo gyvybę išmeldė. Paskui buvo sudaužyta Priekulės mokesčių įstaiga ir dvaras, o pats dvarininkas taip sumuštas, kad greit mirė. Po to minia nuėjo į klebonijà ir reikalavo, kad bažnyčios pagalvės mokestis būtų atšauktas.

Tokių ir panašių sukilimų įvyko visoje eilėje Klaipėdos ir Tilžės apskričių vietų, tačiau visur sukilėliai, palyginti, laikėsi santūriai. Senasis kovingumas buvo palaužtas.

Po sukilimo numalšinimo vokiečiai susirūpino lietuvius vėl patraukti savo pusėn. Tuo tikslu jie į „mielus lietuvininkus“ išleido atsišaukimus, kuriuose įrodinėjo, kad blogi žmonės ir bedieviai sukiršinę ramius ir gerus gyventojus prieš valdžią. Ragino lietuvius atgailauti ir nepykinti karaliaus, bet juo tikėti, nes jis naujais įstatymais žadėjęs jų būklę pagerinti ir sustiprinti krašte taiką ir gerbūvį.

Tačiau ne visi lietuviai tikėjo pažadams, ypač dėl to, kad jie ėjo iš svetimųjų ir dar iš monarchistų ir nacionalistų sluogsnių. Prasidėjo naujas kovos ir rezistencijos laikotarpis, kuriame mėginta ne fizine jėga, bet kitomis priemonėmis siekti savo tikslo. Per rinkimus lietuviai savo balsus atidavė liberalų atstovams, kurie kitų buvo apšaukiami bedieviais. Konservatoriai susirūpino laimėti lietuvius ir tuo tikslu pradėjo leisti laikraščius lietuvių kalbą. Priekulėje pasirodė J. Traušio leidžiamas Konservativu Draugystes Laiskas o taip pat Evangeliskos Kalendros (1876—1940 m.). Kunigas Pridrikas Kuršaitis leido taip pat valdišką lietuviams laikraštį Keleivis ir (1875—80) Nusidavimus Apie Evangelijos Praplatinimą. Nežiūrint visų pastangų, vokiečiams nacionalistams nepavyko lietuvių laimėti, nes jie nepasitikėjo pažadams. Jų rezistencija pradėjo reikštis tikybiniame, o taip pat ir politiname gyvenime. Jie šaukė savo susirinkimus, kuriuose evangeliją skelbė iškalbūs ir fanatiški lietuviai. Nors jie viešai nepasisakė prieš bažnyčią, ją toleravo tik kaip karaliaus įsakytą instituciją, bet jie nemėgo kunigų, nemokančių lietuvių kalbos ir tokiu būdu nemėgo pačios bažnyčios, kaip svetimo elemento. Dėl to į bažnyčią eidavo daugiau iš pareigos. Prieš ir po pamaldų bažnyčioje rinkosi melstis pas ūkininkus savo tarpe, be kunigo. Tie susirinkimai buvo tokie kilnūs ir nuoširdūs, kad pagaudavo kiekvieną tikintįjį, net lietuvių priešus žavėdavo.

Vienas labiausiai žinomų tų laikų lietuvybės kovotojų buvo Žilių k., Ragainės apskr. mokytojas M. Pucas. Jis turėjo didelį gyventojų pasitikėjimą ir įtaką. Vokiečiai mėgino jį patraukti savo pusėn, bet jis griežtai atsisakė jų naudai dirbti. Tada jam buvo keliamos bylos už kurstymą nemokėti mokesčių, už krašto išdavimą ir už kalbas lietuvių tikybiniuose susirinkimuose. Nors visais atvejais buvo išteisintas, bet jis 1850 m. buvo pašalintas iš mokytojo pareigų ir jam nebeleista dirbti, net privačiai, mokyklinio darbo. Tada jis laikydavo tikybinius susirinkimus ir redagavo laikraščio priedą Lietuviškas Prielaiškis. Septintas to laikraščio nr. buvo konfiskuotas ir toliau uždraustas leisti. Nuolatinių persekiojimų varginamas M. Pucas nusprendė išvykti į Ameriką. Išvykdamas su savo draugais ir bendraminčiais atsisveikino šiokiu laišku:

„Mūsų politinei padangei vis labiau niaukiantis ir orui vis daugiau pasipildant nuodingų gyvių kvapu, perkeliu savo darbo vietą į Ameriką, kad ten, po tyru dangumi, su didesne laime galėčiau dirbti už grąžinimą išminties mūsų karalystėje. Neabejoju, kad laisvės saulės spinduliai, kurie šviečia ir šildo Ameriką, išblaškys Europos miglas ir paskaidrins nuodingus rūkus. Ta prasme atsisveikinu nuo jūsų, bet nežiūrint viso, mes dirbsime rytuose ir vakaruose savo pasistatytam tikslui, kad ateities kartos galėtų naudotis mūsų darbo vaisiais. Likite sveiki ir nepamirškite manęs. Mano paskutinis žodis yra padėka už supratimą mano likimo Europoje, už jūsų karštą meilę, kurią iki išvykimo valandos man taip gausiai reiškėte. Jūsų meilė bus didelė paguoda visiems persekiojamiems ir kenčiantiems. Tilžės atsiminimai liks mumyse neišdildomi“.

Puco pavyzdys rodo, kad legali lietuviška veikla buvo neįmanoma, ypač jeigu ji palietė politinę sritį. Tokių ir panašių kankinių buvo tūstančiai. Vieni bėgo į užsienius, kiti į vakarų Vokietijos pramonės sritis ir ten tirpo. Per vokiečių pramonės sritis keliaujant dar ir šiandien galime užtikti daug lietuviškų pavardžių. Tai daugiausia to žiauraus prūsų režimo vaisiai.

Vokiečių pažangiųjų partija, kuri su simpatija sekė ir rėmė lietuvių rezistencinį judėjimą, nemanė lietuviams padėti, bet tik siekė savo naudos. Viena liberalų dalis pasivadino Jaunųjų Lietuvių Frakcija ir atsiskyrė nuo liberalų, sudarydama pažangiųjų frakciją. Prie jos prisidėjo 19 atstovų, jų tarpe 9 iš Rytų Prūsų ir 5 iš Vakarų Prūsų provincijų. Per 1861 m. rinkimus jie net laimėjo 38 vietas. Tokiu būdu konservatoriai susilpnėjo, o pažangieji, prisidengami lietuvių vardu, laimėjo.

Lietuviai matė, kad jų reikalų seime kiti negina, o po 1870—71 m. karo germanizacija buvo dar susiprinta. Dėl to jie labai susirūpino. Viena nelaimė buvo ta, kad jie neturėjo stiprių vadų, nes vokiečiai neleido lietuviams iškilti (Puco pavyzdys). Nerasdami kitos išeities, rinko parašus (jų surinkdavo kartais iki 30.000) ir delegacijas su peticijomis siuntė pas karalių. Karalius delegacijas maloniai priėmė, pavaišino ir pažadėjo lietuvių reikalus užtarti. Tą pat žadėjo ir sosto įpėdinis, tačiau vyriausybė savo germanizacijos politiką varė visų aršumu. Nacionalistų partijos reikalavo vis greitesnio germanizacijos tempo.

Pagaliau lietuviai ryžosi statyti savo kandidatus į seimą. 1898 metais jie išrinko į Reichstagą savo atstovą Joną Smalakį. 1901 m. Jonas Smalakys mirė. Jo vieton buvo išrinktas dvarininkas Mačiulis iš Mickų, bet jis, nors buvo aiškus lietuvis, nebedrįso Reichstage kelti lietuvių klausimo. Jis įsirašė į Konservatorių frakciją. Jis išbuvo atstovu iki 1903 m. Po to lietuviai į Reichstagą nebepajėgė išrinkti savo atstovo, bet tais pačiais metais išrinko Kunigą Dr. Gaigalaitį į Prūsijos seimą. Dr. Gaigalaitis atstovavo lietuvius iki pat Reicho sugriuvimo 1918 m. Gindamas lietuvių teises, Dr. Gaigalaitis susilaukė seime aštrių puolimų, bet jis nesidėjo su jokia frakcija ir kiekviena proga kėlė lietuviams daromas skriaudas, ypač gimtosios kalbos reikalu. 1913 m. Tilžės-Lankos apygardoje buvo išrinktas ir antras lietuvių atstovas į Prūsijos seimą — Dr. Vilius Steputaitis iš Gumbinės. Jis tačiau įsirašė į konservatorių frakciją ir lietuvių reikalų nebesiryžo kelti viešumon.

Po 1848 metų sukilimo aktyvi lietuvių rezistencija nebepasireiškė. Visas Prūsų valdžios ir reicho aparatas su visais išteklias buvo įkinkytas į germanizacijos procesą. Reikšmingiausią toje srityje darbą atliko mokyklos, kariuomenė ir bažnyčia. Ten gyventojai priverstinai buvo mokomi vokiečių kalbos ir taip pat priversti su vokiečias bendrauti, išmoko pasiduoti vokiečių valiai ir drausmei.

Kitaip negalėdami pasipriešinti tautiškos sąmonės naikinumui, ateitimi susirūpinę vyrai, pirmoje eilėje kultūrininkai, pradėjo organizuoti kultūrinę veiklą. 1895 m.Dr. Vydūnas, kunigo Reidžio prašomas, įsteigia Lietuvių Giedotojų Draugiją, kuri turėjo giedoti bažnyčioje per pamaldas, nes gražiomis lietuvių giesmėnis visi žavėdavosi. Kada naujoji draugija pradėjo ir dainuoti, jai nebeleista giedoti bažnyčioje, nes dievobaimingi žmonės dainas laikė velnio išmislu. Tada Giedotojų Draugija pradėjo rengti lietuviškus vakarus su dainomis ir vaidinimais. Vaidinimus daugiausia parašė pats Vydūnas. Pasisekimas buvo nepaprastai didelis. Iki 1914 metų draugija surengė daugiau negu du šimtus lietuviškų švenčių.

Tuo laiku jau buvo įsisteigusios ir kitos lietuviškos organizacijos, kurių reikšmingiausia buvo Birutės Draugija, vėliau išaugusi į draugijų sąjungą Santarą. Visos kultūrinės veiklos šulas buvo Dr. Vydūnas, bet toje veikloje dalyvavo ir didelius įnašus padarė ir kiti, pvz. Girėnas-Sauerveinas, Dr. Gaigalaitis, Dr. Bruožis, E. Jagomastas, M. Jankus, J. Vanagaitis, Strekys, M. Reišiukytė I. Stiklorius ir kt.

Kai Vokietija pralaimėjo karą ir po to Vilsonas paskelbė laisvo tautų apsisprendimo dėsnius, Birutininkai ir kitų lietuviškų organizacijų nariai sudarė branduolį ir ryžosi pareikšti to krašto gyventojų valią. 1918 m. lapkr. mėn. Tilžėje buvo sukurta Prūsų Lietuvių Susivienijimo Tautos Taryba, kuri ėmėsi vadovauti kultūrinei ir politinei veiklai. Pradėjo kurtis ir kitos lietuvių organizacijos, pvz., Lietuvių Susivienijimas ir kt.. Tokiu būdu po kelių šimtų metų tylos, galima sakyti rezignacijos, lietuviai, kaip ana užburtoji karalaitė, atbudo iš miego ir pradėjo reikšti savo valią. Šio subruzdimo pasėkoje nuo Vokietijos buvo atskirtas Klaipėdos kraštas ir sujungtas su Lietuvos valstybe.

Atskyrus Maž. Lietuvos dalį nuo Vokietijos ir ją sujungus su Didž. Lietuva, vokiečiai iš naujo subruzdo. Nuo karo atsipeikėjusi Vokietija ėmėsi dar didesne energija, galima sakyti, įnirtimu, kovoti prieš bet kokį lietuvišką pasireiškimą.

Po didelių vargų demokratinėje Vokietijoje ir lietuviams buvo iškovotas vadinamos mažumų teisės, bet jos buvo daugiau fikcija, negu realybė. Lietuvis, kuris norėjo išsaugoti savo tautos turtus, buvo neapkenčiamas, jam neleista nei dirbti nei gyventi, išskyrus kai kurias išimtis. Įsikūrusiam Prūsų Lietuvių Susivienijimui nebuvo leidžiama rinktis, nebuvo galima išnuomoti salės lietuvių šventėms, patalpų mokyklai arba darželiui. Net už surinktus pinigus nebuvo galima pirkti lietuvių reikalams namo. Taip buvo demokratinio valdymo laikais.

Naciams atėjus į valdžią, nebebuvo leista ištarti lietuviško žodžio, draudžiamos lietuviškos pamaldos, naikinamos lietuviškos knygos. Naujasis Tilžės Keleivis galėjo pasirodyti visiškai bespalvis, gi jo platinimą padarė neįmanomą. Jagomasto spaustuvė buvo apmėtyta akmenimis, Lietuvos Konsulato langai daužomi. Pagaliau imtasi naikinti ir paskutinius lietuvių tautos buvimo pėdsakus. Vardai ir pavardės vokietinami, lietuviški vietų pavadinimai, kaip neprasmingi, keičiami vokiškais. Tokiu būdu daugiau negu 60% lietuvių kaimų ir miestų pavadinimų pakeista naujais vokiškais. Vien 1938 m. laikotarpy buvo padaryta daugiau negu 2000 pakeitimų. Lietuviškai antkapiai naikinami, lietuvių menas paskelbiamas vokiečių menu.

Iš padarytos apžvalgos Prūsų lietuvių rezistenciją galima suskirstyti į kelis perijodus. Pirmas perijodas apėmė 13 amžių ir reiškėsi atvira kova dėl laisvės, tėvų žemės ir tikėjimo. Vokiečių ordinui užkariavus ir pavergus Prūsų lietuvius, jie vis dar kilo, aktyviai kovojo prieš atėjūnus ir pavergėjus. Tuo laiku buvo sričių, kuriose vokiečiai kolonistai dar negalėjo įsikurti ir tos sritys buvo pavadintos dykuma. Su reformacija, 16 amž. pradžioje, Prūsų lietuviai pasidavė savo naujiems viešpačiams, užsidarę ir jų nekęsdami, gyveno likimui atsidavę. 19 amžiaus pusėje, revoliucijos įtakoje, Prūsų lietuviai vėl sukyla ir mėgina nusikratyti vergijos pančius. Tačiau jų mėginimas silpnas, be pozityvių pasėkų. 19 amž. pabaigoje pradėta rūpintis savo kultūrinių vertybių gynimu, bet taip pat be žymesnių pasekmių. Tame laikotarpyje Prūsų lietuviai nebe reikalauja, bet dažnai maldauja. Pagaliau, 20 amž. angoje, pradėjo vesti ir politinę kovą, kuri tęsėsi iki 1914 metų karo. Karui pasibaigus ir atskyrus Klaipėdos sritį nuo Vokietijos, tautinė veikla Pietnemunėje neapmirė. Naciams įsiviešpatavus lietuvių tautinis judėjimas buvo brutaliai užgniaužtas, uždrausta net privačiai naudotis lietuvių kalba. Norėta žmonės priversti pamiršti savo kilmę ir išsižadėti savo tautos ypatybių.

Kokią reakciją iššaukė nacių žiaurumai, mes nežinome, nes jų palikimą perėmė jų raudonieji broliai iš Rytų. Jie iš tos gražios šalies padarė dykumą tikra to žodžio prasme. Tokiu būdu Prūsų Lietuva vėl atsidūrė padėtin, kurion ji buvo patekusi prieš 500 šimtus metų. Tada ten taip pat buvo pasidariusi dykuma. Anuokart ją nusiaubė vokiečių riteriai, talkininkaujami avantiūristų ir kolonistų, kurie kryžiaus šešėlyje naikino tautas ir grobė jų turtus. 20 amž. raudonasis maras, prisidengdamas laisvės ir žmonijos gerovės šūkiais, dar nuodugniau nusiaubė kraštą, išnaikino gyventojus, išplėšė jų turtus. Šalyje, kur neseniai buvo našūs laukai ir sodai, šiandien auga piktžolės ir krūmai.

Ar tikrai azijatams bus leista galutinai išnaikinti šią narsią ir garbingą tautą?

Faustas Kirša

Piūtis

Piovėjai dalges išpustė,
Nulingavo pradalgiai.
— Piovėjėliai atsiduskit, —
Šlama pabaliuos rugiai.

Sirvietinis lauknešėlis
Atbaluoja takeliu.
Pradalgiuose gula gėlės, —
Pailsėsim ant gėlių.

Motinėlė krovė kraitį —
Dukružėlei pažadai.
Kareivėliai jojo raiti —
Prunkštė juodbėriai žirgai.

Ir pasakė sesutėlė —
— Meskit dalges, pustykles,
Žemėj karas pasikėlė,
Mes jau pametėm stakles. —

Nuskambėjo po pašlaitę
Piovėjų dainos aidai —
Kareivėliai joja raiti,
Prunkščia juodbėriai žirgai!

Šventoji upė

Šventoji upė turi daug upelių,
Raitytuos šlaituos pinas margos gėlės.
Kiekvienas kalnas pušynėliais žalias,
Kvapiuos šešėliuos ilsis amžių vėlės.

Šaltinių srovės bangomis Šventosios
Nunarstę Nėrį plaukia ligi marių.
Tėvų tėvynės briedžių girios ošia,
Dainų dainuotą broliai žemę aria.

Ak, čiulba paukščiai, rugiagėlės žaidžia,
Plasnoja saulė ant jaunystės rankų,
Kočiojas slėnys, šneka vėsūs skardžiai,
Iš tolių krašto debesėliai lanko.

Laukuos ir krūmuos gyvulėliai penis,
Visom viršūnėm pajuokauja vėjas.
Kaip bręsta javas, vaiką moko senis,
Paglostęs bėrį ir ežias apėjęs.

Kaimai sustojo, sodais apsikaišė —
Ten girgžda svirtys, ratai kelią tranko,
Ten kūpa darbas, pailsys ir vaišės
Ir kvepia duona iš motulės rankų.

Pažvelk aplinkui — už kalnų kalnelių
Šventovių bokštai tolumas prakerpa,
Ten meldžias žmonės su aukom ant kelių
Už derlią žemę ir brandintą varpą.

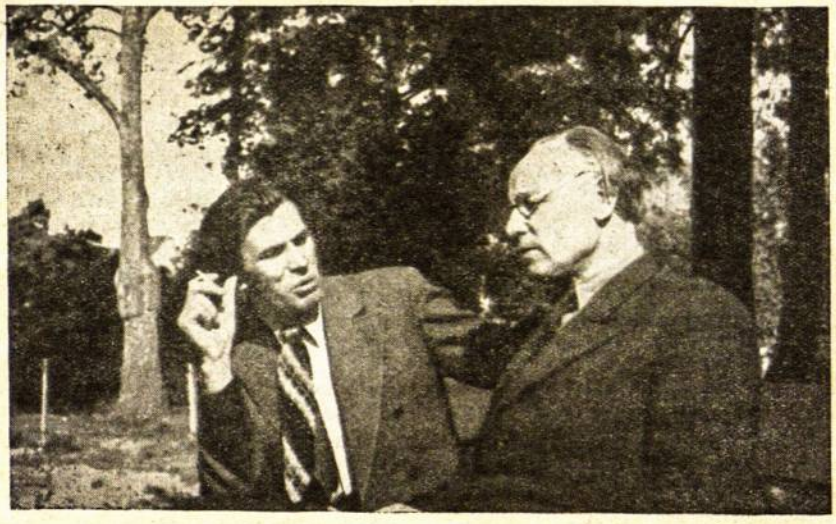

FAUSTAS KIRŠA ir VIKTORAS PETRAVIČIUS

Albinas Marius Katiliškis

NERIMAS BRĖKŠTANT

Kas per gražumas vakaro dangaus! Žvarba visas kraštas už klėties ir tvartų — rytų ir žiemių kampe žalia, kaip Švėtimų lankoj prieš šienpiūtę. O tos kelios žvaigždės — lyg arnikų pirmieji žiedai. Pamažu gęsta saulėlaidžiai ištisai nušveisto vario ruožais, lyg galionais išsiūtas kunigo arnotas, taip pamažu, kad jau atsibosta belaukiant. Kažkokios pailgos dėmės, primenančios pabertas sudraskyto paukščio plunksnas, nugulė atokiau obelų viršūnių ir apmirė — apatiniai plunksnų kraštai degė, o toliau nyko ir liejosi blyškioje ertioje.

Lyg šūktelėta, sustojo Palmira viduryje takelio, tarp vytelėmis išpintų darželio lovų, ir stebėjo vakaro ugnis. Šaltais laiškais šalavijai lietė įrudusias jos blauzdas, o jurginai siekė krūtinę. Užmiršusi darbą, ji klausėsi ir grožėjosi. To dar, rodosi, nebuvo aptikusi, ir tie šimtai vakarų jau buvo toli užpakalyje ir visi vienodi — kai šit jos širdis suspurdeno.

Kada ir kur ji buvo išgyvenusi tokią naktį? Skliding monų ir kerų, tokią žvarblią ir purtančią kaulus? Ji prisėdo gonkeliuose ir pasidėjusi žolynus ant kelių, panėrė juose skruostus.

Ar ne tada tik, kai grįžo Elyzas, ištarnavęs kone dvejis metus, prieš pat Devintines? Jo plaukai buvo ataugę, kai kiti tuo tarpu pareidavo nuskusti, kaip užkulniai. Jis gi dirbtuvėse dirbo ir, be to, turėjo laipsnį. Vajėgus, ko jis neprišnekėjo! Patsai nelabasis jį, gal, išmokęs buvo taip bučiuotis ir kabinėtis. Kai prisistatė ir nebeatsitraukė nuo tada.

„— Palme, tu buvai tik pusmergė. Geras ūkininkas tavęs nebūtų samdęs už piemenę, kai palikau, išeidamas į kariuomenę. O dabar, žiūrėk, kas tu do merga! Tegul mane biesai raito...“

Jis grūdosi į kamarą dar tą patį vakarą, visaip — ir geruoju ir papykęs. Paskui išvadino kvaile ir nubrido pakluonėmis. Išbėgusi iš klėties, ji klausėsi jo švilpynės, kaip kažin ko brangaus ir prarasto, ir stovėjo, kol vyro šešėlis išnyko žalsvam rūke. Sodžiuje tebėjo šokiai ir žvangėjo muzika. Ten ir nutraukė Elyzas. O ji, kvaišė, norėjo vytis ir prašytis. Sijonėlį užtraukusi ant kelių, susirietusi, užsimetusi skarą, iškiurksojo ant slenkščio visą naktelę. Skleidėsi aušra. Ji sprogo didžiuliu bijūno žiedu, ir tokia buvo gūduma, kad spaudė ašaras. Spalvos ir lamstai, vieni už kitus dailesni, vešėjo akyse. Pradėjo žvirbliai kiečiuose rietis, suriliavo vieversys ir pabudo vėjelis.

Ar ne tada?

Palmira pašokusi nuėjo seklyčion. Dar tiek darbų jos laukė, ir ji negalėjo gaišti. Sumerkė gėles ir pastatė ant stalo, pataisė staldengtės takelį. Blizgėjo net išplautos grindys, pasieniuose ir palubyje sviro berželiai. Tegul jų kvapsnis pasiliks ir tada, kai jos nebebus. Viskas turi pasilikti savo vietose, kad visi žinotų, jog čia švaistėsi darbšti ranka. Nors ir tuojau gali atvažiuoti visvien kas, o nepasakys, kad ji apsileidusi ir tinginė. Ji apžvelgė sienų paveikslus, o kertėje tamsų Marijos altorėlį nušluostė, ir perstatė žvakes. Dar kartą grįžo prie stalo ir, ištraukusi gražiausią bijūną iš puokštės, užkišo už rėmų, prie kojų Švenčiausios. Mergina krūptelėjo. Sunki ranka suspaudė prieširdyje. Šit, paliks gėlės ir, kai ji išeis, nieks jų nebepalies ir nebesuskins naujų. Suvys gležni lapeliai ir čiužės, kaip katpėdėlės senų kapelių smiltynėje.

Nurijusi ašarą, persižegnojo, ir ėjo žiūrėdama ir pataisydama. Brolio lova pūpsojo aukšta, puikia antklode ir ploniausios drobės įvalkčiais. Supurtė pagalvius, sulygino platų ir standų keturnytį rankšluostį. Viduj dar tebebuvo taip šviesu, kad galėjo išskaityti raudonas raides — P.L. Ir tat visur verpta, austa ir siuvinėta.

Ne, kas ten bebūtų, Dieve brangus. Ji turi likti tvirta ir nesvyruojanti. Kam besigailinti paskutinę valandą, kai jau viskas paruošta ir nebeatmainoma?

Sambrėška tirštai gulė į kiemą, ir vinkšnos ramstė aptingusias šakas, pranokdamos stogus sėdybos trobesių, lyg šaknimis įaugusių į žemę. Tik dangus dar aiškiai švietė, jų apribus paryškindamas, padarydamas dar tamsesnius ir priduodamas slaptingumo.

Šeimyna rinkosi poilsio. Vyrai grįžo iš lauko, ir piemenukas, keikdamas išsklidusias telyčias, šmėkščiojo botagu ir varinėjo į žardį. Paskui jis vilkosi į trobą, krypuodamas ir traukdamas pažeme iššutusiais tarpupirščiais kojas, stumdamas atgalia ranka besivizginantį šunelį. Karvių barškalai ir milžtuvė barškėjo, ir merga šaukė nueinančiam piemeniui:

— Kur nusidrieki nepriraišiojęs bandos? Lakstysiu, mat, paskui jį, išklištkojį.

Tačiau piemuo nesileido jojamas — bloškė prie viralinės savo tarbelę, porą vantų ir iškrypusias nagines su autais:

— O tu vartysies išsižergus. Galiu pašvilpaut!...

Palmirai pagailo jo. Jis pūkšdamas kasėsi iki kraujo suplyšusias kojas, šiaušė plaukus, kurie iš po kepurės stiepėsi balti, kaip šiaudai. O vaiko veidas tamsiai dūlavo, nugairintas saulės, lietų ir vėjo.

— Eik vakarienės, Vinculi. Prisilakstei per dieną.

Šis dar neatsileido ir bumbėjo:

— O ta Juzė vis mala, kaip su mintuvais. Gaus kada per šnerves, palauk.

— Kad ir tu, matau, labai šarpus, — ramdė Palmira ir šaukė Juzei, nusikabindama milžtuvę nuo statinių: — Palauk, aš tau padėsiu pamelžti.

Skambėjo pieno čiurkšliai į milžtuvės kraštus, o po to, pilnėjant, putos lipo iki pat viršaus ir dusliai šniokštė. Lėtai gromuliavo karvės, iškėlusios ragus, ištiestais kaklais, atsidūsdamos iš gilumos išpūstų pilvų. Dvelkė jų prakaitas. Mergos gi pritūpusios melžė vieną po kitos, subardamos trypiančius gyvulius, skubindamos.

— Vis per naktis. Kol apeini — jau ir vienuolikta, o miegoti ir nebėra kada. Dargi veršiai kluone negirdyti, — nerimo Juzė.

— Mama apeis... — Palmira atsiminė, kad ryt jau čia nebeateis su milžtuve, ir viena Juzė niurzgės dar labiau iš nuovargio ir nuostabos. O tos gerosios karvės, Auksaragė — senoji bandos motina, ir Baltgalvė, jos nebelieš šiurkščiais liežuviais ir didelėm, drėgnom akim nesekios einant per ganyklą. Ko gi niršta toji merga? Juk taip gyvenimo nepataisysi. Ir ji panoro išsitarti savo užmačias, kad ji tas visas negeroves yra iškentusi ir su viskuo apsipratusi. Bet gana to.

Po plačiu kaštanu vakarieniavo vyrai ir šeimininkė nešiojo valgius į stalą, aptardama rytojaus darbus. Dvi rainos kačiukės statė kupras prie merginų, košiančių pieną, ir kniaukė, bidonus leidžiant į šalto vandens kubilą.

— Vakarienės! — šūktelėjo senoji. — Palme, kur nyrini? Paliksi neėdus.

— Jau šaukštai po pietų, — šaipėsi bernas. O Vincė taškė šaukštu baltą putrienę, pilvą pasikamšydamas, užmiršęs nelemtą barnį, ir dar skatino vyrus:

— Šveiskim lig dugno, vyrai, kad mergom nebeliktų. Tada bus pagada.

— Bus tau. Lauk... Kai jau dobilai pradalgėse, nebereik giedoti „Pone Karaliau".

Pavalgę pypkiavo daržinės pašalyje audamiesi kojas. Ir Palmira girdėjo mažiausią jų garsą.

— Kad būtų subatos vakaras... Tai išsimiegotum žmogus bent.

O antrojo balsas vakaro unksmėse dudėjo kimiai, su ilgesiu, lyg iš labai toli:

— O aš tai ne... Kad maučiau, vyruti, tai tiek mane ir tematytum ligi pirmadienio.

— Tau tik mergos, — nusispiovė antrasis, užgesindamas ugnelę.

Ji girdėjo jų veriamas duris, bet už stalo nebesėdo. Ir taip gerklėje kažkas stovėjo. Ji baiminosi, kad motina ir patamsyje įžvelgs jos akių slaptą ir nebeatleis nė žingsnio. Klėties kamaraitėje persivilko naują suknelę, pasidėjo paltą po ranka, megztuką. Sėdėdama ant lovos laukė, kol nurims kiemas, ir jos akyse dilo neaiškus langelio keturkampis, užgultas sodno medžių.

O čia ji leido ilgesingas naktis. Ir čia pačioj glūdumoj, sušlamėdavo atsargūs Elyzo žingsniai. Bet šį vakarą jis jau nebesibels, ir ji nebešildys įkaitusiais nuo darbo ir ilgesio sąnariais savo patalų.

Surišta viskas, kas tik geriausio ir brangaus. Nutarta, ir atmainyti nebėra kada. Kamarėlėje paliks viskas, kaip buvę. Jos lova, kryželis ant lango, pamerktos gėlės. Paliks jos kvapsnis, jos dvasia, meilės atodūsiai, svajonių, džiūgesio ir skundų prisigėrusios sienos. Ak, nebėra kada snūduriuoti. Likusią valandą ji ryžosi apeiti ir atsisveikinti visus kampelius.

Knebendama pirštais kasas, ji atsirado už tvartų, kur dvi ar trys žvaigždės numirėliškai tirpo tvenkinio lope tarp maurų ir vendenų. Ajerai laiškus, kaip aštrius kardų ašmenis, šliejo vieną prie kito ir pylė į naktį, į vėsumą savo svaigulį. Ir buvo čia kaip kerėtojo trobelėje.

Krabždėjo šelmenyse karveliai, ir svirplys klastingu smuiku griežė kažkur sodno ar daržinių gilumoje. Pakraštyje čežėjo žolės, kai per jas šoko varlės, ir tada suposi žvaigždės ant jų sujudinto vandens. Nuo Švėtimų pasikėlė rūkas, ten dar vėlyvas bernas daužė kuolus, perkilnodamas arklius. Jo švilpynė vaiduokliškai ritosi per dirvas rugių ir vasarojaus, kliudydamas alksnynėlį ir vienkiemius, plaukiančius rūke. Ir griežlė žlegėjo viena dobiluose, už klojimo. Vakarų dangus jau buvo pažaliavęs, tik žara, perpus netekusi spalvų, balavo pačiame žiemių kampe, vis risdamosi tolydžio į rytus, iš kur patekės aušros nuostabioji rožė. Iš miško atsišaukė nykūs balsai. Nuo barsukų aukštumos antrindamiesi aidais, jie siekė palaukę ir dužo. Palmira klausėsi tiesi ir nejudėdama prie vandens, apsupto baltaisiais gluosniais. Kai juos sodino, ji buvo mažytė.

Ten, pirties eglynėlyje, jos daiktai. Stangios šakos dengia jos ryšulius, kaip užkeiktą lobį. Atsiras Elyzas — jis pamos ranką namams ir nuskubės į stotį, iš kur saulei tekant, juos išveš traukinys.

Mergina draikė kasas. Ji rijo seiles, tarsi užvalgiusi žalių obuolių. Ir ankšta darėsi jaunai krūtinei po suveržtu kiklikėliu. Ir tvanku tarp medžių ir namų.

Kaip aukuras, tvoskė birželio naktis. Levendros, mieliausieji — nuostabiai kvepianti smulkiais žiedeliais vijokliai, putinai ir erškėtrožės. Po jų žiedais ciksėjo vabalas.

Ji rėmėsi vartykšlio. Šeimyna miegojo, motina liovėsi varsčiusi duris. Visi snaudė, o žemę klojo tvankuma. Tyla spengė, ir ji laukė, kad tuoj sugrūmos staigi perkūnija ir pasilies vandens tvanas, kurs nuplautų jos nerimastį.

Sutemos slinko skersai ir išilgai per didelę žemę, ir knarkė, ir snaudė visi ant jos krūtinės. Kryžius išsimušė taip aukštai, kad ant jo kryžmavonių pasidraikė palšos miglelės. Tik šuo nesitraukė nuo merginos. Ji glostė kudlių ir pasakojo savo susigraužimą. Ak, nebedaug jau beliko laukti.

— Tu palieki, Kaniau, saugoti namų, o aš išeinu. Kaip aš begaliu gyventi, taip nekenčiama motinos. Aš nenoriu pasilikti be Elyzo, o mama jį gatava sudraskyti, nes nori mane išleisti už Stočkaus. Tu juk pažįsti tą senį, išverstakį. Bet Elyzas gavo tarnystę Šiauliuose, dideliame mieste, kur traukiniai suvažiuoja iš visų pusių. Te yra dirbtuvės, vadinamos depo. Ir jis mane išsiveža.

Man taip graudu, kad tu žinotum, paliekant namus. Bet mamai aš nebegaliu įtikti. Mane vadina visaip, aš ištvirkusi, sako. O aš tik Elyzą myliu ir nieko čia negaliu padaryti. Jau treji metai, kaip aš tokia — einu ir bėgu nuo ryto lig tamsos. Verpiau ir audžiau, o motinos širdis — man kaip kaulas.

Gaila man bus tavęs, šuneli. Ir visko aš be galo ilgėsiuos. Bet, kad aš vargšė jau nieko nebežinau. Aš turiu eiti su juo, nors ir širdis plyštų. Juk supranti mane, Kaniau?...

Kudlius gal būt ir suprato skundą savo ponios. Jis tyliai unkštė, iškėlęs snukį ir plakė uodega su-

mintą žemę. O mergina svirinėjo ir jos mintys buvo tarsi sergančiojo klejonės. Galva ūžė, lūpos suplyšo, o strėnomis ir nugara lakstė šiurpuliai. Ji gi nieko nenuskriaus, neapvogs. Surišti tik jos baltiniai, jos drapanėlės. Ar nesakė Elyzas: „Aš nagingas meistras, ir tu būsi ponia. Gyvensi mieste ir nebebraidysi srutyno."

O naktis lašėjo nuo lapų, nuo žvaigždžių sruvo, iš žemės, žolės, iš krūmų. Griežlė žvigino, tik atokiau ir gal jau jų daugiau ten buvo susitelkę. Toli vieškeliu klegėjo ratai. Ji klausėsi, lyg laukdama, kad suriks jos širdis ir jai sukliudys. Ji tarė:

— Viešpatie, kas bus — tebūnie! — ir žengė pasilenkdama po vyšnių šakom. Tada aukštas vyro stuomuo išniro ir užstojo dalį dangaus. Ir jis atrodė lygus medžiams ir stogams.

— Tylėk, Kaniau! — pašnabždom sušuko jis, ir šuo skersas pasitraukė. Jis pasisuko į merginą. — O tu jau akis pražiūrėjai, Palmele. Tiek šiandien reikalų, nors pasiusk. O kaip senė? Nieko?

— Nieko... — mergina negalėjo ištraukti rankų iš kalvio delno, ir tarsi laukdama atleidimo, žiūrėjo aukštyn į tamsų kaip plytą veidą.

— Tai ir gerai. O tu jau pasiruošus, mergužėle mano? — jis prisitraukė ją viena ranka ir, dusindamas galinga krūtine, išbučiavo skruostus ir lūpas. — Galėsim judėti.

Jo krūtinė švokštė.

Tačiau mergina sulaikė jo žingsnį ir visa pasvirusi, glėžna ir plonutė, ūmai prasiveržė skaudžiu kūkčiojimu. Vyras sustojo. Jis nubraukė plaukus ir grikštelėjo dantim. Jis nenorėjo gaišti.

— Nu kas gi tau, mano mažoji? Ar jau mes į Ameriką? Liaukis, Palmira...

— Kad negaliu kitaip, Elyzėli... Kad tu žinotumei, kaip man graudu. Viską palikti... Ir namai, ir savi žmonės. O mama, ak... — ir įsimaginusi verkė ji, ir trūkčiojo jos mergiški pečiai. Vyras glostė jos lygius plaukus kieta ir juoda kaip žagrė ranka ir nemokėjo jos nuraminti.

— Juk ne už jūrų-marių. Tai, mat ir bėda, sakau. Ech... Nugi užteks, einam...

Ji pasistiebė ir užmetė rankas ant jo kaklo. Ji siekėsi palenkti rambų sprandą ir prisitraukti jo veidą. Smeigėsi į jo akis ieškodama tiesos ir pastiprinimo tam sunkiam jos gyvenimo žygiui. Glaudė drėgną veidą ir bučiavo. Ji springo nuo ašarų ir atsidavimo karštume, ir jos žodžiuose buvo kažkas, kas gąsdino vyrą.

— Ar tu tikrai myli mane? Vienintelis mano... Aš su tavim eisiu visur. Juk tu neapleisi manęs varge, našlaitėlės?... Sakyk. O taip man širdį gelia, kad nebežinau...

— Kaip nemylėsiu? Ar tik šiandien sužinojai.. Liaukis verkus. Turim paskubėti. Kur tavo manta? Arklį palikau ant kelio, ties Gatulio krūmais. Mus pavėžys ir grįš. Nurimk.

Jis skubinosi, ir paskutiniuose jo žodžiuose švilpė prikąstas nirtulys.

Peršokdami daržo ežias, jie atsirado prie pirties. Palmira išnešė du ryšulius iš eglaičių tankmės. Bernas greitai juos čiupo ir pasiruošė leistis po tiesumu.

— Palauk. Aš bėgu tik apsivilkti. O čia viskas mano...

— Viskas? — vyras ūmai pagyvėjo. — Tai skrynios raktą vis dėlto aptikai?

— Ne... — mergina nudūrė galvą ir pasilenkusi gnaibė ryšulio mazgą. — Aš neradau rakto...

Jis išleido našulius ir išmetė galvą pirmyn.

— Kaip, neradai?... Aš nesuprantu? Argi taip pliki ir eisim?

— Kodėl?... Aš juk viską pasiėmiau. Laikrodėlį, žiedus ir grandinėlius turiu. Ir du šimtu. Nuo seniau laikiau. Ar mums neužteks pradžiai? Juk mes jauni ir dirbsim abudu.

Vyras nekantriai ją nutraukė:

— O, kokia tu neišmanėlė! Su dviem šimtais litų, tik pašvilpti. Tu nežinai miesto.

— Tai ką aš padarysiu? — nusiminė mergina.

— Ką tu padarysi? Žut-būt turi prieiti prie skrynios. Ar tikrai žinai, kad ten senė juos laiko?

— Žinot tai žinau. Anądien raktą buvo užmiršus, o aš ieškojau gijų ir pačiam dugne radau...

— O kiek galėjo būti?

— Nežinau... Juk jau sakiau tau.

— Tai matai. Būtinai juos turim gauti. Būtinai... — košė pro dantis kiekvieną žodį. Ta gaišatis jį vertė iš kojų.

Ji trypė vietoje ir purtė galvą.

— Aš neišdrįsiu jų pavogti. Elyzai, ką tu manai? Tai visos motinos sutaupos!...

— Kvaila gi tu! Pavogti... Kas kalba apie vagystes? Tu pasiimsi, kas tau priklauso — tai jau ne kartą esu sakęs. Ar ne tu juos uždirbai, ar jie ne tavo dalis? Žinok gerai, kad motina uždūks ir tau ne skatiko paskui nepakiš. O mes turėsime gyvenimui. Tu pasiimi savo dalį, ir daugiau nė kalbos.

Jis kalbėjo prisikišęs, karštai ir greitai alsuodamas. Jis niršo ant visko, net ji, ta mergina, ūmai pasidarė jo priešas, dristąs eiti prieš jo planus. Ne, po velnių, jis taip neturi praleisti. Geresnės progos nebesulauks. Greičiau, greičiau po šimts velnių! O mergina gūžėsi, ir atsirėmusi beržo žiūrėjo į žemę.

— Ne, negaliu... — ji atsiduso. Ir jos atdūsiai buvo dalis vasaros nakties alsavimo. Jos ašaros — rasa, o rūpestis — rūkas.

Nusispiovė bernas ir nusisukęs kalbėjo tarsi kitam. Jo balsas buvo svetimas, kandus ir šiepiantis:

— Nežinojau, kad tu manęs nemyli... Taigi... Nežinojau. Aha, tau gaila pinigų. O kai išgrūs už Stočkaus, tai pasiimsi juos. Ir gyvulių bandas nusivarysi ir kraičių skrynias nusiveši. Nežinojau, kad ir tu tokia pat, kaip visos.

Ji žvelgė į vyrą su šiurpu ir skausmu akyse. Jos degė stengdamosi praplėšti tamsą ir įžvelgti į pačią širdį, kad net vokai perštėjo.

— Netiesa. Aš tave myliu. Kam tu taip baisiai kalbi?... Juk žinai... Aš neisiu už kito. Kam žudai mane? O motina...

— Kaip sau nori. Aš galvoju ir apie mūsų ateitį. Bet, kad taip mes neprasikursime, tai ne aš būsiu kaltas. Galėsi žydams vandenį vilkti su naščiais... — ir lyg priduodamas šiurkštiems žodžiams abejingumo, siekė užsirūkyti.

Valandėlę jiedu tylėjo, gal būt tausodami ir rinkdami jėgas paskutiniam kirčiui. Dūmai draikėsi apie jo galvą. Ugnelė prigesdavo ir vėl kruvinai užliedavo įrudusį veidą ir baltus marškinius ant krūtinės. Jie tylėjo kaip ir naktis, ir žemė. Ir dūsavo su krūmais, lapais ir įmigusiais paukščiais.

Paskui vikriai apsisuko ir tarė ji:

— Eisiu... Mėginsiu... Kas bus, tas...

— Tik visus paimk! — šūktelėjo jai įkandin.

Bernas įsitempęs sekė ir klausėsi durų brakštelėjimo. Jis sustojo kaip tik po seklyčios langais ir nusilaužęs šakelę, ją draskė dantimis.

Jau brėško.

— — — — — —

Mergina pravėrusi duris, ant slenksčio klausėsi motinos alsavimo. Tik vėliau ji pastebėjo, kad lova tysojo tuščia, net nesujaukta. Tai truputėlį ją nustebino. Bet dabar buvo vistiek, ir ji nebegaišo. Ant sienos, tarp motinos drabužių, aptiko šiurkštų sijoną ir jo kišenėje apčiuopė raktą. Kaip sėlinanti katė, perėjo virtuvę ir priešinę, ir seklyčios vėsuma, jos berželių kvaptis, tvoskė į jos liepsnojantį veidą.

Tamsa juodais gumulais lipo iš kampų. Neaiškiai dūlavo stalas su aukšta gėlių puokšte. Pro langus, pro užuolaidų nėrinius, pro gėlių lapus, sunkėsi nublukęs švitėjimas. Ji girdėjo svirplius, kandį griaužiant sienos popierius ir dar labiau — savo širdį. Raktas pasidarė sunkus ir svilino pirštus. Ji taipgi daugiau širdimi nei klausa juto Elyzo žingsnius už sienos, vaizdavosi jo tamsų veidą, įtūžimu žėruojančias akis. Jo tvirtų glamonių šiurpi vilnis dar tebetvilkė krūtinę. Ji pasilenkė prie skrynios.

Kabriai, įgudusiom rankom, kilojo sunkius audeklų rietimus, atsiduodančius naftalinu. Pačiame dugne, vienoje kertelėje, surado gniužulą. Netrukus vėl viskas buvo savo vietoje. Galės džiaugtis jisai, — šyptelėjo karčiai. — Dabar jis turės viską...

Ji betgi nesidžiaugė, tik skubino, kas akimirka laukdama, kad bus sugriebta jos ranka. Tartum pasigėrusi, kaip apgirdyta žolėmis, ji sukosi plačiom akim.

Aušra tuo tarpu jau sruvo pro langus, pradėjo ryškėti sienos ir paveikslai ant jų. Daiktai pamažėli atgavo savo pavidalus. O bijūnai iškėlė sunkius žiedus iš lapų, ir kiekvienas jų vešėjo atskirai. Ji pasilenkė dar kartą prie jų, giliai įtraukė žalumos kvapą, ir ją vietoje nutirpdė gilus atsidūsėjimas. Drebėdama ir tik nesurikusi iš siaubo, prie gegužinių maldų altorėlio pamatė neaiškiai išdrikusią figūrą. Ji išskyrė užkištą bijūną — gražiausią iš visų, paveikslo papėdėje — ir tas giliausias kampas pamažu grįžo į šviesą. Tai diena žengė nesulaikomai, ir budo paukštės jos pasitikti.

Atbula ir tylutėliai mėgino trauktis ir užverti duris. Už sienų žingsniavo ir jos laukė didėjančiu nekantrumu, vienok ji negalėjo pajudėti ir atplėšti žvilgsnio nuo miegančios, sukniubusios motinos. Sausi, gysloti pirštai gniaužė žadą, o motinos paveikslas vis labiau ryškėjo. Ji klūpojo ant grindų prieš gegužinį altorėlį ir sunertose ant kelių rankose tebelaikė rožančių. Jos galva lošėsi į kėdės atramą, skarelė nusmukusi ant pečių, o žili plaukai draikėsi kaip netikras voratinklių audinys. Jos lūpos kietai sučiauptos ir išbalusios, o sumerktas blakstienas lankais juosė antakiai.

Motina miegojo.

Duktė išleido iš rankų brangų grobį ir priklaupė šalia senos, išvargusios. Ji tramdė riksmą, sukąsdama lūpas, springo ašaromis ir gniaužė kietai sudirbtas rankas. Ji nebesiklausė berno barbenimų į langą.

— Motin, atleisk man... Dovanok man, motušėle. Aš norėjau tave apvogti ir palikti vieną senatvėje. O juk man tik gero nori, neveliji man vargų ir nelaimių. Ne, niekur nebeisiu... Dirbsiu ir klausysiu. Ir bus mums gera. Juk mane suprasi. Aš buvau, tai aš buvau kalta, motinėle...

Duktė raudojo, matydama jos pasenusio veido raukšlėse išdžiuvusių ašarų pėdsakus.

Po to ji pasikėlė. Ji svyravo, o juto vienok didelį palengvėjimą. Kaskart jai viskas rodėsi aiškiau. Sutvarkiusi ir padėjusi atgal pundelį, mergina išėjo tarpdurin ir vyrui, kurį mylėjo, pasakė:

— Mama susirgo... Aš negaliu jos palikti.

Tik tiek. Jų buvo gana. Ir nebesiklausė jo baisių keiksmų ir grūmojimų.

Kaip gėlė, kaip iškilni rožė, skleidėsi aušra. Viduj jau buvo taip šviesu, kad ėmė blizgėti berželių lapai.

STASYS SANTVARAS

Viltis

Taip neilgai, taip baisiai neilgai,
Mes būname kartu, draugai!
Ak, nuostabioji laimės valanda
Per greit, per greit prabėga visada!

Ir vėl kiekvienas einam sau keliu,
Padangių siekiam didelių...
Ir krinta sutemų gelmėn žaibai —
Vienybėj bręsta žygiai ir darbai!

Tad nors audra, nors lyjanti naktis —
Mus lydi motina Viltis!
Ir giedam — lyg pavasario žiedai,
Džiaugsmu ir laime dar žydės veidai!

Kaip marių vėtra mūs dvasia laisva!
Kaip saulė kelsis Lietuva!
Kur brolių didvyrių žali kapai —
Ten dar matysimės, mieli draugai!

Tad griauki krantą, upe drumzlina, —
Širdžių draugystė amžina!
Ir neparblokš mūs viesulai šalti —
Visi kaip vienas mes didžioj vilty!

Vasara

Ir vėl ateinančią regiu tave
Su vaisių pintine, gražioji jaunikaite, —
Ir vėl lyg bronza bus veidai įkaitę,
Ir jausmas liesis potvynio srove...

Kiek sykių mudu braidžiojom gėlių lauke
Ir gėrėm tavo vynuogynų vyną!
Kiek sykių tu matai tą širdį gryną,
Paskendusią aistrų ir nerimo tvaike!

Ir man sakei — Praeis ta nuostabi diena!
Lyg paukštė ji išlėks į tolimąjį kraštą!
Ir tu paliksi savo sunkią naštą,
Ir tau sapnų, svajonių kartą bus gana!...

Bet vėl ateinančią regiu tave
Su vaisių pintine, gražioji jaunikaite —
Ak, vėl lyg bronza bus veidai įkaitę,
Ir jausmas liesis potvynio srove...

Jaunamartės palangėj

Dar nepakilo vyturiai į dangų,
Neatlėkė širmi aušros žirgai —
Nuo rytmečio drėgmės drebu po langu,
Dievaž, ir tu per naktį nemigai...

Piršliai nemylimą jaunikį piršo
Ir kėlė puotą lig trečių gaidžių —
Ak, negi jau tave Dangus pamiršo,
Ir tavo vardo nėr jau tarp žvaigždžių?..

Tu raudi, tu verki prie vario vartų,
Kaip gegė brolių vakar prarastų, —
Kaip nendrė, priplakta jau daugel kartų
Prie svetimų, nerimstančių krantų...

Ak, lai jaunamartei jungtuvių lovą kloja,
Lai rėkauja dvare girti tarnai,
Tegu pikti patėvio šunes loja,
Te kranksi sodo liepoje varnai —

Baltam drabužy lauk prie vario vartų —
Aušra ir vėl klegės tamsiam slėny! —
Ir, apraudoti daugel daugel kartų,
Sesers vaduot grįš broliai devyni!...

Aleksis Rannit

ADOMAS GALDIKAS

Realizmas yra svetimas lietuviui menininkui-kūrėjui. Dienovidžio šviesa — klasicizmas — jam iš esmės nėra priimtinas. Vakaro, apyaušrio arba ankstyvo ryto metas, yra valanda lietuvių sielos, kada jinai eina išpažinties savo kūryboje. Mitas, simbolika, vizija — archainis stilius, gotika, barokas, simbolizmas yra ryškiausi lietuviškosios dailės elementai. Kosmosas sudaro lietuvių meno foną; žmogaus, žmogiškosios būtybės išdidumas neturi jame sau vietos. Žmogus yra vien tik maža dalelė universumo (todėl, pvz., portreto rolė yra tokia nereikšminga lietuvių meno istorijoje). Baltrušaitis ir Čiurlionis buvo tos, jeigu galima pasakyti, „antgamtinės" gamtos filosofijos reiškėjai. Jie labai retai kalbėdavo lietuviškomis temomis, tačiau jų dvasia yra grynai lietuviška. Lietuvių gamtos paslaptingosios jėgos buvo jiems per visą jų gyvenimą neišsenkamais impulsais. Iš to paties mistinio veržlumo ateina pas mus Adomas Galdikas, tautinis Lietuvos dailininkas giliausia prasme. Jo kūrybos problemos yra tokios įdomios, kad jos verčia mus pakartotinai bandyti jas spręsti.

Stilius yra ne susilpninto, bet suintensyvinto išgyvenimo išdava. Stilius gema žmogaus asmenybei kovojant su gamta. Taip kūrė van Gogh ir Munch. Panašus ir Galdiko kūrybinis kelias. Jis sugeria tikrovę į save apsėdimui panašiu jautrumu ir tada, ją savo dvasios ugnim apipavidalindamas, sukuria kūrinį, laisvą ir gyvybe alsuojantį, dažnai panašų į sapną ar viziją. Kalbant senu prancūzų posakiu, tai „gamtos iškarpa, persunkta kuriančiojo temperamento".

Norint išlaikyti gyvenimą ir jo amžiną dinamiką, reikia paveikslą, tarytumei, išplėšti iš pačios gamtos visumos. Šitokiam uždaviniui būtina ne tiktai akis, kuri regi, bet ir lengva, savimi užtikrinta ranka, ir laisvas, grynai tapybinis būdas, toks, kokį randame impresionistiniam pasaulio vaizdavime. Be išsilaisvinimo, kurį atnešė impresionizmas į meną, menininkai niekados nebūtų radę amžinai neramios gamtos išgyvenimo. Nes menininkas išgyvena tik tai, ką jis sugeba išreikšti, arba, tariant dvasine prasme, gali išreikšti. Šitas teigimas atskleidžia meno išsivystyme faktą, kalbant bendrai apie meną, arba filosofiškai nagrinėjant atskirus atvejus. Kiekvienas technikinės pažangos žingsnis praplečia ir išgyvenimo galimybių apimtį. Po pleinarizmo ir impresionizmo laikotarpių, kurie buvo tapę ir grynai „optiniu" menu, pasiilgta vėliau naujo, nes giliai širdy buvo jaučiama, kad tapyba turi būti daugiau negu tiktai menininko temperamento apipavidalintas gamtos išorės perdavimas, ieškota vėl intensyvaus vidinio jos išgyvenimo. Gamta nebuvo tokiu būdu atstumta, bet kovojusiems prieš impresionistinį meną ji liko vis dėlto antros eilės šaltiniu; pirmojo šaltinio ieškota kuriančiojo jausme, jo išgyvenime. Tiktai taip mąstydami, galėsime suprasti tokį menininką, kaip Galdikas.

Jam visa gamtos visuma yra vienas nedalomas milžiniškas išgyvenimas. Jo atverton širdin įsrūva visa prigimtinės gamtos jėga. Jis dienų dienas praklaidžioja miške, gyvena kartu su medžiais, augmenija ir dangumi, jis ima jausti, kvėpuoja jų orą ir pamilęs juos tampa jiems giminingu, tampa pats peizažo dalimi. Jis išgyvena šitą galingiausią tikrovę, bet dar nebando jos tapyti. Ilgas ir sudėtingas vyksmas bręsta jo viduj, iki jis imasi teptuko. Sielos gelmėn nugrimzdęs tikrovės išgyvenimas sukristalizuojamas į esminį jo dvasios regimą peizažą, kuriame lieka tik tai, ką menininkas laiko „amžinu", lieka tikrasai jo išgyvenimo branduolys, išgyvenimo simbolis.

Ir juo stipresnis ir intensyvesnis pajautimas, tuo siauresnė tampa išgyvenimo tematinė plotmė. Galdikas tapė daugelyje šalių. Ir kiekviename krašte jis turėjo išlaukti tam tikrą inkubacinį periodą, kad arčiau pažintų augmenis, medžius ir visos naujosios gamtos esmę, kuri tokia įvairi ir, galima sakyti, tokia kaprizinga, nes labai nenoriai leidžiasi atspėjama ir pajaučiama. Jis kovojo ir stengėsi užkariauti Prancūzijos, Italijos ir Skandinavijos gamtą. Ir šioje kovoje išryškėja vienas aiškių ir būdingų jo bruožų — prisirišimas prie savo tėviškės ir savosios gamtos, kurios prieglobsty jis gimė ir kuriai jis aukoja visas geriausias jėgas. Tokia vienos gamtos itaka jo charakterio susiformavimui yra ypatingas likiminis bruožas ir neįmanoma jo būtų išaiškinti vien tiktai atsitiktiniu ir paviršutinišku motyvų pasirinkimu.

Ir tai daugiausia peizažai, tapyti galingais ir sodriai liepsnojančiais mostais, išreiškią Lietuvos gamtos mistinę didybę ir neaprėpiamą jos erdvę. Tai Žemaitija, kurią jis taip nepaprastai myli ir nuo kurios jis niekados nėra atitrūkęs. Jo tapybos lietuviškumo niekas neužslopino. Galdikas vis ir vis grįžta į gimtąją žemę, kad atnaujintų savo jėgas. Lietuva yra ne vien jo fizinė, bet ir dvasinė tėviškė. Tai toji kryžių šalis, „miškų karalaitė", kaip ją vadina Balmontas, gintaro kraštas, senų medinių bažnyčių, kapinių ir „primityviųjų" medžio droždirbių žemė, tų dievdirbių, kurie abstraktųjį Dievo supratimą, galingai savy išgyvenę, konkrečiai perkėlė į savo kūrinius. Ir reikia pripažinti, kad šituose „paprastuose" Dievo ir šventųjų drožiniuose, kuriuos užtinkame beveik kiekvienam Lietuvos kaime, slypi nepaprasta magiška galia. Visa, ką Vakarai atlieka, yra apskaičiuota ir jie tiki savo darbo pasisekimu. Čia apvaldoma daugybė madų ir manierų, bet mes dažniausia nerandame tikrojo pirminio jausmo, kuris trykšta iš pačios žmogaus širdies. Todėl jau dešimtmečiais žiūrima į tas tautas, kurios gal būt „neišauklėtos", bet ir nepersisotinusios savo grynai civilizaciniu išauklėjimu, kuria iš tyros širdies. Tikri

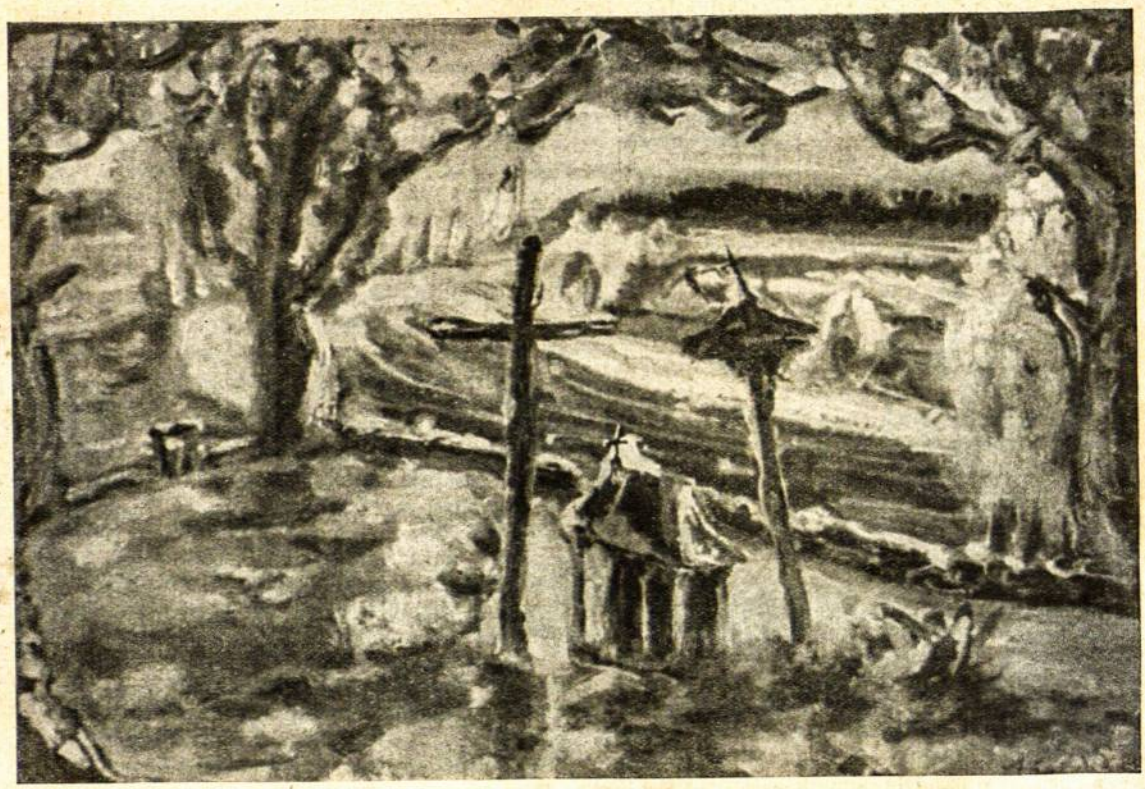

Prof. Adomas Galdikas ŽEMAIČIŲ KAPINĖS Tempera, 1947

tokios kūrybos pavyzdžiai yra turtinga lietuvių liaudies skulptūra ir liaudies medžino raižiniai. Galdiko vaikystė prabėgo šitoj betarpinio kūrybiškumo atmosferoje, tarpe atviro jausmo žmonių, — patriarchališkam Lietuvos kaime. Kai žvelgiame į „Maldą", į vieną žinomą dailininko paveikslą, mums atrodo, tarytumei ne toji moteris, bet pats dailininkas meldžiasi prieš prigimtinės ir pagoniškosios gamtos idealą, simbolizuojantį senosios, legendarinės Žemaitijos nežinomą dievą. Iš tiesų, Galdikas nėra dogmatiškai suprastinas krikščionis, todėl visa, ką jis tapo, tarytumei tiesioginiai santykiauja su „tamsia" ir pirmykšte mistine dabartimi-praeitimi, ir toji kalba yra nuostabaus kondensuotumo, stipraus jausmingumo ir gilios ekstazės kupina. Ji yra gimusi iš grynos intuicijos ir, jeigu taip galima išsireikšti, siekia vidujinio nušvietimo.

Visa Galdiko kūryba aiškiai teigia panteistinį principą. Impresionistus žadino kūrybiniam pasisakymui giliai išvystytas gamtos mechanizmo pažinimas Galdiko tapyboje srūva gamtą sudievinantis, dieviškosios visumos dalis sulydinantis entuziazmas, keistai apsėsta dvasia, kuri, tarytumei, pati save išalsuoja moderninėj ir kartais net savotiškai nejaukioje spalvų harmonijoje. Mes jaučiame dailininko džiaugsmą paskęsti savam kolorite ir tapti pačiam objektu.

Iš viso šiaurės tapytojų tikėjimas ir jų panteistinis pasaulio pajautimas įkvėpė gyvybę daugiausia į jų gamtovaizdžių formas, panašiai kaip pietiečių skulptorių tikėjimas yra apsireiškęs žmogaus kūno traktavime.

Subjektyvinės menininko pastangos, kurios šiuo metu kai kada sukelia abejonių dėl perdėjimo, kartais net nesveiko originalumo ieškojimo, šablono arba madingumo, Galdiko kūriniuose mus įtikina, nes mes matome juose žmogų, kuris išreiškia taip nuostabiai sudvasintą realybę, jog mes esame priversti tikėti, kad gamta jam yra atvėrusi slapčiausias gelmes. Jau jo jausmų komplekso visumos vieningumas ir juose slypintis jo kūrybinių jėgų organiškas išsivystymas kalba apie šios tapybos tikrumą, o atskirų jo kūrinių skaidrus skambesys nuslopino visas abejones. Ne vien tas Galdiko kūrinių skambesio naujumas, jų harmonija ir ritmika apsunkina žiūrovo supratimą, bet labiausia jo visai neįprastas tapybinio muzikalumo stilius. Sintetinis, praturtintos polifonijos stilius, išraiška, kuri gimsta iš mistinio spalvų pajutimo.

Kiekvienas naujas žvelgimo būdas mus sukrečia, pakrikdo, atrodo chaotiškas ir tik vėliau atsidengia kaip paprasta būtinybe. Tai ir yra mūsų tragika, kad nesugebame žvelgti, kad mes kiekviena proga nuo pat vaikystės buvome maitinami siaurai miesčioniškų beskoniu menu, esame tapę regėjimo dilletantais. „Pats kilniausias pojūtis yra vidinis regėjimas", sako Duerer. „Svarbiausias uždavinys yra išmokti žiūrėti," pabrėžia Meier-Graefe. Negalime to-

kiom pat akim žiūrėti į kasdieninius daiktus ir į meno kūrinį. Praktiškoji mūsų akių kalba yra giminiga mūsų racionaliam žvelgimui, bet visai netinkama menui. Mes visi nesame menininkai, kai žvelgiame. Mes sugebame žiūrėti ir pažvelgti, bet meno kūrinį reikia p e r ž v e l g t i (- erschauen, apercevoir), ir kaip tik to mums trūksta. Be to, yra pasyvus ir aktyvus žvelgimo būdas. Ir mes turime bandyti žiūrėdami suprasti apipavidalinto regėjimo kulminacinius punktus. Vaisingas ir tikras pergyvenimas tuo tarpu tiktai tada įmanomas, jeigu mes nuolankiai trokštame, gerbdami stebimės, jeigu mes tikime tokia tyra širdimi, kaip vaikai, jei mes labiau mūsų troškimų ir vilties paisome negu mus pavergusio tuščiai pagyraus „samprotavimo". Ir dar, jeigu norime Galdiko tapybą ir visą moderniąją tapybą suprasti, turime išmokti mąstyti ir jausti ne tik linijomis akademinio piešinio, bet ir linijomis bei spalvomis naujosios išraiškos.

Pirmą kartą žvelgiant, mums atrodo, kad Galdiko kūriniai rėkiančiai ryškūs, o liepsnojimas gausybės spalvotų dėmių mus pakrikdo. Tačiau ilgiau įsižiūrėję, mes pastebime, kad Galdikas spalvas komponuoja simfoniniu būdu. Įsižiūrėkime, kokie įvairūs raudonų ir rausvai geltonų dėmių kompleksai savo turtingume — gamtovaizdžiuose visa nušviesdami išsidėsto, pakartotinai atsiliekia (- praskamba). Nėra tai joks perdėjimas, jeigu mes sakome, kad šitie peizažai kupini tikrai genialaus ir gyvo spalvų „žaismo". Juose nėra nieko pastovaus, visa srūva ir juda, nėra, atrodo, jokių pastovių formų ir pačios spalvos neatlieka savo prigimtinio vaidmens, nes šviesa virpuliuoja jas užliedama, visa yra gyva, nėra likusios nei vienos ramios dėmės. Taip gema didžiulė spalvų dinaminė jėga, ir peizažo gaivalingo kolorito į mus tiesioginiai plūstanti srovė mums primena krioklius arba vulkanus. Ir vis dėlto, kiekvieną menininką įpareigojanti būtinybė išlieka: formos — konstrukcijos skaidrumas ir spalvų aiškus santykiavimas. Tai veda į plastinės ir tapybinės formos susivienijimą, kurį įveikti padeda spalvų intensyvumas. Niuansų suderinimas ir vis didėjantis spalvų žėrėjimas pagaliau atneša tapybinio elemento pergalę. Kontūrai įgauna naujos gyvybės. Jis neberiboja ir nebeskiria vieną spalvos dėmę nuo kitos, bet suskirsto jas ir ištrykšta tarpe dviejų spalvų dėmių, kaip medžio šakos lapų vainikuose.

Galdikas tapo džiaugsmingai ir iš visos sielos gelmių gamtą ir jos šviesų žaismą, kai tuo tarpu kiti dažnai įtemptai ieško patirties praėjusių epochų formose. Jis tapo savo paveikslus neilgai, bet daug laiko praeina, ligi jis apsisprendžia savo regėjimus ir veidus įforminti. Jo viduj nusistovi ir ryškėja jo išgyvenimas, kol jis įgauna pavidalus, tada jis taria greitai ir aiškiai, kas svarbiausia, ir jis tapo tai ant drobės virpančiomis nuo susijaudinimo rankomis.

Nėra jisai iš tų, kurie vieną paveikslą vis ir vis kankina, norėdami jį pataisyti arba pagražinti. Tačiau matančiajam, nors kartais ir labiausia škicinės formos toji tapyba būtų, yra ji tikra ir aiški. Menininko staigi ir aistringa ranka čia neklysta. Ir ilgiau žvelgdami jo kūrybon, tik dar džiugiau ją išgyvensime. Taigi, Galdikas yra priešingybė visiems aniems, didiesiems menininkams, kurie tik po ilgo pasirengiamojo darbo, po nesuskaitomos gausybės eskizų ir projektų, ima savo paveikslams ieškoti tos formos, kuri atitiktų kūrinio pirmykštį jaustąjį pavidalą. Bet tai yra, pagaliau, nesvarbu, kuriems šių menininkų pripažinsime aukštesnį laipsnį — tai, ką mes retai sutinkame ir mus svaigina, yra paveikslas, kuris mus žavi savo betarpiškoje dvasinėje ir tapybinėje visumoje, — palaimintos valandos kūdikis.

Galdiko peizažai paperka žiūrovą nuoširdumu ir pilnutiniu gamtos jausmu. Dienos ir metų laikų keitimasis tėra tik dalis to gamtos daugialypumo, kurį dailininkas suvokia per savo paveikslus. Juose glūdi tikrai žmogiško turinio pradai ir jausmo įtampa, kuri charakterizuoja visą kūrybinį Galdiko kelią. Rasime jo peizažų, kuriuos, pavartojus literatūrinį terminą, galėtumėm pavadinti tapybinėmis lyrinėmis novelėmis, o taip pat peizažų -dramų ir peizažų-tragedijų. Neveltui žinomas prancūzų kritikas Waldemar George savo knygoj apie Galdiką (- Waldemar George „Galdikas - Tragique Lituanie", Edition Arts et Lettres, Paryžius, 1931) vadina jį tragišku Lietuvos gamtos vaizduotoju.

Gamtovaizdis sieloje nuolat sukelia sudėtingas grynai žmogiško pobūdžio nuotaikas; tačiau rytas pats savaime nėra linksmas, vakaras pats savaime liūdnas ir t. t. Džiaugsmą, skausmą, iškilmingumą, nuolaidumą, rūstybę, švelnumą — visa tai mes išskaitome gamtoje, tačiau iš tikrųjų visa tai mes įdedame į ją patys. „Peizažas yra sielos stovis", ir iš visų meno šakų jis yra artimiausias muzikai, nes jis kaip ir ši pastaroji, gali gyvai perduoti tai, ką mes vadiname nuotaika. Galdikas savo peizažuose skiria tai nuotaikai nemaža dėmesio, tačiau jo talento galia glūdi ne nuotaikingo gamtos charakterio ieškojime. Geriausiuose dailininko darbuose mes stebimės ta gryniausios tapybos ir poetinio turinio sinteze, kurios jam pavyksta juose pasiekti.

Impresionizmas yra kvėpavimas, ekspresionizmas — iškvėpavimas. Galdiko tapyboje juos matom neperskiriamai sutapusius. Jo kūryboje glūdi taip pat rytų ir vakarų sintezė. Taip pat jis atiduoda duoklę abstraktiniam stiliui. Tačiau niekur nepasireiškia tai, kas jį leistų pavadinti vienos kurios nors mokyklos ar meninės srovės atstovu, — todėl reikia sutikti, kad jis pats sau yra geriausias mokytojas ir mokinys.

Jis yra menininkas, kuriam meno kūrinys, brėstąs panašiai, kaip jis pats, tampa magiška rūna. Galdiko paveikslai, nežiūrint į jo priėjimų gausumus ir kompozicinius įvairumus, veikia į mus, tapybinė didžiulė visuma, kaip puokštė rudens eilėraščių, kurie kasmet labiau subręsta ir pasiekia didesnio meninio užbaigtumo.

Šitie poetiniai, vyriškai švelnūs ir dekoratyvūs peizažai yra menininko pasisakymai apie patį save. Bet menininkas visuomet yra ypatingas žmogus, jautresnis negu kiti žmonės, turįs daugiau minčių ir jausmų, jis mato ir girdi daugiau ir stengiasi tai,

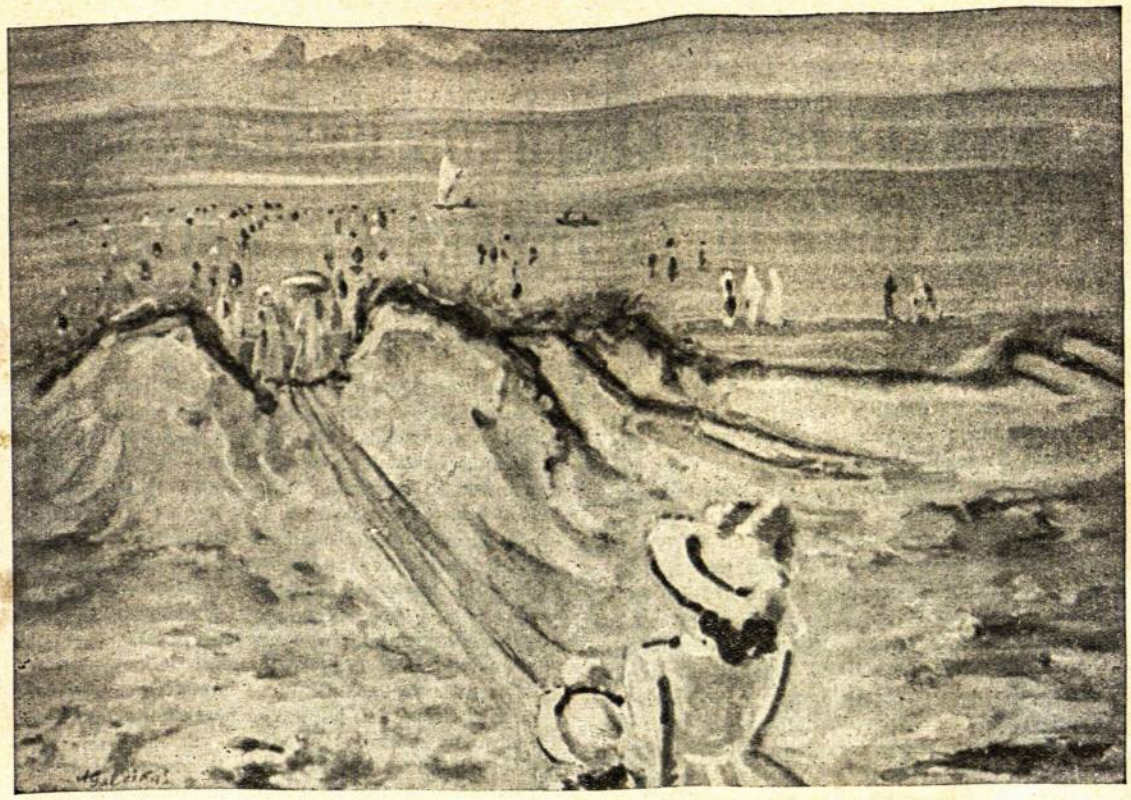

Prof. Adomas Galdikas **PALANGA** **Tempera, 1947**

---

ką jis mato ir girdi, išreikšti, — kuriuo nors būdu galingai apipavidalinti ir atkurti atitinkamomis formomis. Menininkas yra pranašas, kupinas veidų. Jo gyvenimo tikslas — savo didelę ir šviesią sielą išsemti ir ją kitiems padovanoti. Ir ne vien todėl jis yra pranašas, kad savo sielos virpesius išreiškia menine forma, t. y., leidžia kitiems žmonėms gerti iš jo gyvasties versmių ir atveria jų žvilgsniui slapčiausias gelmes ir jausmus, rasdamas ir spalvas, ir linijas, ir pavidalus savo sielos tvariniams, — jis pranašas dėl to, kad duoda visiems reikalingą žmogiškai-dievišką turinį. Galdiko jėga glūdi jo sugebėjime savąja kūryba į mus kalbėti taip, kad dvasinis jo kūrinių turinys neateitų pas mus iš jo proto į mūsąjį protą ir tik vėliau į širdį, — bet tiesioginiai iš jo individualinės pasąmonės į mūsų pasamonę. Jo kūryba atsiskleidžia betarpiškai iš jo dvasios slaptingųjų gelmių, išsilieja ant drobės ir per mūsų akis pasiekia mūsų sielos slaptingąsias gelmes.

„Genijau kelias — tai žaibo arba audrų vėjo kelias“, sako Lavater. Galdikas yra klajūnas audringame vėjyje.

Prof. Dr. J. Puzinas

ANKSTYVŲJŲ LIETUVOS GYVENTOJŲ KULTŪROS IR TAUTYBĖS KLAUSIMAS

1. PRAEITIS IR DABARTIS

A. Schopenhaueris, rašydamas apie istoriją, yra išsireiškęs: „Tauta, kuri nepažįsta savosios istorijos ir apsiriboja tik dabar gyvenančios kartos dabartimi, nesupranta nei pati savęs, nei savosios dabarties, nes ji negali atsiremti praeitimi ir iš jos išsiaiškinti dabartį. Dar mažiau ji gali nužymėti ateitį. Tik per istorijos pažinimą tauta darosi visiškai sąmoninga“ (Artur Schopenhauer: Die Welt als Wille und Vorstellung. Zweiter Band. Leipzig 1891, p. 509). Ir iš tiesų, tūkstančiai gijų mus jungia su žiląja senove. Praeities mintys, darbai, uždaviniai tebegyvena mumyse ir amžinai tęsiasi. Visa dabartis turi gilias šaknis praeityje. Mes esame labai daug paveldėję iš senovės, nors dabar to dažnai ir nebepastebime. Praeityje glūdi šiandieninės kultūros ir civilizacijos pradmenys bei pamatai. Praeitis, dabartis ir ateitis, tai trys didieji žodžiai, trys sąvokos, kurios nesuprantamos be viena kitos: jos visos susilieja į vieną bendrą, nenutrūkstamą gyvenimo ratą.

Tiek kultūros, tiek ir atskirų tautų susidarymo pradmenys taip pat siekia labai tolimą senovę, gilius priešistorinius laikus. Daugumos tautų rašytinė istorija tesudaro dalį tautos istorijos. Tik ta priešistorinė praeitis nepaliko mums tikslių datų apie svarbesniuosius tautos gyvenimo įvykius bei vadovaujančius asmenis. Ir mūsų krašto gyventojų, kurie gilioje senovėje yra buvę įvairios kilmės, užuomazgos tenka ieškoti proistorėje. Šitame straipsnyje pabandysiu panagrinėti trumpais bruožais klausimą, kurios kultūros kilmės ir tautybės žmonės gyveno Lietuvoje prieš įsikuriant čia indoeuropiečiams, t. y. tiesioginiams mūsų protėviams.

2. PROISTORĖ IR ETNINIŲ KLAUSIMŲ AIŠKINIMAS

Vienas įdomiausių, kartu ir sunkiausių klausimų, yra atskirų tautų bei kilčių kilmės klausimas. Šiuos klausimus aiškina įvairūs mokslai: lyginamasis kalbų mokslas, istorija ir proistorė, arba archeologija. Kadangi mūsų krašte istoriniai laikai prasidėjo labai vėlai ir patys ankstyvieji rašytiniai šaltiniai nedaug ką tepasako apie senųjų Lietuvos gyventojų kilmę, todėl beaiškinant tas problemas lemiamos reikšmės žodis priklauso proistorės mokslui. Proistorė yra seniausia krašto istorija. Tiems laikams nušviesti, kaip minėta, nedaug tepadeda rašto šaltiniai. Pagrindinis proistorės šaltinis yra įvairūs radiniai, aptinkami sodybose, piliakalniuose, kapinynuose, lobiuose ir kitose vietose. Tie visi radiniai yra tiesioginiai anų laikų žmonių gyvenimo ir kūrybos liudininkai. Anksčiau, kada proistorės mokslas dar nebuvo pakankamai išaugęs, apie tą tolimąją praeitį turėta maža ir labai miglotų žinių. Tada ir atskirų tautų istorija būdavo pradedama vėlai, tik nuo to laikotarpio, kai atsiranda rašytinių istorinių šaltinių. Vėliau, ypačiai antrojoje XIX amž. pusėje ir mūsų amžiuje, suklestėjus proistorės mokslui ir patobulėjus tyrimo metodams, jau pasidarė įmanoma pažvelgti į labai tolimus priešistorinius laikus. Radiniai ar šiaip senovės paminklai, kurie anksčiau buvo apgaubti paslaptimi, kurių nebuvo žinomas ne tik kiek tikslesnis amžius, bet dažnai net paskirtis, dabar jau yra tapę svarbiais dokumentais, istoriškai suskirstytais laikotarpiais ir kultūromis. Dabartiniu metu proistorinės senovės paminklai skirstomi ne tiktai į pagrindinius akmens, žalvario ir geležies amžius, bet dar kultūromis ar kultūrinėmis grupėmis. Negana to, atskiros kultūros ar kultūrinės grupės susiejamos su tautomis ar kiltimis, ir tuo būdu tautų istorija prailginama šimtais, kartais net tūkstančiais metų. Kokiu gi tat būdu proistoriniai paminklai panaudojami tautiniams klausimams aiškinti?

Moksliniai primityvių tautų tyrinėjimai ir tautotyrinės civilizuotų kraštų studijos nustatė, kad kiekviena tauta, jei tik ji išlaikė savo pirmykštės kultūros bruožus ir nebuvo bendrosios civilizacijos įtakos suniveliuota, turi savitą medžiaginę bei dvasinę kultūrą, išsiskiriančią iš kitų kaimyninių tautų. Net ir tos pačios tautos atskirose provincijose pastebima

Pav. 1. Europa priešpaskutiniojo ledyno metu. Brūkšniais pažymėtos ledynų padengtos sritys.

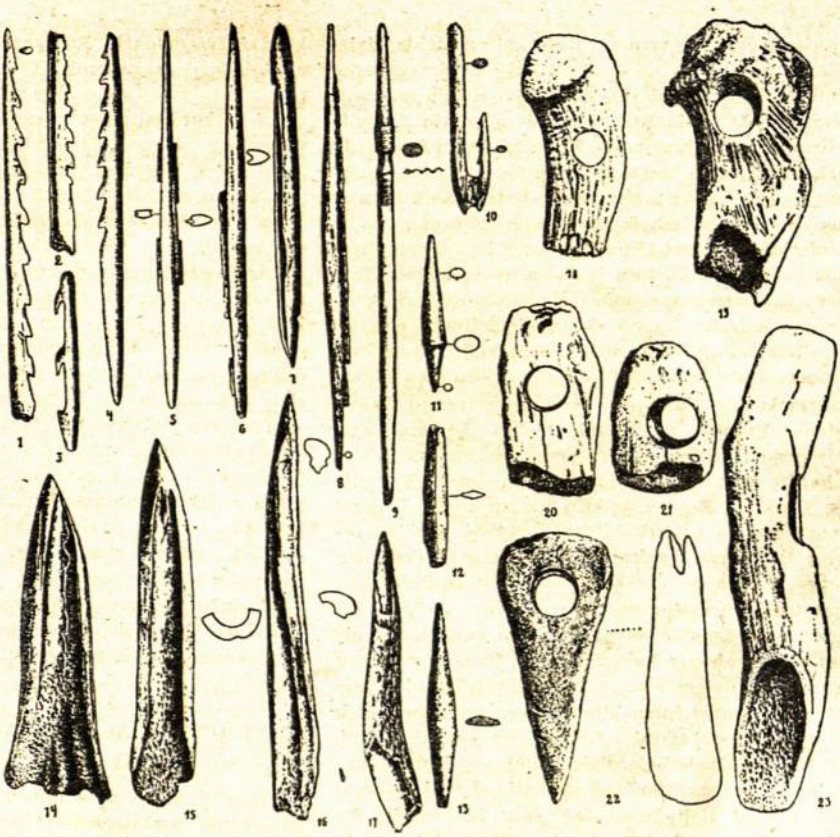

Pav. 2. Žvejų ir medžiotojų kultūros kauliniai bei raginiai dirbiniai, surasti Lietuvoje: 1—4 ožbarzdiniai žeberklai, 5—8 žeberklai su šonuose įdėtomis titnaginėmis skeltėmis, 9, 11—13 strėlių antgaliai, 10 meškerės kabliukas, 14—15 durklai ar įrankiai ledui pramušti, 16 durklas, 18—23 raginiai kapliai ir kirviai.

tam tikrų skirtybių. Tat ypačiai buvo ryšku anksčiau, kada miesto įtaka kaimui yra buvusi maža. Paimkime, pavyzdžiui, kad ir mūsų kraštą. Žemaičiai, rytiečiai aukštaičiai, dzūkai ir zanavykai skiriasi ne tiktai kalbos tarme, bet taip pat drabužiais, namų statyba, papročiais ir net būdu. Tie skirtingumai atskirų tautų ar kilčių tarpe priešistoriniais laikais, kada tarpusavio santykiai nėra buvę gyvi, be abejo turėjo būti gana ryškūs. Ir iš tiesų, panagrinėję proistorinę medžiagą matome, kad tame pačiame laikotarpyje įvairiose srityse pastebimos atskiros kultūros provincijos ar net kultūrinės grupės, aiškiai išsiskiririančios iš kaimyninių sričių tiek medžiaginės, tiek ir dvasinės kultūros formomis: čia išsiskiria keramika, papuošalai, namų apyvokos dalykai, įrankiai, ginklai ir laidosena. Suvedus visus tuos kultūros reiškinius vienumon, gaunamas vienos ar kitos srities kultūros daugiau ar mažiau savitas pobūdis. Todėl daugelis proistorikų yra priėję išvadą, kad tam tikrame plote aiškiai išsiskiriančios kultūros turi būti priskiriamos atskiroms tautoms bei kiltims. Tačiau, kaip įspėja E. Wahle (Ernst Wahle: Zur ethnischen Deutung frühgeschichtlicher Kulturprovinzen. Grenzen der frühgeschichtlichen Erkenntnis. I. Heidelberg 1941, 147 p.), nevisada tos kultūrinės provincijos sutampa su atskiromis etninėmis grupėmis. Kultūrinės raidos vyksmą dažnai nulemdavo krašto politiniai vadovai, kitos vadovaujančios asmenybės ir gabūs amatininkai, kurie duodavo vienai ar kitai kurio nors laikotarpio kultūrai savitą veidą. Yra tautų, kurios kuria istoriją, bet pasitaiko ir tokių, kurios nesugeba parodyti didesnio aktyvumo, pasterosios, dažniausia, savinasi kitų sukurtas vertybes. Stipri kultūra netelpa savo ribose, bet išsilieja už jų, kartais darydamos įtakos net tolimesnėms sritims. Taigi, archeologinėje medžiagoje atsispindi vienos ar kitos tautos kūrybinė dinamika. Todėl kartais atskiros kultūros provincijos gali apjungti ir kitas, net savo kilme svetimas, tautas bei kiltis. Baltų gyvenţame plote kultūrinė raida proistorėje, kaip rodo medžiaginė kultūra ir laidosena, yra buvusi tolydi, todėl mes čia galime gana puikiai susekti net pačius pirmuosius baltų kultūros pradmenis. Panašus reiškinys pastebimas ir germanų kultūros srityje.

3. PIRMŲJŲ ŽMONIŲ PASIRODYMAS LIETUVOJE

Dabar susipažinkime trumpai su mūsų ankstyvosios priešistorinės kultūros raida ir pažiūrėkime, kurios kilmės žmonės gyveno Lietuvoje prieš įsikūriant mūsų tiesioginiams protėviams.

Lietuvos, kaip ir kitų kraštų, proistorė skirstoma į tris pagrindinius laikotarpius: akmens, žalvario ir geležies amžius. Šie laikotarpiai yra gavę savo pavadinimus pagal medžiagą, kuri atskiruose perioduose sudarė medžiaginės kultūros pagrindą. Pirmųjų žmonių pasirodymas mūsų krašte nukeliamas į senąjį akmens amžių, arba paleolitą. Tačiau Lietuvoje, kaip ir kituose šiaurinės bei rytinės Europos kraš-

tuose, žmonių gyvenimo pėdsakai nesiekia taip tolimų laikų, kaip kitur. Vyriausia vėlyvo žmonių įsikūrimo priežastimi yra buvę ledynai (plačiau apie tai žiūr.: J. Puzinas, Ledynai ir pirmųjų žmonių pasirodymas Lietuvoje. — Tėvynės Šešėlyje, Nr. 1, 1947, p. 18—23). Kaip apskaičiuoja geologai, maždaug prieš 600.000 metų, dėl galutinai neišaiškintų priežasčių visoje žemėje kritus temperatūrai, pradėjo susidarinėti ledynai. Lietuvai, kaip ir kitiems šiaurinės, rytinės, vidurinės ir iš dalies vakarinės Europos kraštams, lemiamos reikšmės turėjo Šiaurės Europos ledynas. Kritus vidurinei metinei temperatūrai ir kritulių kiekiui didėjant, Skandinavijos kalnuose susidarę milžiniški ledynai pamažu ėmė slinkti įvairiomis kryptimis ir užklojo stora ledvnų danga didelius Europos sausažemio plotus. Ledynai savo didžiausio išplitimo metu buvo apdengę ne tiktai Pabaltijo kraštus, bet taip pat labai dideles Vokietijos, Lenkijos, Rusijos ir kitų kraštų sritis. Ledynų metu negalėjo pasireikšti jokia gyvybė. Tačiau ledynų laikotarpis, užtrukęs kelis šimtus tūkstančių metų, nebuvo nenutrūkstamas šalčių periodas: po ilgai trukusių šalčių oras vėl atšildavo, ledynai ištirpdavo ir žemėje vėl prasidėdavo naujas gyvenimas. Lietuvoje yra buvę nemažiau kaip trys ledynų periodai su dviem visai aiškiais tarpledyniniais laikotarpiais, kurių metu klimatas yra buvęs net kiek šiltesnis už dabartinį. Grynai teoretiškai imant, tarpledyniniais laikotarpiais galėjo būti visai palankios sąlygos žmonėms gyventi. Labai galimas daiktas, kad ateityje tarpledvninių laikotarpių žemės sluogsniuose ir bus surasta pačių ankstyviausių žmogaus gyvenimo liudininkų, tačiau lig šiol dar neturime jokių radinių, kurie patvirtintų šią prielaidą. Dedamos viltys negali būti didelės, nes vėl užslinkę ledynai, greičiausia, arba sunaikino, arba nustūmė į ledynų pakraščius bet kokius žmonių gyvenimo pėdsakus.

Ankstvviausių duomenų apie žmonių gyvenimą Lietuvoje turime iš vėlyvojo ledynų laikotarpio, kada ledynai galutinai tirpo ir traukėsi iš mūsų krašto. Kaip rodo paskutiniųjų laikų geologiniai ir archeologiniai tyrinėjimai, maždaug prieš 20.000 — 18.000 metų Vakarų Prūsai ir iš dalies Rytprūsiai jau buvo laisvi nuo ledvnų ir tuo metu ten pasirodė patys pirmieji žmonės. Reikia manyti, kad truputį vėliau ir į Lietuvą įkėlė kojų pirmieji gyventojai. Sąlygos žmonėms gyventi buvo gana sunkios. Ledynų pakraščiuose ir gretiminėse srityse klimatas yra buvęs šiurkštus, ledyninis. Ledynams nuslinkus tolyn, klimatas kiek sušvelnėjo ir kraštas apaugo tundros charakterio augalais. To meto gyvulių tarpe vyravo šiaurės elniai, mėgiamiausieji vėlyvojo ledynų laikotarpio žmonių medžiojamieji gyvuliai. Šio laikotarpio žmonės yra buvę klajokliai, tipingi šiaurės elnių medžiotojai ir augalinio maisto rinkėjai.

Kurios kilmės yra buvusi ta šiaurės elnių medžiotojų kultūra? Proistorikų nuomonės tuo klausimu yra labai įvairios: vieni ją kildina iš vakarinės, kiti iš vidurinės Europos. Ir vieni ir antri turi tam tikrų argumentų savo teorijoms paremti, nes to meto pietinio Pabaltijo kultūra turi ryšių ir su Vakarų ir su Vidurio Europos to paties laikotarpio giminingomis kultūromis. Visai aiškus dalykas, kad patys ankstyvieji mūsų krašto gyventojai turėjo atvykti paskui betirpstantį ledyną iš pietinių bei pietų vakarinių sričių. Tačiau visai aiškiai nustatyti jų kelius nėra įmanoma, nes jie yra buvę daugiau ar mažiau nuolatiniai klajokliai. Atskiros medžiotojų grupės apkeliaudavo šimtus kilometrų. Ilgiau tesustodavo tik tose vietose, kur būdavo pakankamas kiekis medžiojamųjų gyvulių. Prieš žiemą traukiantis elnių būriams į pietus, ir jie sekdavo paskui juos. Pavasarį jie, greičiausia, vėl grįždavo į pernykščias vietas. Savo nuolatinėse kelionėse tie medžiotojų būriai, be abejo, susidurdavo su kitais būriais ir pasidalindavo įgytais patyrimais. Todėl visai suprantamas dalykas, kad šalia iš savo pirminės tėvynės atsineštinių kultūros formų atsirasdavo ir naujų elementų. Be to, gyvenimas skirtingose sąlygose vertė derintis naujoms aplinkybėms ir kurti naujas kultūros formas. Tačiau, apskritai imant, kultūros pobūdis bendrais bruožais yra buvęs labai giminingas gana plačiose srityse.

Rasinės šių gyventojų savybės nežinomos, nes ligšiol nei Lietuvoje, nei gretimoje kaimynystėje nerasta jokių jų fizinių liekanų. Nežinoma ir jų tautybė.

4. VIDURINIO AKMENS AMŽIAUS ŽVEJŲ IR MEDŽIOTOJŲ KULTŪROS

Daug geriau esame informuoti apie poledyninio laikotarpio, vadinamojo vidurinio akmens amžiaus, arba mezolito (8.000 — 3.500 m. pr. Kr.) žmonių kultūrą bei gyvenseną. Turimoji medžiaga liudija apie daug įvairesnį žmonių gyvenimą. Medžiaginė kultūra nebėra vienalytė, bet pradėjusi diferencijuotis atskiromis kultūrinėmis grupėmis. Ankstyvesnioji kultūra ir toliau vystosi iš paveldėtųjų formų. Kauliniai dirbiniai ir toliau tebevartojami, tik ilgainiui, keičiantis gyvenimo aplinkybėms, atsiranda naujų tipų, ypačiai žvejybos įrankių. Be kaulinių dirbinių, susiduriame su nepaprasta daugybe titnaginių įrankių. Lietuvoje laiko atžvilgiu ir pagal skirtingas titnaginių dirbinių formas mes jau galime išskirti bent tris kultūrines grupes. Pati seniausioji **svidrinė** kultūrinė grupė, gavusi savo vardą pagal radinius, surastus Lenkijoje (Świdry Wielkie, netoli Varšuvos), labiausiai buvo paplitusi pietinėje bei pietų rytinėje Lietuvos dalyje ir Nemuno bei Neries pakrantėse palei Kauną net iki Neries ir Šventosios santakos. Šios kultūros centras yra buvęs vidurinėje Lenkijoje ir iš čia ši kultūra, plisdama įvairiomis kryptimis, greičiausia, per Polesę pasiekė Lietuvą, gretimines Rytprūsių sritis bei Gudus. Antrojoje vidurinio akmens amžiaus pusėje Lietuvoje pasirodė vėl nauja kultūrinė grupė, kuriai būdingi visai smulkūs, daugiausia geometrinės formos, titnaginiai dirbiniai, vadinamieji **mikrolitai**. Jie aptinkami, dažniausia, tose pačiose stovyklose, kaip ir svidrinės grupės dirbiniai, tik į šiaurės rytus jie buvo toliau paplitę; jų randama iki Svyrių bei Naručio ežero ir iki pat Dauguvos. Ši kultūra, pasiekusi Lietuvą per šiaurinę Lenkiją, tęsėsi dar naujojo akmens am-

žiaus pradžioje. Pagaliau viduriniame akmens amžiuje dar susiduriame su stambiaisiais titnaginiais dirbiniais, proistorikų nevisai vykusiai apibendrintais kampininės kultūros vardu (pagal stovyklą Le Campigny, Prancūzijoje). Šios rūšies radinių lig šiol daugiausia aptikta pietinėje ir pietų rytinėje Lietuvos srityje. Šių dirbinių ryšiai su panašiais dirbiniais, aptinkamais Vakarų Europoje, Danijoje ir Šiaurės Vokietijoje, neaiškūs.

Taigi matome, kad vidurinio akmens amžiaus kultūra yra daugiau ar mažiau diferencijuota. Ta kultūros diferenciacija sietina ne tik su galimai skirtingomis etninėmis grupėmis, bet taip pat su vietos sąlygomis ir besikeičiančia žmonių gyvensena. Vienur, kur apsčiai randama titnago žaliavos, ten labai plačiai vartoti įvairūs titnaginiai dirbiniai, kitur, kur tos žaliavos trūko — įrankiams bei ginklams gaminti teko naudoti kaulą, ragą ar kitą medžiagą. Keičiantis klimatui, keitėsi žmonių gyvenamoji aplinka ir apskritai gyvensena. Vidurinio akmens amžiaus pradžioje klimatas dar yra buvęs subarktinis, panašus į dabartinės Laplandijos klimatą. Vasaros yra buvusios vėsios ir drėgnos. Šalto klimato metu daugiausia apsiribota medžiokle. Vėliau (7.500 — 5.500 m. pr. Kr.) klimatas tapo kontinentalinis, šiltas ir sausas, net kiek šiltesnis už dabartinį. Krašte išplinta tankūs miškai. Pagaliau įsigali atlantinis klimatas: vasaros pasidarė šiltos ir drėgnos, žiemos švelnios. Šiaurės elniai pasitraukė į šiaurę, jų vietoje apsigyveno elniai. Medžioklės forma turėjo pasikeisti. Šiaurės elniai, kaip žinoma, buriasi kaimenėmis. Susekus jų pėdsakus, medžiotojams būdavo užtikrintas nemažas grobis. Elnių gyvensena yra visai skirtinga: jie nuo balandžio iki rugsėjo mėnesio gyvena pelkėtuose ir drėgnuose miškuose, o iki balandžio — aukštesnėse ir sausose miškų vietose. Be to, jie telkiasi mažais būriais, o vasarą klajoja poromis ar net ir pavieniui. Pagaliau jie yra bailūs ir greiti. Visa tai vertė medžiotojus keisti medžioklės taktiką, teko griebtis gudrumo. Medžioklė labai pasunkėjo, todėl žmonėms teko ieškotis naujų maisto šaltinių. To meto žmonės, patekę į vandeningas sritis, labiau suintensyvino žvejybą. Prisitaikant naujoms gyvenimo sąlygoms, žmonėms teko išrasti naujus įrankius, tinkamus žvejybai. Tuo būdu medžiaginė kultūra įgavo daug naujų formų. Ir viduriniame akmens amžiuje žmonės dar tebebuvo klajokliai. Jie nuolat, keičiantis metų laikams, mainė savo laikinąsias stovyklas, tačiau jau yra buvę daug sėslesni negu anksčiau: jie ilgiau apsistodavo prie vandenų ir ten, kur buvo gausiau gamtos gėrybių, kur buvo patogesnės sąlygos gyventi, kur galėdavo daugiau sumedžioti gyvulių, pasigauti žuvies ar susirasti augalinio maisto. Žemės ūkis jiems dar nebuvo pažįstamas. Vieninteliš prijaukintas gyvulys yra buvęs šuo.

Sprendžiant etninius klausimus ir viduriniame akmens amžiuje susiduriame su labai dideliais sunkumais. Iš pat pradžių, atrodo, tebegyveno tos pačios kilmės žmonės. Tačiau, reikia manyti, kad medžiaginėje kultūroje pastebimos skirtybės bent iš dalies turi būti siejamos su skirtingomis etninėmis grupėmis. Iš pagrindų pasikeitus klimatui ir pagerėjus sąlygoms žmonėms gyventi, į Lietuvą atsikėlė daugiau gyventojų. Atskirų žmonių būriai kaskart vis labiau jungiasi didesnėmis bendruomenėmis. Tačiau kalbėti apie tautas šių dienų prasme dar negalima, greičiausia, to laikotarpio žmonės dar nebuvo susitelkę į didesnes bei organizuotas tautines grupes. Bet vis dėlto viduriniame akmens amžiuje, ypačiai antrojoje pusėje, jau ėmė susidarinėti užuomazgos vėlyvesnėms tautų grupėms, daug ryškiau apčiuopiamoms neolite.

5. KULTŪROS NAUJAJAME AKMENS AMŽIUJE

Beaiškindami Lietuvos kultūros raidos tolimesnę eigą ir tautinius santykius naujajame akmens amžiuje, arba neolite (3.500 — 1.500 m. pr. Kr.), turime žymiai daugiau konkretesnių duomenų. Turimoji daug gausesnė medžiaga leidžia mums aiškiau pažvelgti į šio laikotarpio žmonių ne tik medžiaginę kultūrą, jų ūkio formą, bet taip pat į tautinius santykius bei dvasios pasaulį. Griežtos ribos tarp vidurinio ir naujojo akmens amžiaus kultūros nėra buvę. Iš pat pradžių senosios tradicijos lieka nepasikeitusios, ir čia mes pastebime nemaža ankstyvesnės kultūros elementų, turėjusių tam tikros įtakos tiek medžiaginei, tiek ir dvasinei kultūrai formuotis. Šis reiškinys sietinas su tuo faktu, kad iš pradžių Lietuvoje tebegyveno tos pačios kilmės žvejai bei medžiotojai. Tačiau vėliau visose gyvenimo srityse pastebimas gana ryškus kultūros kilimas, medžiaginėje bei dvasinėje kultūroje vyksta nemaža permainų. Be paveldėtų medžiaginės kultūros elementų, susiduriame su visai naujomis formomis, kurios yra išdava arba tolimesnės kultūros raidos, arba atsineštinės naujai atvykusių į mūsų kraštą gyventojų. Žmonės, lig šiol buvę klajokliai, pamažu virsta sėsliais, pradeda dirbti žemę ir auginti naminius gyvulius. Žodžiu, naujajame akmens amžiuje susidaro tvirtas pagrindas vėlyvesniųjų laikų civilizacijai ir kultūrai.

Naujojo akmens amžiaus medžiaga yra gana įvairi ir ji priklauso ne vienai kultūrinei grupei. Pagal dabar turimus duomenis Lietuvoje galime aiškiai išskirti dvi kultūrines grupes: šukinės ir virvelinės keramikos. Be to, aptinkama šiek tiek pėdsakų piltuvėlinės keramikos ir rutulinių amforų kultūrų, kurios nei medžiaginei kultūrai, nei tautinei mūsų krašto gyventojų sudėčiai neturėjo didesnės reikšmės.

6. SUOMIAI UGRAI LIETUVOJE

Pirmiausia trumpai susipažinkime su šukinės keramikos kultūra. Ši ankstyvoji naujojo akmens amžiaus kultūra yra gavusi savo vardą pagal molinių puodų pagražinimo būdą: į dar nedegto puodo paviršių tam tikru įrankiu būdavo įspaudžiami lyg šukų pavidalo raštai. Šios kultūrinės grupės puodai yra buvę katilo pavidalo ir turėjo apvalų ar smailą dugną. Lietuvoje lig šiol šukinės keramikos kultūros liekanų surasta nelabai daug. Daugiausia keramikos aptikta Kuršių Neringoje ir pietinėje bei pietų rytinėje Lietuvos dalyje. Tai pačiai kultūrinei grupei dar priskiriami gintariniai papuošalai ir žmonių bei

Pav. 3. Šukinės keramikos kultūros puodas, surastas Sääminki (Suomijoje).

gyvulių figūrėlės. Gintarinių dirbinių surasta Juodkrantėje, Smeltėje, Klaipėdos uoste, Lūzijos miške (netoli Priekulės) ir Palangoje. Kitų radinių, būdingų šukinės keramikos kultūrai, Lietuvoje tuo tarpu surasta mažai.

Sprendžiant pagal radinius ir stovyklų parinkimo būdą palei upes bei ežerus, atrodo, kad didelė dalis šios kultūros gyventojų dar tebebuvo klajokliai, medžiotojai ir žvejai. Jų ūkio forma ir dvasinis gyvenimas nedaug kuo tesiskyrė nuo vidurinio akmens amžiaus žmonių. Lig šiol dar neturime jokių duomenų, kurie kalbėtų apie javų ir naminių gyvulių auginimą. Tepastebime pirmuosius mainų prekybos reiškinius. Baltijos pajūrio gintaras šukinės keramikos kultūros srityje, atrodo, buvo labai mėgiamas, todėl šios kilmės gintarinių dirbinių randama ne tik artimiausioje kaimynystėje, bet ir tolimesniuose kraštuose: Estijoje, Suomijoje, Norvegijoje, Rytų Karelijoje ir Rusijoje. Toliausiai į rytus gintariniai dirbiniai yra pasiekę buv. Naugardo guberniją ir net Rostovo ežerą prie Unicos intako. Gintariniai dirbiniai daugiausia aptinkami vakarinėje šuknės keramikos kultūros srityje, kur vyravo vadinamoji tipiškoji šukinė keramika (A. Äyräpää, Die Verbreitung des Bernsteins in kammkeramischem Gebiet. — SMYA, XLV, Strena Archaeologica professori A. M. Tallgren 8. 2. 1945 sexagenario dedicata, p. 20, pav. 12). Dalis gintarinių dirbinių į tolimesnius kraštus galėjo patekti ir beklajojant šios kultūros žmonėms.

Kuriai gi tautai priskirtina ta kultūra? Šukinės keramikos kultūra paplitusi labai dideliuose plotuose: šiaurinėje bei vidurinėje Rusijoje, Suomijoje, Estijoje, Latvijoje, šiek tiek Lietuvoje, Prūsuose iki Vyslos, Guduose ir kitur. Šios kultūros paplitimas maždaug atitinka vidurinio akmens amžiaus, vadinamosios K u n d a kultūros kaulinių dirbinių paplitimui. Labai galimas daiktas, kad šukinės keramikos kultūra yra tęsinys paminėtos ankstyvesnės kultūros. Šukinės keramikos kultūra savo didžiuliame paplitimo plote yra daugiau ar mažiau vienalytė, beveik visur susiduriame su ta pačia medžiagine kultūra. Tik tose srityse, kur šios kultūros gyventojai susidurdavo su kitų kultūrų, atseit, ir kitų tautų žmonėmis, ten pastebime kiek skirtingų elementų. Tas kultūros vienalytiškumas iš dalies gali būti siejamas su panašia gyvensena bei ūkio forma, bet iš kitos pusės gali būti aiškinamas kaip vienos tautybės ar gimininigų tautinių grupių pažymys. Daugumas suomių, estų ir kitų kraštų proistorikų šukinės keramikos kultūrą skiria p r a s u o m i a m s, t. y. suomių ugrų protėviams, nes dabar ar neseniai šios kilmės žmonių gyventuose kraštuose ta kultūra buvo gražiausiai pasireiškusi ir ilgiausiai išlikusi. Be to, dabartinių suomių ugrų giminės tautų gyvenamasis plotas maždaug sutampa su šukinės keramikos kultūros paplitimu, išskyrus sritis į pietus nuo dabartinės Estijos, kur vėliau įsikūrė latvių kiltys, ir kitus vėliau įvykusius tos giminės žmonių persigrupavimus vidurinėje ir šiaurinėje Rusijoje. Galimas dalykas, kad naujojo akmens amžiaus būvyje prasuomiai jau buvo pradėję diferencijuotis į atskiras kiltis. Apie tai lyg liudytų vietomis pasireiškiančios, kad ir nelabai žymios, kultūrinės skirtybės. Taigi, naujojo akmens amžiaus pradžioje, gal būt, net dar kiek vėliau, ir Lietuvoje gyventa suomių ugrų giminės žmonių, tačiau jie, kaip matyti iš archeologinių ir kalbinių duomenų, vėlyvesniems šio krašto gyventojams baltams, nėra padarę didesnės įtakos. Kur yra buvusi suomių ugrų giminės tautų protėvynė, dar galutinai neišaiškinta. Lig šiol daugumas proistorikų šukinės keramikos kultūros susidarymo centro ieškojo vidurinėje Rusijoje, tačiau paskutiniuoju laiku Estų proistorikas R. Indreko bando įrodinėti, kad suomiai ugrai esą atvykę į Rytų Europos miškų zoną iš Pietų ir Vakarų Europos (R. Indreko, Die mittlere Steinzeit in Estland. Stockholm 1948, p. 408). Tuo tarpu šiai visai naujai teorijai paremti R. Indreko dar neduoda pakankamų įrodymų.

7. DVI NAUJOS ŽEMDIRBIŲ KULTŪROS LIETUVOS PAKRAŠTYJE

Apie 2.500 m. pr. Kr. į pietines bei pietų vakarines šukinės keramikos kultūros sritis įsiveržia visai svetima, vadinamoji piltuvėlinės keramikos kultūra, pavadinta pagal tai kultūrai būdingą puodų formą, primenančią piltuvėlį. Šios kultūros centras yra buvęs Danijoje, pietinėje Švedijoje ir šiaurinėje Vokietitoje. Iš Danijos ji plito dviem kryptimis: į šiaurės vakarinę bei vidurinę Vokietiją ir į pietų rytinę Pabaltijo sritį. Toji rytinė piltuvėlinės keramikos kultūros grupė, plisdama išilgai Baltijos pakraščius, pasiekė Pamarį, Poznanės sritį, Kujaviją, Vakarų ir Rytų Prūsus, vakarinę Balstogės vaivadijos dalį ir pagaliau savo paskutinėmis bangomis palietė rytinę etnografinės Lietuvos dalį, Naručio ežerą (Wł. Hołubowicz, Stanowisko kultury pucharów lejkowatych koło wsi Zanarocz w woj. wileńskim. — Z otchłani wiekow, Rok XIV, zeszyt 5—6, 1939, p. 59—65). Iš visų Pabaltijo sričių piltuvėlinės kera-

mikos kultūra buvo labiausiai pasireiškusi Rytprūsiuose, Vyslos žemupyje, Neidenburgo apskrityje, Pregelio slėnyje ir atskiri radiniai (daugiakampiai kovos kirviai buoželine pentimi) pasiekė net Gumbinės apskritį. Ši žemdirbių kultūra Rytprūsių naujojo akmens amžiaus kultūroje suvaidino tam tikrą vaidmenį: ji turėjo įtakos šukinės keramikos kultūrai ir vėliau susiliejo su virvelinės keramikos kultūra, kuri, kaip žinoma, siejama su indoeuropiečių atsikėlimu. Lietuvos kultūriniam gyvenimui ta naujai pasirodžiusi kultūra nėra padariusi didesnės įtakos.

Šios kultūros gyventojų tautybės klausimas neaiškus. Kai kurie proistorikai yra linkę ją laikyti indoeuropietiška, bet tai tezei paremti trūksta pakankamų argumentų.

Kiek vėliau pasiekia pietų rytinį Pabaltijį nauja žemdirbių bei gyvulių augintojų kultūrinė srovė, vadinamoji rutulinių amforų kultūra, gavusi vardą pagal rutulio pavidalo amforas. Ši vidurinės Vokietijos kilmės kultūra, plisdama įvairiomis kryptimis, per pietinę Rytų Pamario sritį bei pietinius Vakarų Prūsus pasiekė Rytprūsius ir net Lietuvos sritį Suvalkų apskr. Bene daugiausia rutulinių amforų kultūros liekanų mūsų artimiausioje kaimynystėje aptikta Osterodės, Neidenburgo, Allensteino, Ortelsburgo ir Johannisburgo apskrityse. Čia surasta net kapų, kur mirusieji buvo laidojami iš akmenų sustatytose dėžėse. Šie naujieji gyventojai, kurių kilmė taip pat neišaiškinta, prekiavo su Baltijos pakraščių gyventojais, gabendami iš čia gintarą į pietines bei pietų vakarines šios kultūros sritis ir mainais už gintarą atveždami iš Galicijos gražaus juostuoto titnago žaliavos ir kirvių, kurių randama ir Lietuvoje. Gilyn į Lietuvą ši tauta neįsiveržė. Čia ir toliau tebegyveno tie patys suomių ugrų kilmės žmonės.

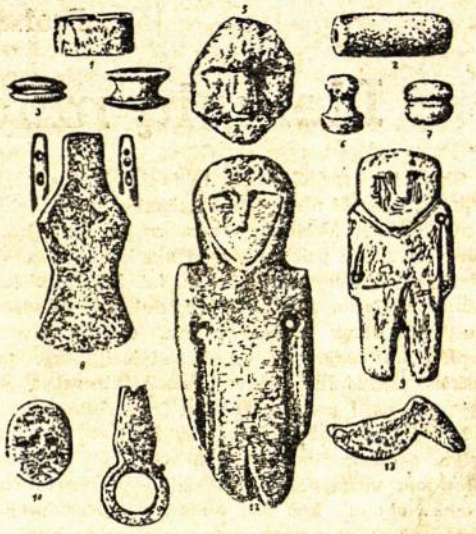

Pav. 4. Šukinės keramikos kultūros gintariniai dirbiniai, surasti Lietuvos ir Rytprūsių pajūryje.

Jau iš šių dviejų pavyzdžių matome, kad naujajame akmens amžiuje buvo prasidėjęs didysis tautų kraustymasis. Įvairios tautos ar tautų grupės kilnojosi iš vienos vietos į kitą, įsiveržd amos į svetimas, kitų tautų gyvenamas sritis. Tačiau Lietuva kurį laiką to didžiojo tautų kraustymosi nebuvo paliesta. Bet netrukus ramus, palyginti, suomių ugrų kilmės žmonių gyvenimas tapo iš pagrindų sudrumstas gana staiga atvykusių naujų gyventojų, kurių pasirodymas buvo lemiamos reikšmės ne tik tolimesnei Lietuvos kultūros raidai, bet ir tautiniams santykiams. Tai buvo indoeuropiečiai, apie kuriuos pakalbėsime kitą kartą.

Prof. Dr. J. Balys

Lietuvių mitologijos sintezė

Skaitydami mitologinius ir tautosakinius nagrinėjimus, mes iki nuobodumo dažnai randame tokius posakius: šitas tikėjimas yra senas, anas naujesnių laikų; tas siekia prieškrikščioniškus laikus, šitas susidaręs krikščionystės įtakoje; tai krikščioniškojo viduramžio legenda arba tokio turinio baladė plačiai sutinkama slavų tautose ir pan. O kas gi mūsų liaudies kultūroje yra specifiškai lietuviška, kaip reiškiasi joje etninis lietuvių charakteris, mūsų tautos pažiūros į pasaulį, žmones ir dievus?

Periodizacija. Lietuvių kultūros ir mitologijos periodizacija tebėra nenustatyta. Savaime aišku, kad amžių bėgyje mitologinės pažiūros kitėjo. Netenka abejoti, kad jau seniausiam periodui pridera gamtos gerbimas, būtent: kalnų ir akmenų, medžių ir miško, upių ir ežerų, žalčių. Ne ką vėlesnis gali būti ugnies ir dangaus kūnų, ypač Mėnulio ir Saulės gerbimas. Patys pirmieji šaltiniai, Rimuotoji Livonijos ir Malalos kronikos iš 13 amž., jau mini ir Dievą Perkūną. Neaišku, kodėl Žemyną, Gabiją ir Laimą rašyti šaltiniai pirmąkart pamini labai vėlai, bet tatai dar visiškai nereiškia, kad šios moteriškos dievystės nebuvo žinomos anksčiau, kaip 16/17 amž. Dievystės paprastai žinomos tik „pašvęstiesiems“ ir nerodomos kiekvienam pašaliečiui.

Gamtos elementų gerbimas. Visi šaltiniai sutartinai tvirtina, kad senovės lietuviai visų pirmiausia garbino ugnį. Tai paslaptingas gamtos elementas. Ir šiandien mokslas negali išsiaiškinti, kas gi iš tikrųjų yra ta ugnis. Tačiau mokėjimas ją iš gamtos paimti ir panaudoti žmogaus reikalams yra nepaprastos reikšmės dalykas žmonijos kultūros kelyje. Iš visų gyvų sutvėrimų tiktai homo sapiens jos nesibaimija, bet moka pajungti savo tarnybai. Ir nėra tokios, kad ir labiausiai laukinės tautelės, kuri nevartotų ugnies. Kalba ir ugnies vartojimas yra žmoniškumo pažymiai. Nėra tokios religijos, kuri vienu ar kitu būdu nevartotų ugnies savo dievų kulte. Nesvarbu forma, — aukuras, laužas ar žvakė iš esmės yra tas pats.

Iš visų dievų labiausiai lietuvių gerbiamas buvo Perkūnas. Ir iki šių dienų užsilikusiose maldelėse prašoma „Perkūno karalystės“. Tai kitos didelės gamtos paslapties, elektros, gerbimas. Juk ir šiandien, pradedant kišenine lempute, baigiant radaru ir televizija, elektra valdo pasaulį. Taip galinga yra ta „Perkūno karalystė“ 20 amžiuj! Bet kas yra ta elektra? Tai tokia pat paslaptis, kaip ir anas rūstusis dievas, svaidąs griaustinį ir žaibus. Ar tai nevertas dieviškos pagarbos objektas — nepaprastai galingas, kartu ir apčiuopiamas ir paslaptingas. Kur gali rasti daugiau „realios mistikos“? O juk visos religijos remiasi misterijomis ir kalba apie neįtikimiausius dalykus, liepdamos jais tikėti.

Perkūną lietuviai jau labai seniai garbino, kaip dievą. Pirmos metraščių žinios yra iš 13 amž., tačiau turime dar senesnių liudininkų. Suomių-ugrų giminė erza mordvinai griausmo dievą vadina Pirgene arba Purgine, — tai aiškus skolinys iš lietuvių. Ir šitas pasiskolinimas galėjo įvykti tik tada, kai lietuviai gyveno arčiau mordvinų, negu dabar. Tatai galėjo būti apie 2.000 metų prieš Kr., kai lietuviai gyveno Rusijos pietų stepėse, kur nors netoli vidurinės Volgos, nes ten gyveno ir tebegyvena mordvinai. Ir kitas suomių gimines veikė lietuvių Perkūnas: jo įtakoje suomiai pasidarė žodį „perkele“, o estai „porgu“ savo mitologijos žodynui. Yra pagrindo manyti, kad slavų „perun“ irgi yra lietuviškos kilmės, bet ne atvirkščiai. Žodžiu, dvasinės kultūros srityje senais laikais lietuviai darė savo kaimynams didelės įtakos.

Vieno „vyriausio dievo“ greičiausiai nebuvo. Šis klausimas senovės lietuvių religijoje lieka neaiškus. Tokie dievai, kaip Praamžius, Okopirmas, Aukštėjas, Visagystis yra mokytų rašeivų padarinys. Tad „primityvaus monoteizmo“ teorijai lietuviška medžiaga negali būti ramsčiu. Peteris Šmits nelabai įtikinančiai bando įrodinėti, kad latvių Dievs arba Debestevs buvęs tokiu vyriausiu dievu. Iš lietuvių dievų tik vienas Perkūnas tegalėtų pretenduoti tokiai rolei, bet kai dažnokai minima, jog esą keturi ar net devyni broliai Perkūnai. tai jau nebegalima kalbėti apie monoteizmą.

Vyriškiems dievams daugiau pasitikėjimo. Mūsų mitologijoj nėra gausu moteriškų dievysčių. Tiktai žemės deivė Žemyna, arba Žemynėlė, ir likimo deivė Laima, arba Laimė, yra ryškiausios moteriškos dievystės. Visur šios rūšies dievystės yra moteriškos. Tačiau šalia moteriškos Žemynos mes randame ir vyrišką jos brolį Žemėpatį, arba Žemininką. Šalia ugnies deivės Gabijos yra ir vyriškasis Gabjaujis. Jau 13 amž. buvo paminėta Medainė, miško dievystė, tačiau vėliau minimas ir vyriškas Girystis. Mėnulis tikrai buvo daugiau gerbiamas, negu saulė.

Pažiūrėję į kaimynų latvių mitologiją, moteriškų dievaičių randame daug daugiau. Jie turi daugybę visokių „motinų“: jūrasmate, vejasmate, ugunsmate, udensmate, laukumate, velumate ir kt. Lietuviai panašiu atveju vartoja vyrišką „pats“, pvz.: Vėjopatis, Žemėpatis arba Lauksargis, Bangpūtys. Visokios „motinos“ ir „dukterys“ labai mėgstamos yra suomių-ugriškių tautų ir jų įtaka, matyt, bus palietusi latvius.

Atrodo, kad ir krikščionimis tapę lietuviai daugiau pasitikėjimo rodo kreipdamiesi į vyrišką Dievą, negu į Mariją. Sakysime, lenkuose Marijos kultas yra žymiai populiaresnis.

Žmogus yra pranašiausias pasaulyje tvarinys. Turime tokią įdomią pasaką, kurios lietuviška kilmė nekelia įtarimo. Žmogus, paprastai stalius, Perkūnas ir velnias susidraugavo

ir nutarė kartu gyventi. Pasistatė sau namus ir pasisodino bulves ar burokus. Naktį pradėjo atvažiuoti laumė ir rauti jų daržoves. Išėjo saugoti Perkūnas, paskum velnias, bet neišsaugojo, juos abu laumė apkūlė. Pagaliau išėjo saugoti žmogus. Jis apsimetė muzikantu, apgavo laumę, atėmė jos geležinį vežimėlį ir vielų botagėlį, ir laumė pasižadėjo nebeiti į jų lauką. Galop atsibodo jiems trise gyventi ir sutarė, kad kuriam pavyks visus kitus išgąsdinti, tam vienam liks namas. Laimėjo žmogus: jis išgąsdino ir Perkūną, dėdamasis laume. Pasaka nėra labai sena, bet būdinga. Joje žmogus visus pralenkia savo sumanumu: ir galingąjį Perkūną, ir klastorių velnią, ir šiuo atveju raganiškai pavaizduotą laumę. Namą statant jis tik nurodinėjo ir įsakinėjo, Perkūnas su velniu atliko visą „juodąjį darbą". Atsibodo jam neįprasta draugystė, na, tad eikite šalin!

Tad žmogus, kad ir nepasižymėdamas didele fizine jėga, sugeba sau užsitikrinti pasaulyje vyraujančią vietą, nes jaučiasi pranašesnis už savo paties sukurtas dvasias ir dievus. Jei jis žino tam tikras magiškas formulas, tai jis gali net **priversti** antgamtiškas jėgas veikti pagal žmogaus valią ir jo naudai. Kitas principas santykiuose su dievais yra: jei aš tau aukoju, kas tau patinka, tai ir tu man duok, kas man reikalinga, ko prašau. Neklusnių ar nepalankių stabų sunaikinimas yra dažnas reiškinys pirmykštėse religijose. Naujaisiais laikais tatai vadinama „piktžodžiavimu prieš Dievą".

Blogasai pradas vyrauja pasaulyje. Žinomas yra dalykas, kad krikščionystė daugiau „išgarbino" velnią, negu Dievą, būtent, ta prasme, kad perdėtai pabrėžiant velnio galingumą ir jo žmonėms sudaromus pavojus, tuo pačiu buvo sumažinta gerojo prado galia. Jeigu Dievas yra visagalis, teisingas, geraširdis ir t.t., o pasaulyje yra tiek neteisybės, niekšysčių, skriaudų ir blogio, tad turi būti kažkas nepaprastai galingas, kuris sugeba geràjį pradą ir jo įtaką nustelbti. Tatai aiškiai pavaizduoja tokie liaudies posakiai: „Velnias karaliauja žemėj, o Dievas danguj" (Virbalis); „Dievas ir Liuciperis turi dideles jėgas, todėl viens kitam pavydi" (Daugailiai); „Liucipierius todėl surakintas retežiais, nes jis turi tiek pat galios, kaip ir Dievas" (Raseiniai); „Liucipierius prirakintas todėl, kad turi lygią valdžią su Dievu; jei Dievas paleistų jį, tai jis nugalėtų Dievą ir visą pasaulį paimtų į savo rankas" (t. p.). Taigi, liaudies tradicijose labai aiškiai yra pabrėžiama, jog Dievas ir Liucipierius turi maždaug lygias jėgas ir gaunasi įspūdis, jog Dievui vos-ne-vos tik **gudrumu** pavyko savo priešininką nugalėti arba apgauti. Ir taip Liucius tapo surakintas savo paties nukaltu retežiu, jo skirtu Dievui sukaustyti.

Dualizmas labai užimponavo liaudį ir davė progos pasireikšti jos fantazijai. Užtat mes turime žymiai daugiau pasakų ir legendų, kuriose svarbiausias veikėjas yra ne Dievas, bet velnias. Žinoma, jos yra krikščioniškos kilmės, viduramžy vakarų Europos sukurtos, bet jos labai patiko mūsų žmonėms. Turime atspausdintų du dideliu sakmių rinkiniu apie velnių išdaigas: Basanavičiaus „Iš gyvenimo vėlių ir velnių" (1903) ir mano „Lietuvių liaudies sakmių" I t. (1940). Tiesa, J. Elisonas paskelbė pasakų rinkinį „Dievas senelis" vardu (1934), tačiau tose pasakose ar sakmėse dažnai kartu veikia ir velnias, o Dievas paprastai vaizduojamas tikra to žodžio prasme „senelio" pavidalu: geras jis, deja, ir jam pačiam dažnai nelengva su tuo šėtoniuku susitvarkyti. Liaudis į abudu, Dievą ir velnią, dažnai žiūri kaip į vienodą galią turinčias būtybes. Ir Dievas dažnai turi griebtis gudrumo ir nelabai pagirtinų priemonių, panašių į žmogaus vartojamas, turint reikalo su velniu. Ką gi, žmogus mato, kad pasaulyje yra tiek daug neteisybės, žiaurumo ir nusikaltimų, kurie veltui „šaukiasi į dangų atmonijimo", tad kaip dabar visa tai suderinti su gerojo, teisingojo ir visagalio Dievo sąvoka? Ir liaudies rado išeitį: apribojo Dievo visagališkumą, priešpriešiais pastatydama nepaprastai pajėgų konkurentą, piktąjį pradą, arba velnią. Tiesą sakant, tas velnias yra sugalvotas ne liaudies.

Lietuviškosios stabmeldystės nėra ko gėdytis. Ji turi labai daug gilios prasmės, neapsileisdama daugeliui „didžiųjų religijų". — Galingas ir rūstus, bet labai teisingas Perkūnas rūpinosi tvarka ir teisybe pasaulyje. Motina žemė, kaip visu gyvų būtybių maitintoja, buvo laikoma jų motina ir gerbiama antroje vietoje. Gamtos deivės ar laumės yra daug simpatiškesnės, negu vėlesnių laikų raganos ir velniai. Lietuvių krikštijimas buvo vykdomas tokiomis barbariškomis priemonėmis, kad galima jį palyginti su dvasiniu sukolchozinimu. Lietuvių dvasinė kultūra anuo metu, atrodo, buvo gana aukšta ir to meto žemo kultūrinio lygio krikščionystės savanaudiški apaštalai, be destrukcijos, nieko gero negalėjo duoti. Tik nuo Mažvydo ir Daukšos laikų, o platesniu mastu dar kokiu šimtmečiu vėliau, krikščionystė pradėjo būti teigiamas veiksnys lietuvių kultūros gyvenime, na, bet ir pareikalavo ji labai brangios kainos tautiniu atžvilgiu, sulenkindama ištisus lietuvių etnografinius plotus ir visą aukštesnįjį luomą. Labai teisingai pastebi Prof. Vacl. Biržiška: „Dar du šimtu metu nuo savo politinio krikšto lietuvių liaudis vis dar gyveno stiprinama savo senojo, prieškrikščioniško tikėjimo, kuris savo laiku buvo logiškas ir laisvas nuo bet kokių prietarų, nors dabarties metu ir atrodo mums labai naivus... Tikėjimą raganomis ir raganiais, inkubais ir sukubais, ieškojimą visame kame, kas tik dvelkė senove, velnio įtakos, kova su velnio apsėstais žmonėmis ir daugelį kitų prietarų, kurių prieš krikščionystės įvedimą Lietuva visai nepažinojo ir kurie iš tikrųjų buvo visai svetimi ir tikrajai katalikybei, atnešė į Lietuvos liaudį kaip tik tie, kurie turėjo ją kultūriškai kelti — žemesnieji kunigai ir tuo laiku už juos dar tamsesni vienuoliai, kurie daugiausia jau jokio išsilaisvinimo negaudavo (ž. „Pėdsakai", Fulda 1946, Nr. 1 p. 5 t).

Žinoma, stabmeldiškos religijos pakeitimas krikščioniškąja buvo neišvengiamas dalykas ir būtų buvę geriau, jei būtų įvykęs kelis šimtmečius anksčiau, — yra tokių operacijų, kurias kūdikis lengviau perneša, negu suaugęs žmogus.

Dr. J. Paplėnas

Socialinė pažanga

Socialinių problemų — plačiausiąja šių žodžių prasme — pradžios reikėtų ieškoti toje gadynėje, kai atsirado žmogus. Senojo Testamento įvykiais operuojant, tektų sutikti, kad jau Kaino ir Abelio santykiuose, užantspauduotuose žmogžudyste, būta socialinio nepasitenkinimo motyvų.

Socialinį klausimą pagimdė nelygybė. Ir ne tik medžiaginė nelygybė, išplaukianti daugiau ar mažiau iš objektyvinių priežasčių, bet lygiai ir paties žmogaus — subjekto — nelygybė. Iš vienos pusės tai yra, kaip įprasta sakyti, darbo ir kapitalo santykis, betgi iš kitos — fiziškai pajėgaus ir fiziškai silpno, sveiko ir paliegėlio, gabaus ir negabaus žmogaus santykis. Yra tai pagaliau tam tikra prasme ir laimingo bei nelaimingo žmogaus santykis.

1. SOCIALINIŲ PROBLEMŲ IŠKILIMAS

Socialinė problema moderniąja prasme iškilo jau XVI—XVII amžiuose, tuo metu, kai ėmė irti viduriniųjų amžių kaimo feodolinė ir miesto amatų cechinė santvarka. Tada atsirado laisvas darbininkas. Vienintelis jo pragyvenimo šaltinis — darbas.

Naujų užjūrio žemių ir naujų keliu atradimas, susisiekimo tobulėjimas, piniginio ūkio įsigalėjimas ir technikos pažanga pagimdė kapitalistinę sistemą, pasireiškusią laisva gamyba, produkuojančia laisvai ir nežinomai rinkai. Kapitalistinei ūkio santvarkai, paremtai darbo padalos principu ir sutarčių bei verslo laisve, XVIII-me ir ypatingai XIX-me amžiuose įsigalėjus, visu savo aktualumu ir platumu iškilo ir socialinių klausimų kompleksas. Pirmoje vietoje — darbo apsaugos klausimas, kaip pagrindinė visos socialinės problemos dalis, su jautriausiu uždaviniu — rasti raktą teisingam darbo atlyginimui nustatyti.

Ir nors senutė Europa yra mūsų dienų kultūros ir humanizmo lopšys, praktiškasis socialinių — ypač darbo apsaugos — idėjų realizavimas susirado geriausią dirvą ne Europoje, bet anapus ekvatoriaus. Naujoji Zelandija, Viktorija ir kitos Australijos kontinento valstybės buvo pirmosios, kurios antroje XIX a. pusėje ryžosi įstatymo keliu įsikišti ne tik į darbo apsaugos, bet ir į darbo atlyginimo sritį. Netrukus metropolija pasekė dominijų pavyzdžiu. Konservatyvioje Anglijoje gimė namų pramonės atlyginimo įstatymas, o tuoj po jo — didžiam ano meto nustebimui — ir kasyklų darbininkų minimalinių uždarbių įstatymas. Bet optimistų viltis nepasiteisino. Nei darbo apsauga, nei socialinis draudimas nerado pritarimo valdančiuose Anglijos sluogsniuose iki mūsų dienų. Tik dabartinė darbiečių vyriausybė suskato skubiais žingsniais vytis kai kurių britų imperijos dominijų ir daugelio Europos valstybių socialinį vežimą, per pusę šimtmečio palikusį kaip tik tą kraštą, kuriame dėl anksti pasireiškusių kapitalistinio ūkio negerovių socialinė problema buvo aktualesnė nei kur kitur. Ji ten ypač suaktualėjo audžiamąją mašiną išradus.

Visu savo platumu socialinė praktika išsišakojo Vokietijoje, Skandinavijoje ir kitur.

Europos kraštuose socialinė pažanga yra tampriai susijusi su revoliuciniais 1848 metais. Tų metų pradžioje, kaip rašo amerikiečių prof. A. Whitridge [1]), buvo susidaręs įspūdis, kad revoliucijos audra sukrės visą Europą: nuo Sicilijos iki Baltijos jūros valdovai negalėjo pakankamai greitai dekretuoti reformų, kurių reikalavo jų tautos. Visame kontinente žmonės kovojo dėl laisvės. Bet pati laisvės sąvoka ne visų buvo vienodai suprantama. „Laisvė“ buvo chameleonas, kuris savo spalvą kaitaliojo pagal reikalavimus tų, kurie tuo žodžiu operavo. Prancūzijoje jis reiškė visuotinę rinkimų teisę. Šiame reikalavime glūdėjo siekimas įkurti respubliką, visiems dirbantiesiems garantuojančią egzistencijos minimumą. Kitur dominavo kiti motyvai. Pavergtos tautos reikalavo apsisprendimo teisės. Visa kita — pagrindinį tikslą pasiekus — turėjo ateiti vėliau, bet jau nepriklausomųjų valstybių arba bent jau autonominių kraštų rėmuose.

Ir nors prancūzų 1848 m. revoliucijai, sako prof. Whitridge, kaip ir kitoms vėlyvesnėms, nėra pavykę suderinti laisvės su tvarka, bet jai pavyko paskambinti laidotuvių varpais „valstybės — naktinio sargo“ teorijai. Tai teorijai, kuri valstybės valdžios kompetenciją ribojo labai siaurais rėmais: ji esą turinti rūpintis tik tvarka ir ramybe, visa kita lieka už jos kompetencijos ribų. Todėl tie, kurie teigia, kad 1848 m. Prancūzijos revoliucija pradėjusi naują erą, nėra neteisūs: 1848 m. revoliucija buvo pirmoji naujųjų laikų socialinė revoliucija.

Naujos socialinės tendencijos spinduliavo ir į kitus kraštus. O darbo jėgos ir gamybos priemonių santykių raida kėlė ir tebekelia vis naujus socialinius reikalavimus.

2. KOMPLEKSINIS SOCIALINIŲ KLAUSIMŲ POBŪDIS

Jei kas ir ryžtųsi, vargu, ar pajėgtų visą socialinę problemą išspręsti vienu, kad ir labai tobulu, įstatymu. Socialinės problemos visuma susideda iš visos eilės socialiniu klausimų, kurių kiekvienas reikalauja gilių studijų, geros valios ir lėšų.

Socialinė problema iš esmės yra darbo žmogaus gerovės problema. Į darbo žmogaus sąvoką šiuo atveju įeina ne tik patsai dirbantysis, bet ir tie jo artimieji, kuriems jis duoną pelno, kuriuos augina, auklėja ir ruošia savarankiškam gyvenimui. Pirmoje vietoje — žmona ir vaikai.

Darbo šmogaus gerovė priklauso daugelio veiksnių. Vienas svarbiausiųjų yra darbo atlyginimas. Jis tad ir iškilo socialinėje arenoje, kaip vienas opiausiųjų. Darbo atlyginimo klausimas dėl specifi-

[1]) Die Amerikanische Rundschau, 1948 m., 18 sąs.

nio savo pobūdžio yra labai komplikuotas. Čia kryžiuojasi ne tik darbdavio ir darbininko, kitais žodžiais — darbo ir kapitalo interesai, bet taip pat ir ekonominio racionalumo bei socialinio teisingumo motyvai. Jie, deja, labai dažnai nelinkę sutapti.

Dar netolimoje praeityje dominavo pažiūra, kad „teisingas" atlyginimas yra tas, kuris kompensuoja produkcijos proceso metu įdėtas pastangas. Ši mechaninė pažiūra visiškai ignoruoja socialinį momentą. Darbo žmogus jai rūpi tiek, kiek rūpi mašina. Mechaninė darbo atlyginimo pažiūra yra grynojo kapitailzmo kūdikis, labai palankias sąlygas radęs Jungtinėse Amerikos Valstybėse, Anglijoje ir kt.

Priešingybė mechaninio pobūdžio atlyginimui yra socialinis darbo atlyginimas. Jis respektuoja žmogaus kvalifikacijas, jo amžių, šeiminę jo padėtį ir šeimos sudėtį. Vargu ar įstengtume rasti žemėje valstybę, kurioje darbo atlyginimas būtų tikrai socialinis. Tačiau ta kryptimi jau tolokai paženguslų valstybių skaičius vis didėja.

Betgi uždarbio dydžio klausimas darbo žmogaus gerovės problemos dar neišsprendžia. Svarbu sąlygos, kuriomis jis savaitės ar mėnesio gale gauna pinigus. Jei darbo sąlygos yra sunkios ir kenksmingos sveikatai, jei darbininkas greitai „amortizuojasi", išsenka ir išeina į paliegėlių arba invalidų gretas, nedaug jam teikia paguodos praeityje gautas neblogas atlyginimas. Todėl kovoje dėl socialinės darbininko gerovės daug rungtasi, siekiant higieniškų darbo sąlygų, techninės apsaugos, aštuonių valandų darbo dienos, atlyginamų atostogų ir t.t.

Ir tai dar ne viskas. Nedarbas, pasireiškiąs ekonominių depresijų ir krizių metu, tūkstančius darbininkų išstumia už įmonių vartų. Liga ir invalidumas, o pagaliau ir šeimose maitintojo senatvė verčia mažamečius vaikus ieškotis duonos kąsnio visais jiems įmanomais būdais. Neretai tai yra keliai, toli gražu nesuderinti su dorovės reikalavimais. Neretai čia glūdi vagiliavimo, sukčiavimo, elgetavimo, prostitucijos ir kitų negerovių šaknys.

Socialinės problemos tad neišsprendžia kurio vieno socialinio klausimo atomazgos. Šalia socialinio darbo atlyginimo, respektuojančio darbo žmogaus šeimos dydį, lygiagrečiai turi būti įgyvendintas darbo žmogaus draudimas nedarbo, ligos, invalidumo ir senatvės atvejais. Ir tai visuotiniu mastu.

Socialinė problema yra tarpusavyje susijusių socialinių klausimų kompleksas. Vieno jų, kad ir tobulas išsprendimas, paliekant kitus Dievo valiai, prilygtų gražiam lopui švarko skverne, paliekant kiauras alkūnes.

3. PAŽANGIOS SOCIALINĖS POLITIKOS PRASMĖ

Palyginti dar neseniai darbininkai su smulkiaisiais ūkininkais ir amatininkais buvo traktuojami kaip „vargšai žmonės". Dar XIX a. pradžioje ekonomistų raštuose, neišskiriant nė klasiko Adomo Smitho, į darbininkus ir vargšus žiūrima kaip į „vieną klasę". Ar galima su šiomis pažiūromis sutikti? Ne. Ir vien jau todėl, kad jos nuvertina darbo žmogų. Tačiau reikia sutikti su faktu, kad gyvenimo tikrovė neretai darbo žmogų degraduoja į vargšų eiles, neduodama jam galimybių patenkinti minimalinius kasdienio gyvenimo reikalavimus. Neretai šis veiksnys išveda darbo žmogų į barikadas. Jei socialinių sukilimų ir revoliucijų vadai turi ir kitų tikslų, tai žymios eilinių jų dalyvių daugumos akstinas yra duona. Ta pati kasdienė duona, tik ne visada tuo pačiu vardu vadinama. Geresnio duonos kąsnio perspektyvoje skatinamas ir viliojamas, darbo žmogus įsileidžia į revoliucinius sūkurius, kurių galutinis tikslas labai dažnai yra nukreiptas kaip tik prieš jo paties interesus. Taip juk yra atsitikę prieš 30 metų Rusijoje.

Pažangi socialinė politika turi ieškoti kelių darbo ir kapitalo kolizijai švelninti ir darbo žmogui prideramą vietą socialinėje struktūroje iškovoti. Darbo ir kapitalo rungtynių partneriai nėra lygūs. Jei produkcijos siaurinimas kapitalistui reiškia pelno sumažėjimą (ir tai nevisada), tai darbininkui tatai dažniausia reiškia jo paties ir jo šeimos būvio klausimą. Silpnesniajam į talką turi ateiti valstybė.

Nors Dr. A. Maceina [2]) tvirtina, kad „net ir teisingiausia socialinė santvarka visiškai nepakirs skurdo šaknų", negalima vis dėlto nuleisti rankų ir nesiekti rytdienai tobulesnės socialinės santvarkos, negu ji buvo vakar. Juk lygiai būtų netikslu liautis kovojus su nedorove, iš anksto žinant, kad absoliutinė ir visuotinė dorovė niekada nebus pasiekta. Apatiškumą socialinei pažangai siūląs teigimas, kad „pirmykštis Dievo prakeikimas slegia visą ekonominį mūsų gyvenimą, ir žemė dažnai mums želdo tik usnis", labai jau mums primena praėjusio šimtmečio pamokslus, raginančius Lietuvos valstiečius paklusti atėjūnui ponui ir kantriai vilkti tariamai paties Viešpaties Dievo užkrautą kryželį — baudžiavą.

Pažangi socialekonominė politika gali ir turi sukurti tokias sąlygas, kuriomis evoliucijos keliu, be didelių sukrėtimų, palaipsniui ir atsižvelgiant į laiko ir vietos reikalavimus, darbo žmogui ir jo šeimai būtų sukurtos žmogiškos darbo ir gyvenimo sąlygos. Jei „kartais prakaite pelnyto grūdo ne visada užtenka mums ir mūsų vaikams", tai ne todėl, kad žemė maža grūdo augina, o dėl to, kad jis blogai paskirstomas.

Senomis ekonominėmis sistemomis nusivylę ekonomistai siūlo naują liberalinio ūkio varijantą. Tokį, būtent, kuriame iš esmės laisvas ūkis būtų iki tam tikro laipsnio sociališkai įpareigotas. Ši forma — neoliberalizmas, gal būt, galėtų rasti tokį darbo ir kapitalo santykį, kuris, kad ir nebūdamas išbaigta tobulybė, vis dėlto įgalintų žengti geroką žingsnį į ją. Tuo pačiu — žingsnį į socialinę taiką.

Harmonijos ir taikos siekianti socialekomnominė pažanga gali ir turi patalkininkauti idėjai naujojo humanizmo, kuris, prof. A. Verdross-Drossbergo žodžiais [3]), nebūtų daugiau menininkų ir mokslininkų humanizmas, kaip renesanso gadynėje, daugiau nebūtų atrinktųjų ir išrinktųjų humanizmas, bet eilinio žmogaus humanizmas, humanizmas darbo masių mieste ir kaime.

[2]) Socijalinis teisingumas, 1937, Kaunas, 1 psl.

[3]) Wort und Tat, 1946, Nr. 3, Innsbruck-Wien-Paris, psl. 11.

K. G.

DARBO PROBLEMOS BŪSIMOJOJE LIETUVOJE

Jeigu daugelis Vak. Europos tautų jau gali imtis atstatymo darbo ir kurti, tai tautoms į rytus nuo geležinės uždangos dar tenka nešti svetimųjų primestą ideologiją, politiną bei ekonominą santvarką, gyventi nuolatinėje baimėje, kur joks kūrybinis darbas neįmanomas. Jau antrą kartą mūsų rytų kaimynas sutrukdo natūralų mūsų tautos vystymąsi ir verčia mus atsilikti. Bet tikime, kad ir mes atgausime laisvę ir savo valstybę ir pradėsime statyti savąjį pokario rūmą. Teks sutikti įvairių problemų, atidžiai jas nagrinėti, žiūrint mūsų tautos savitumo ir vyraujančių pokario idėjų. Viena tokių bus darbo ir darbo jėgos problema.

1. DARBO RINKOS PADĖTIS ATGAUNANT NEPRIKLAUSOMYBĘ

Žmogus yra pagrindinis veiksnys, ypatingai materialinių vertybių kūryboje. Kuo tirščiau gyventojų vieneto plote, tuo daugiau darbo rankų ir didesni darbo rezultatai. Retai apgyventi kraštai išoriniai atrodo atsilikę, tirštai apgyventuose kraštuose viskas sunaudota, sutvarkyta, visur rasi žmogaus rankų pėdsakus. Neperdėsiu tvirtindamas, kad Lietuva jau nustojo apie 25% savo gyventojų. Mes nustojome vienos tautinės mažumos, žymus skaičius apsisprendė vokiečiais esą ir į lietuvių tautos kamieną jau negrįš, apie 40.000 lietuvių jau 1941 m. buvo išvežta į Sibirą, priskaitome apie 60.000 tremtinių, kurie išsiblaško po įvairius kraštus ir kurių dalis taip pat nebegrįš arba grįš vėliau, kada žmonių „badas“ jau bus praėjęs; dėl karo ir persekiojimų turime ne mažą skaičių ir žuvusių. Bet labiausiai kelia baimę vykstąs tolimesnis tautos naikinimas, Ir pradedant atstatymo darbą, kada žmonės bus labai reikalingi, galime susidurti su didžiausiu žmonių trūkumu.

Tikimės, kad po eventualaus karo rytuose, Lietuvos teritorija gali būti žymiai praplėsta. Lietuvai gali būti priskirtos sritys iki Cursono linijos rytuose, o vakaruose mes galime paveldėti Rytprūsių rytinę dalį su Karaliaučiaus miestu.

Rytinė Rytprūsių dalis, prieš karą turėjusi apie 1,3 mil. gyventojų, dabar, spėjama, teturi apie 30% vokiečių. Yra žinių, kad iš Tarybinės Lietuvos valdomos Vilniaus srities gyventojai lenkai iškelti į dabartinę Vakarų Lenkiją. Šios sritys gali pareikalauti kitą tiek administracijos tarnautojų, kelių — susisiekimo bei transporto personalo, uostų bei pramonės darbininkų, mokytojų, ūkininkų, palyginti su tai, kas buvo prieškarinėje Lietuvoje. Užpildant šias sritis, lietuviams iš prieškarinės Lietuvos gali tekti „išretėti“ ir kraštas dar stipriau gali pajusti gyventojų ir darbo rankų trūkumą.

Neabejotina, kad po eventualaus karo prasidės repatriacijos: iš vienos pusės dabar į Lietuva prievežamas svetimas elementas turės grįžti į savo kilmės kraštus, o lietuviai, ypatingai išvežtieji į Rusijos gilumą ir išlikę, grįš be sveikatos ir mažai darbingi.

Nepriklausomybės laikais mes galėjome džiaugtis geru gyventojų prieaugliu (apie 1,1%) ir tikėtis darbo, gyventojų ir darbo jėgos sunkumus nugalėti. Bet karo metas ir gyvenamieji sunkumai ir čia paliks sunkių pėdsakų — gimimų skaičius bus kritęs, vaikų mirtingumas žymiai pašokęs, sveikatingumas menkas. Šios pasėkos tęsis per visą generaciją.

2. DARBO JĖGOS TAUPYMAS

Reikia tikėtis, kad atstatymo darbo pradžioje įvairių profesijų darbo jėgos paklausa bus žymiai didesnė už darbo pasiūlą. Ypatingai darbo jėgos paklausa gali pasireikšti gamybinėje, t. y., svarbiausioje vertybes ir turtą, o taip pat ir gerbūvį, kuriančioje srityje. Todėl įvairias gyvenimo sritis turėtume taip tvarkyti, kad administracijoje, prekyboje, patarnavimuose, galėtume apsieiti su minimaliu darbo jėgos kiekiu, o visą kitą įtraukti į žemės ūkį, pramonę, statybą, susisiekimą bei transportą, amatus, mokyklas. Ypatingas dėmesys turėtų būti atkreiptas į palaidą, darbo vengiantį elementą, kurį anglai, po šio karo mobilizuodami krašto atstatymui ir gamybai, pavadino unguriais ir plaštakėmis (eels and butterflies). Be grynai darbo jėgos rikiavimo, tektų imtis ir kitokių — racionalizacijos pobūdžio — darbo jėgos taupymo priemonių.

Žemės ūkis. Prieškarinėje Lietuvoje priskaitėme apie 300.000 žemės ūkio vienetų, kuriuose galėjo būti užimta apie 1 mil. darbo rankų. Mūsų kaimas buvo ir bus šaltinis, tiekiąs kraštui gyventojų prieauglį ir sudaręs pagrindinį darbo jėgos rezervą kitoms sritims.

Sąryšyje su numatoma krašto industrializacija, tektų ieškoti būdų atpalaiduoti didesniam darbo rankų kiekiui kaimuose.

Pirmoji priemonė — racionalus žemės ūkio dydžio nustatymas. Smulkiuose ūkiuose šeimos darbo jėga dažnai lieka neišnaudota. Prieškarinėje Lenkijoje, kur žemės ūkiai susmulkėjo iki 2—3 ha, jų savininkų šeimų darbo jėga toli gražu nebuvo sunaudota ūkyje. Lenkijoje buvo priskaitoma apie 10 mil. nepilnai sunaudotų darbo rankų. Pas mus ūkių smulkinimas nebuvo varžomas ir mes turėjome jau gana daug smulkių ūkių. Smulkieji ūkiai prie miestų, kur jie intensyviau apdirbami ir naudojami sodininkystei bei daržininkystei arba ūkiai valdomi amatininkų, kuriems tai yra antraeilis versias, yra pateisinami. Kitur nedalomu ūkiu reiktų nustatyti 8—12 ha. Jis šeimos jėgomis galėtų būti apdirbtas. Turint galvoje gyventojų nuostolius ir eventualiai naująsias sritis, gali susidaryti nemaži

žemės rezervai ir smulkieji ūkiai padidinti iki reikiamo dydžio.

Žemės ūkio mechanizacija taip pat žymiai prisidėtų kaip prie žemės ūkio suintensyvinimo, taip ir prie darbo rankų atpalaidavimo. Smulkieji ūkiai arba nepajėgs įsigyti žemės ūkio mašinų arba jos nebus pilnai išnaudotos, todėl jiems galėtų ateiti į pagalbą, sakysime, Žemės Ūkio Rūmai, steigdami žemės ūkio mašinų punktus ar tų mašinų naudojimą organizuojant kooperatiniais pagrindais.

Prekyba. Prieš karą turėjome per daug smulkiųjų prekybos įmonių ir jos buvo suėmusios gana daug ir nepilnai išnaudotos darbo jėgos. Šiuo metu privatinė prekyba Lietuvoje bus galutinai sužlugdyta. Atkuriant prekybą tektų ir šioje srityje panaudoti darbo jėgos taupymo principus, t. y., leisti paskirose vietovėse tiek prekybos įmonių, kiek tai būtų tikslinga pirkėjų aptarnavimo ir konkurencijos požiūriais.

Patarnavimai. Proporcingai imant, gal nei viename krašte šeimų patarnavimui nebuvo samdoma tiek tarnaičių, kaip Lietuvoje. Tarnaitėmis eidavo daugiausia kaimo merginos, mažindamos darbo jėgą kaime ir dirbdamos nepakankamai produktingą darbą mieste. Daugelis šeimų, laikiusių tarnaites, lengvai būtų galėję apsieiti be jų. Darbo jėgos taupymo požiūriu tai buvo prabanga, kurios ateityje teks vengti. Įstaigų patarnavimams taip pat samdėme daug kurjerių ir šveicorių, dažniausia sveikų ir darbingų vyrų. Šioms vietoms galima būtų samdyti ligotus ir invalidus, kurių ateityje, po tiek įvairių išgyvenimų, nestokos.

Keliai ir susisiekimas. Geri keliai ir geras susiekimas, be tiesioginės, ūkinę apykaitą palengvinančios bei skatinančios reikšmės, dar turi svarbų privalumą — taupyti laiką, kuris savo keliu gali būti sunaudotas kūrybiniam darbui. Susisiekimui bei transportui arklys, kaip traukiamoji jėga, vis dar dominavo kaime. Blogi, o šlapmečiais sunkiai išvažiuojami keliai ne tik apsunkino susisiekimą bei transportą, bet ir atėmė begalę laiko. Kiek tai būtų sutaupoma darbo dienų ir darbo valandų, ypatingai kaime, jei būtų geri, ištisus metus išvažiuojami keliai ir greitos, pajėgios susisiekimo priemonės. Ir kiek būtų sutaupoma vežimų amortizacijos! Todėl kelių statyba ir susisiekimo bei transporto tobulinimas turės būti vienas pirmųjų atsistatančios Lietuvos uždavinių.

Technikinio pajėgumo kėlimas. Mūsų laikais gamybai ir darbo našumui kelti visur siekiama panaudoti mašiną. Retai kurio nors pobūdžio darbai nėra mechanizuoti. Bet mašinai varyti reikalinga energija ir žmogaus pasiruošimas bei sugebėjimas tai pakinkyti į darbą. Kompleksas šių veiksnių ir sudaro krašto ar tautos technikinį pajėgumą.

Pastaruoju laiku paskirų kraštų kultūringumo, teisingiau — civilizuotumo palyginimui imama suvartojamos energijos (ypatingai elektros) kiekis, tenkąs vienam gyventojui. Ir iš tiesų, krašto, suvartojančio daugiau energijos, produkcija turės būti aukštesnė, jis galės patiekti daugiau gėrybių ir suteikti savo gyventojams aukštesnį pragyvenimo lygį.

Energijos (elektros) suvartojime mes užėmėme vieną paskutinių vietų. Neturėdami prieinamos elektros energijos, ypatingai nuošalesnėse vietovėse, mūsų amatininkai negalėjo mechanizuoti savo įmonių, o tai neigiamai veikė jų vystymąsi ir darbo našumą. Nemažiau jos reikalinga pramonė ir žemės ūkis.

Kartu su darbų ir gamybos mechanizacija tenka paruošti ir darbininkų bei amatininkų kadrus, sugebančius mašinas naudoti, aptarnauti bei užlaikyti. Išugdę specialistų kadrus, galėsime pakelti krašto gamybinį pajėgumą, darbo našumą, gaminių vertę, o mechanizavę gamybą bei darbus, sugebėsime mažesniu darbo jėgos kiekiu pasiekti norimą efektą.

3. DARBO RINKOS IŠLYGINIMAS

Sezoniniai darbai. Greta darbo jėgos taupymo priemonių nemažesnės svarbos turi darbo jėgos „apkrovimas“ metų bėgyje. Mūsų klimatinės sąlygos daugelį darbų padaro sezoniniais darbais. Statybos, kelių melioracijos darbai normaliai gali būti vykdomi 5—7 mėn., cukraus pramonė veikia apie 4 mėn., durpių kasimas — apie 4 mėn., miškų kirtimas — apie 5 mėn. Pagaliau ir žemės ūkis derliaus nuėmimo metu taip pat reikalingas sezoninių darbininkų.

Darbininkai, kartą įsikūrę vienoje darbovietėje, labai nenoriai keliasi į kitą, ypatingai jei joje darbas yra laikinis, sezoninis. Sezoniniams darbams pasibaigus, jie tampa arba pilni bedarbiai, arba, jei ir susiranda atsitiktinio darbo, tai trumpam laikui, tariant, jie tampa pusbedarbiais. Registruotų bedarbių registracija nebuvo vedama, tad spėju, jų skaičius galėjo siekti 12.000 — 15.000. Tokiu būdu, kaip bedarbių, taip ir pusbedarbių darbo jėga žūva tautos ūkiui, o menkai atlyginamį atsitiktiniai darbai sunkina jo pragyvenimą.

Žemiau duodamoje lentelėje bandyta suvesti darbo jėgos pareikalavimą sezoniniams darbams pamėnesiui (tūkstančiais darbininkų). Nesant tikslių statistinių davinių skaičiai nepretenduoja į tikslumą:

Darbų pavadinimas	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Statyba (trob.)	0,5	0,5	1	6	8	8	8	8	8	6	1	0,5
Kelių statyba	—	—	—	1	2,5	2,5	2,5	2,5	2 5	2	1	0,5
Melioracija	—	—	—	—	1	2,5	2,5	2,5	2	1	—	—
Durpynų ekspl.	—	—	—	—	0,5	1	1	1	1	0,5	1	1
Cukraus pram.	1	0,5	—	—	—	—	—	—	—	0,5	1	1
Miškų kirtimas	3	3	2	—	—	—	—	—	—	—	3	3
Žemės ūkis	—	—	—	—	—	4	12	6	—	—	—	—

Kaip iš lentelės matyti, didžiausias darbo jėgos pareikalavimas sezoniniams darbams yra vasaros metu, tuo tarpu žiemą, išskiriant cukraus pramonę ir miško paruošimo darbus, šie darbai visiškai sustoja.

Statybose (trobesių ir iš dalies kelių) dirba daugiausia miestų darbininkai. Juos perkelti žiemos metu į kitas, už miestų ribų, darbovietes nepavykdavo. Jie daugiausia ir sudarė miestų bedarbių kadrus. Jų darbo išlyginimui žiemos sezonui galima

būtų rekomenduoti statybos dalių gamybos organizavimą. Sąryšyje su statybos standartizavimu turės būti einama prie gatavų statybos elementų gamybos. Plačiai organizuotose dirbtuvėse žiemos metu galėtų būti gaminami standartiniai langai, durys, betono gaminiai (laiptai, šaligatvių plytos, lengvos betoninės plokštės, vamzdžiai, šlako plytos, silikatinės plytos ir kt.), akmenų tašymas (grindiniui, šaligatvių bortams), izoliacinių plokščių gamyba, terracco ir net geležies bei skardos darbai. Daugelis statybos branžos darbininkų galėtų gauti darbo panašiose dirbtuvėse. Daug prisidėtų prie statybos sektoriaus darbo rinkos išlyginimo darbų (parangų) atidavimas iš anksto, sakysime, spalių-lapkričio mėn. Tuomet statybos paruošiamieji darbai bei medžiagų transportas suimtų dalį laisvos darbo jėgos.

Kelių statyba ir melioracija darbo jėgą semiasi kaime ir ypatingai vasaros metu atitraukia ją iš žemės ūkio. Žiemos sezono metu šių sričių darbininkai gali susirasti ir, reikia manyti, susiranda darbo miškuose ir prie medžiagos paruošimo kelių statybai. Prie kelių statybos ir melioracijos darbininkai daugiausia telkiasi iš artimų apylinkių. Kad išvengtų gausingų darbo jėgos atitraukimų iš žemės ūkio, reiktų vengti vienoje vietoje koncentruoti didesnes šio pobūdžio statybas. Darbo rinkos reguliavimo sumetimais, geriau būtų jas išdėstyti po visą kraštą.

Cukraus pramonės ir durpynų eksploatacijos darbus galima būtų suderinti. Cukraus pramonė sunaudoja gana daug durpių kurui. Savo darbo jėgą, atliekamą po žiemos kompanijos, ji vasaros metu galėtų pasigaminti reikalingas durpes. Žinoma, darbininkų perkėlimas į durpynus sutiks sunkumų, bet panaudojant skatinančias priemones, pvz. gyvenami barakai darbovietėje, piniginis priedas prie normalaus uždarbio ir p., gal padėtų šią galimybę įgyvendinti.

Miškų darbus daugiausia dirba artimų kaimų gyventojai. Kadangi darbai vyksta žiemos metu, jie neapsunkina darbo rinkos. Reikia manyti, dalis kelių statybos ir melioracijų darbininkų randa darbo miškuose ir tokiu būdu prisideda prie žiemos ir vasaros sezonų darbo rinkos išlyginimo. Platesniu mastu organizuoti miškų atželdinimo darbai (balandžio, gegužės mėn.) galėtų prailginti miškų darbininkų darbo laiką. Miškų taupymo sumetimais gal teks imtis kelmų rovimo kurui ir dervai paruošti. Čia vėl atsivertų plati darbo dirva miško darbininkams vasaros metu.

Žemės ūkis stigo nuolatinių, o ypatingai sezoninių darbininkų derliaus nuėmimo metu. Žemi atlyginimai, ilgas darbo dienos laikas, kultūrinių sąlygų stoka, o ypatingai butų stoka vedusiems darbininkams buvo darbininkų bėgimo į miestus priežastimis. Reikia manyti, kad žemės ūkio darbininkų būklė greitu laiku negalės būti pagerinta, žemės ūkis nebus pajėgus tai padaryti ir todėl teks skaitytis su žemės ūkio darbininkų trūkumu. Savo laiku buvo sumanymų sustabdyti derliaus nuėmimo metu melioracijų ir kelių statybos darbus ir tokiu būdu atpalaiduoti dalį darbininkų žemės ūkiui. Bet šios priemonės, labai abejotina, ar bus tikslingos. Nėra jokių garantijų, kad atplaiduoti darbininkai eis dirbti derliaus nuėmimo darbus, kai tuo tarpu geriausiàs melioracijų ir kelių statybos darbų sezonas būtų praraštas.

4. DARBO TALKOS REIKALAS

Grįžtant krašto gyvenimui į normalią padėtį, reikia spėti, visi stengsis kurtis pastoviai, susirasti pastovų darbą. Trumpalaikio, sezoninio pobūdžio darbams (statyboms, keliams, melioracijoms) gali būti didelis darbo jėgos trūkumas. Atstatymo uždaviniuose šio pobūdžio darbai kaip tik turės ypatingos svarbos. Todėl teks ieškoti būdų šiam trūkumui pašalinti.

Turėjome kariuomenę ir laikėme garbės pareiga atlikti karinę prievolę. Po šio karo kuriamas tarptautinis saugumas, norima karo ir tautų užpuolimo pavojus pašalinti. Didžiosios valstybės mano būsiančios atpalaiduotos nuo didelių kariuomenių laikymo, o mažosioms gal visai nebus reikalo kariuomenės laikyti. Jeigu ateityje Lietuvai būtų reikalo savo kariuomenę laikyti, tai karinę prievolę reiktų bandyti rišti su darbo prievole. Rudenį pašauktas jaunimas, kareivinėse iki pavasario galėtų išeiti apmokymą, ypatingai kreipiant dėmesį į automobilizmą, elektrotechniką, mechaniką, pirotechniką, pionierių darbus (statyba), o pavasarį išeitų į stovyklas viešosioms statyboms vykdyti (kelių, užtvankų, upių reguliavimo, viešųjų trobesių). Čia jis būtų drausminamas, socialinamas, o jo įgytos žinios bei patyrimas pakeltų krašto technikinį sugebėjimą ir iš dalies paruoštų ar bent padėtų užkimšti specialistų spragą.

Dipl. agr. A. Musteikis

Lietuvos žemės ūkio atstatymo problema

Šiuo metu kalbėti apie atstatysimos Lietuvos žemės ūkio problemą nelengva, nes esama padėtis neleidžia jos realiai vertinti. Bet gyvendami tikėjimu, kad pasaulyje laimės teisingumas ir mes ankščiau ar vėliau grįšime, turime rūpestingai nagrinėti Nepriklausomos Lietuvos žemės ūkio atstatymo klausimą. Gerai žinome, kad nuo tinkamo ūkio sutvarkymo pareis mūsų tautos gerbūvis. Tat šių minčių vedinas ir noriu pasvarstyti žemės ūkio problemą, kuri yra viena svarbiausių visame mūsų tautos ir valstybės gyvenime.

Lietuvos žemės ūkio atstatymo problemos sprendimas bus labai komplikuotas. Žemės ūkio problema bus narpliojama žiūrint į ją ne vien tik iš materialinio taško, bet ji bus glaudžiai surišta su visa eile kitų faktorių — socialinių, tautinių, kultūrinių, valstybinių, ekonominių. Šis pastarasis bus dar derinamas ir su tarptautiniu ūkio sektorium, kad pajėgtume atlaikyti konkurenciją tarptautinėse rinkose.

Nustatant žemės ūkio struktūrą, jos ekonominį vaidmenį tautos ūkyje, reikės neužmiršti socialinių, tautinių bei kultūrinių ryšių. Šis faktas vers kiekvieną, kuris mėgins nustatyti žemės ūkio politiką bei jos vietą tautos ir valstybės ūkyje, rimtai išstudijuoti visus tuos klausimus, juos suderinti ir tik po to daryti atitinkamą sprendimą.

1. ŽEMĖS ŪKIO OBJEKTAS

Žemės ūkio sąvokon įtraukiame: 1) naudojamus ir nenaudojamus žemės ūkiui plotus, 2) miškus ir 3) vidaus vandenis.

Kodėl žemės ūkio sąvokon įtraukiami nenaudojami žemės plotai ir net vandenys? Dėl miškų įtraukimo į žemės ūkio objektą galima pasakyti tiek, kad atstatysimoje Nepriklausomoje Lietuvoje teks labai racionaliai naudoti žemės plotus. Atseit, netinkamus ar mažiau tinkamus žemės ūkiui naudoti plotus teks priskirti miškams želdinti. Tuose plotuose amžiais skurdę ūkininkai turės būti iš ten, palaipsniui, iškeldinti ir įkurdinti ten, kur jie rastų ne tik sau tinkamą pragyvenimą, bet būtų pakankamai produktyvūs tautos ūkiui. Ekonominiu ir socialiniu požiūriu žemės ūkiui naudotinų plotų perkainojimas turės būti padarytas prieš vykdant bet kurias kitas reformas, kad vėliau nereikėtų paliktas klaidas su didesniais nuostoliais atitaisyti.

Po trijų okupacijų gana daug buvusių miškų plotų, juos okupantams išnaikinus, teks skirti žemės ūkiui, nes tie plotai tai paskirčiai geriau tiks, negu iš naujo mišką juose želdinus.

Apskritai imant, visi žemės plotai turės būti laikomi nedalomu nagrinėjimo objektu. Turės būti nustatyta, kas tinka žemės ūkiui, kas miškams, vandenims ir kt.

2. ŽEMĖS ŪKIO VAIDMUO NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS ŪKYJE

Šiam svarbiam klausimui išryškinti neturime po ranka pakankamai detalizuotų duomenų ir todėl teks tenkintis tik turimais. Nors ir ne visai pilną, bet gana būdingą vaizdą teikia Nepriklausomos Lietuvos išvežamosios prekės ir už jas gaunami valiutos kiekiai. Šiam reikalui paimsime trejų metų eksporto duomenis, kurie ir nusakys žemės ūkio vaidmenį tautos ūkyje.

Metai	Bendro krašto eksporto vertė litais	Žemės ūkio gaminiams tenka litais
1938	233.197.900	169.662.200 lt., arba 73%
1937	208.325.000	136.986.200 lt., arba 65%
1936	190.485.000	141.661.000 lt., arba 74%

Iš lentelės matome, kad eksportuojamų prekių tarpe žemės ūkio gaminių vertė sudaro didžiausią poziciją, per 70%. Nesant smulkesnių duomenų negalima čia išsiaiškinti dar vienos stambios eksporto pozicijos, pavadintos „kiti produktai“ ir sudarančios apie 17% nuo bendros sumos, gaunamos už eksportuojamus gaminius. Gal būt ir šioje pozicijoje dalis tenka žemės ūkio gaminiams. Bet ir paminėti duomenys vaizdžiai nusako žemės ūkio reikšmę tautos bei valstybės ūkyje. Ir mes, turėdami dideles (relatyviai imant) užsienių valiutos sumas, galėjome importuoti ne tik reikalingų priemonių mūsų civilizacijos reikalams, bet tos lėšos sudarė sąlygas ir mūsų kultūriniam gyvenimui augti.

3. ŽEMĖS ŪKIO BŪKLĖ PO DVIEJŲ OKUPACIJŲ

I n v e n t o r i a u s b ū k l ė. Gyvojo ir negyvojo inventoriaus nagrinėjimas dabartiniu metu beveik neįmanomas, nes turimi duomenys tik apytikri ir jie gali dar labai keistis, jei trečioji bolševikų okupacija užtruks dar keleris metus. Tačiau galima spėti, kad kol Lietuva vėl bus atstatyta, ji bus netekusi mažiausiai 60% savo turėto gyvo ir negyvo inventoriaus.

Pagal Žemės Ūkio Sąskaitybos duomenis, vienam ha naudojamos žemės Nepriklausomoje Lietuvoje teko tiek kapitalų: 1) trobesiams — 322 Lt., 2) gyvuliams — 105 Lt., 3) negyvam inventoriui — 83 Lt., 4) augalams — 96 Lt. Iš viso 1 ha teko 606 Lt. Ši suma išvesta iš 7 metų (1932 — 1938) kainų.

Lietuvoje, be Vilniaus krašto, naudojamos žemės buvo 4.137.696 ha, gi su Vilniaus kraštu (apytikriai) galima skaityti iki 4.500.000 ha. Skaitant vienam ha

naudojamos žemės kapitalo 606 Lt. ir priimant dėmesin 60% arba 363 Lt. nuostolių, gausim, kad visam Lietuvos žemės ūkiui bus padaryta 1.636.200.000 litų nuostolių, neskaitant sunaikintų melioracijų ir apyvartos kapitalo.

Suprantama, kad čia parodyti nuostoliai žemės ūkiui nėra absoliučiai tikslūs. Jie nėra tikslūs todėl, kad po karo tų visų dalykų kainos bus žymiai aukštesnės ir sunaikinimai gali būti didesni. Finansininkams, nagrinėjantiems tautos ūkio atstatymo problemą, žemės ūkio atstatymui reikia rezervuoti ar parūpinti apie du milijardus litų.

Skaičiuojant inventoriaus nuostolius buvo nepaminėtas žemės nualinimas, kuris ėjo iš krašto išvežant javus ir pašarus ir kraštan neatvežant reikiamo kiekio mineralinių trąšų. Taigi žemės apiplėšimas bus milžiniškas.

Teisinė padėtis. Antras labai svarbus klausimas — teisinė žemės valdymo padėtis. Įvykdytoji arba, teisingai pasakius, sujauktoji bolševikų žemės reforma bus įnešusi į žemės ūkio valdymą bei tvarkymą chaotišką padėtį. Kas bus tuo metu, kada žemės ūkį reikės iš naujo atstatyti, tiesiog negalima pasakyti. Jei bolševikinė okupacija užsitęs dar ilgiau, tai kolchozų ir sovchozų tinklas gali būti žymiai išplėstas. Be šių dviejų žemės ūkio tvarkymo formų, bus dar tam tikras ir naujakūrių skaičius sukurtas. Šalia lietuvių, rasim ir svetimšalių, atvežtų „ūkininkų".

Sprendžiant žemės ūkio politikos problemą, teks pirmiausia atstatyti teisinę padėtį. Visi išlikusieji ūkininkai turės atgauti savo žemes. Grąžinant nusavintas žemes turės būti atsižiūrima į žemės reformos, socialinius ir tautinius klausimus.

4. ŽEMĖS ŪKIO VAIDMUO KRAŠTO ATSTATYME

Žemės ūkio vaidmuo atstatysimam Lietuvos ūkyje bus pats svarbiausias. Žemės ūkis sudarys tautai egzistencijos pagrindą, teiks maistą ir dalinį apdarą. Ir nedetalizuojant šio klausimo, kiekvienam aišku, kad Lietuva buvo praeityje ir bus ateityje dominuojančiu žemės ūkio produktų gamybos kraštu, t. y. ne tik maistą gamins savo kraštui, bet ir eksportui. Šis teigimas negalės būti išleistas iš akių bet kuriuo atveju. Tai pirmasis žemės ūkio atstatymo uždavinys — pirmoji atsikūrimo fazė.

Vėliau, antrojoj mūsų krašto atsikūrimo fazėje, kada žemės ūkio produktų bus pagaminta daugiau, negu reikės savo krašto reikalams, turės būti organizuojama pramonė, bazuojama žemės ūkio gamybos žaliavomis. Kiek ilgai truks pirmoji atstatymo fazė, sunku dabar pasakyti. Kad pirmąją fazę greičiau užbaigtume ir lengviau pereitume prie antrosios, jau dabar vadovaujantieji veiksniai turėtų, kiek leidžia aplinkybės, sudaryti sąlygas keliolikai asmenų-specialistų, kurie išstudijuotų tuos kraštus, iš kurių lengviausiomis sąlygomis galėsime reikiamu momentu įsigyti veislinių gyvulių — karvių, arklių, kiaulių, avių ir paukščių. Toliau tenka numatyti, iš kur gausime reikiamų gamybinių priemonių — žemės dirbimo ir javų valymo mašinų ir įrankių, sėklų ir trąšų. Šie klausimai turi būti jau dabar gerai studijuojami. Į studijas įeina šie kraštai — Švedija, Danija, JAV, Olandija ir Anglija.

5. ANTROJI KRAŠTO ŪKIO ATSTATYMO FAZĖ

Antrojoje mūsų ūkio atstatymo fazėje turės būti organizuojama žemės ūkio pramonė. Suprantama, kad jos organizavimas prasidės lygiagrečiai su pirmąja faze, kad atsiradusį maisto produktų — žaliavų perteklių galima būtų tuojau perdirbti ir eksportuoti, kaip fabrikatus ar pusfabrikačius, bet nieku būdu ne žaliavą (nors pradžioje ir tas gali tekti daryti). Joks kraštas be eksporto, nesvarbu jo rūšies, negali pakelti gyvenimo lygio. Tą reiškinį mes dabar matome Vokietijoje. Kol ji nepagamins pakankamai eksportinių prekių maistui pirkti, tol maisto racionavimas ir kitas vartojamų prekių skirstymas nebus pašalintas. Gi mūsų kraštas, bazuodamasis žemės ūkio gaminiais, negali apsieiti be kitų kraštų pramoninių gaminių.

Žemės ūkio gamybos perteklius ateityje turės būti vykdomas tik gaminiais, bet nieku būdu nežaliavomis, kaip kad iš dalies buvo prieš karą. Mūsų duoniniai ir kiti javai, kurių nebus galima parduoti kaip sėklinę medžiagą, turės būti perdirbti į kiaušinius, gyvulių mėsą, paukštieną ir kt. Apskritai imant, pašarai turės būti perdirbti į aukštesnę produktų rūšį, kad krašte galėtų dirbti daugiau darbo rankų ir kad už gaminius gautume daugiau pajamų. Tik tuo keliu eidami pajėgsim kelti žemės ūkį ir apskritai tautos gyvenimo lygį.

Šiai antrajai krašto ūkio atstatymo fazei, arba žemės ūkio kultūros laipsniui, įgyvendinti reikalinga dviejų pagrindinių dalykų — kapitalo ir specialistų.

Kredito klausimas turėtų rūpėti finansininkams, kurie jau dabar zonduotų, iš kur bus galima jo gauti palankiausiomis sąlygomis. Kreditų ieškant reikia glaudžiai bendradarbiauti su žemės ūkio ir pramonės specialistais.

Specialistų klausimas yra labai svarbus, nes kol nebus atitinkamai pasiruošusių specialistų žemės ūkio pramonei kurti, tol kreditų panaudojimas bus apribotas arba neracionalus. Kol vienų ir kitų šių priemonių neturėsime, tol teks žemės ūkio pagamintas žaliavas perdirbti gyvosiomis mašinomis — gyvuliais ir paukščiais ar paprastesnėmis. ūkininkui prieinamomis, priemonėmis. Tačiau tuoj reikės kurti pieno perdirbimo įmones — pienines ir sūrines. Toliau reikės cukraus, spirito, krakmolo, muilo ir aliejaus fabrikų, kurie savo krašto žaliavas — cukrinius burokus, bulves, sėmenis ir kitus produktus perdirbtų į fabrikatus ar pusfabrikačius.

6. TREČIOJI KRAŠTO ŪKIO ATSTATYMO FAZĖ

Šioje fazėje mes jau turėtume būti pasiruošę kurti pagalbinę žemės ūkio pramonę, kuri jau nesibazuotų vien savo krašto žaliava. Prie šios pramonės rūšies priklauso trąšų, žemės ūkiui bei apyvokai reikalingų įrankių gamyba. Dėl trąšų gamybos ekonomiškumo negalėčiau teigti, tačiau, reikia manyti, kad jų gamyba apsimokėtų. Lietuvos žemės ūkiui

svarbiausios dvi trąšos — superfosfatas ir azotinės trąšos. Kalio gamyba mūsų krašte neracionali, nes ji gaunama tiesiog iš žemės. Racionaliausia būtų azotinių trąšų gamyba, nes azotas gaunamas iš oro, o jungiamoji rūgšties dalis — kalkės vietoje. Taigi galima ir reikėtų gaminti kalkių salietrą. Neturint savo krašte natrio, būtų brangu ją gaminti. Be to, kalkių salietra mūsų dirvoms yra geresnė, ypač Žemaitijos ir lengvosioms dirvoms, kurių nemažai turime ir kurios daugiausiai yra rūgščios. Ar superfosfato gamyba būtų racionali, ne mano uždavinys spręsti. Galiu tik pažymėti, kad paskutiniu prieškariniu metu mes sunaudodavome jau apie 150.000 tonų superfosfato metams. Racionaliau žemės ūkį naudojant reikėtų trąšų — 600.000 superfosfato ir 600.000 azotinių trąšų tonų.

Pirmoje eilėje steigtinas azotinių trąšų fabrikas. Klaipėdoje atkurtinas fosforinių trąšų fabrikas. Šalia šių įmonių, reikės būtinai gamintis plūgus, akėčias, valomąsias ir kuliamąsias mašinas bei daugelį kitų ūkyje ir namų apyvokoje vartojamų dalykų, kurių gamyba nesudėtinga.

Šioje fazėje Lietuvos žemės ūkis turi jau eksportuoti tik perdirbtus produktus, turi būti išugdyta žemės ūkio tiesioginė ir pagalbinė pramonė.

7. ATKURSIMOS LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO POLITIKA IR STRUKTŪRA

Pagrindiniai elementai. Žemės ūkio atstatymo klausimas, jo sunormavimas bus vienas sunkiausių uždavinių. Žinoma, šio klausimo sprendimas gali kartais eiti gaivališku keliu ir dabar būtų sunku pasakyti, kap jis bus sutvarkytas. Jei čia bus mėginta bent kiek žemės ūkio politikos gaires nusagstyti, tai turima galvoje žemės tvarkymą normaliu būdu.

Ruošiant žemės ūkio politikos dėsnius bei jos būsimą struktūrą — jos reformos planą, reikės būtinai atsižvelgti į šiuos pagrindinius aspektus — a) socialinį, b) tautinį, c) ekonominį.

a) **Socialinis faktorius** žemės ūkio politikoje anksčiau buvo labai svarbus, gal būt vienas svarbiausių krašto atvadavime. Ar jis pookupaciniame periode vaidins tokį pat vaidmenį, sunku tvirtinti, nes tai pareis nuo būsimosios taikos suorganizavimo ir nuo valstybės santvarkos bei socialinio aprūpinimo klausimo sutvarkymo. Taigi, socialinis aspektas žemės ūkio politikoje, atstatant krašto nepriklausomą gyvenimą, gali būti lemiančiu veiksniu ir gali būti antraeiliu.

Kiekvienas pilietis gali norėti žemės ne todėl, kad tą žemę labai mėgtų, kad norėtų ją dirbti ir iš jos duoną pelnytis, bet kad norėtų ją turėti tik kaip kapitalą, kuris duotų naudos arba bent garantuotų, blogiausiu atveju, pragyvenimo šaltinį. Taigi, vieniems žemės gabalas bus tiesioginis pragyvenimo šaltinis, kitiems — saugus kapitalas, tretiems — juodai dienai praleisti ir ketvirtiems — spekuliacijos objektas.

Jei socialinis krašto gyventojų aprūpinimas būtų tiek sutvarkytas arba bent numatytas sutvarkyti, kad nė vienam žmogui negrėstų jokia senatvės, ligos ir nedarbo meto pragyvenimo baimė, tada žemės klausimas, kaip socialinis faktorius, iš žemės ūkio politikos iškristų arba bent žymiai sušvelnėtų. Neturint šių garantijų, jis pasiliks centriniu veiksniu sprendžiant žemės problemą.

b) **Tautinis aspektas** yra kartu ir valstybės pagrindas. Kiekviena valstybė remiasi savo tautos egzistencija. Iki paskutinio meto tautos ir valstybės pagrindus išlaikydavo kaimo gyventojai, atseit, tikrieji žemės šeimininkai, kurie iš jos gyveno ir su kuria buvo krauju suaugę. Kaimas davė miestui sveiką prieauglį, inteligentiją, kaimas išlaikė nesuardytus gražius lietuviškus papročius, lietuvišką tautinę kultūrą, tradicijas, kaimas išsaugojo tautą nuo išsigimimo, nuo ekonominių sukrėtimų.

Suprantama, kada valstybių ir tautų vadai atsisakys šio aspekto ir sukurs pasaulinę valstybę, panaikins muitų ir valstybių sienų peržengimo varžtus, atpalaiduos kapitalų judėjimą iš krašto į kraštą ir leis turtą įsigyti kur tik nori, tuomet tautinis faktorius žemės ūkio politikoje nefigūruos. Tačiau mažose valstybėse, jei jos nenorės iš žemėlapio išnykti, tautinis aspektas turės būti dar stipresnis, nes priešingu atveju, didžiųjų bus užlieta. Tačiau toks pavojus kol kas nekyla, išskyrus dabar sovietų praktikuojamą genocidą, kuriuo gali išbraukti tautas iš praktiškojo valstybinio gyvenimo.

Tautos, norėdamos išlikti gyvos, turės į žemę žiūrėti kaip į tautinį ir valstybinį lopšį.

c) **Ekonominis aspektas** yra tam tikrame laipsnyje priešingas pirmiesiems dviems faktoriams — socialiniam ir tautiniam. Nežiūrint to, sprendžiant žemės ūkio politinę problemą, ekonominis-gamybinis veiksnys negali būti išleistas iš akių. Lygiai taip pat jis negali visiškai nustelbti anų abiejų faktorių. Svarstant žemės plotų išnaudojimą, teks priimti dėmesin blogųjų žemių (smiltynų) perleidimo miškams, o gerų žemių pervedimą žemės ūkio sektoriui. Antra, svarstant žemės reformos klausimą, teks pasvarstyti ūkio didumo, žemės normos problemą, nes šis veiksnys labai ankštai siejasi su ekonominiu veiksniu. Čia tuoj iškils žemės ūkio mechanizacija, pritaikymas mašinų, traukos jėgos, retas gyventojų skaičius, tarptautinės rinkos veiksnys, verčiąs pigiai prekes gaminti, kad pajėgtume atlaikyti tarptautinėse rinkose kainų konkurenciją. Tai svarbūs veiksniai, kurie šiandien dar sunku tiksliai apibrėžti, bet kurie jau pasaulinėse žemės ūkio ir maitinimo konferencijose nagrinėjami. Mes vieni negalėsim pasilikti nuošaliai, į tą ekonominį ratą įsisuksime ir be didelių norų.

8. NUOSAVYBĖS KLAUSIMAS

Nuosavybės klausimas yra vienas esminių veiksnių gamyboje, ypač žemės ūkyje. Žemės ūkis, būdamas labai sudėtinga ir subtili įmonė, reikalauja ne tik didelio pasiruošimo bei praktikos tokiai įmonei vadovauti, bet ne mažiau tam darbui meilės. Žemės ūkio įmonės negalima lyginti nors ir su komplikuota pramonės įmone, kurios atskiroms šakoms ar gamybos sritims vadovauja pasiruošę spe-

cialistai. Žemės ūkiui vadovauja dažniausiai vienas asmuo. Todėl jo sėkmingam vedimui reikalinga ne tik didelių kvalifikacijų, bet ir pasišventimo, nes žemės ūkis iki šiol dėl jo nepakankamo organizuotumo davė mažiausią įdėto kapitalo procentą. Ir neteisingai kai kurie mūsų ekonomistai įrodinėja, jog žemės ūkin neverta dėti kapitalo, nes jis teduoda 2 — 4% palūkanų, kai pramonė atnešanti iki 10% ir daugiau. Šis reiškinys būna todėl, kad pramonės įmonių savininkai būna geriau susiorganizavę, geriau apsišvietę ir iš vartotojų pajėgia išreikalauti žymiai daugiau negu ūkininkai.

Atmetus žemės nuosavybės teisę, jos gamybinis pajėgumas žymiai sumažėtų. Tai matome iš kolchozų istorijos. O jei ir pasisektų pasiekti aukšto gamybos laipsnio, tai rentabilingumas kristų, nes žemės ūkyje reikia didelio sąžiningumo. Žemės ūkyje kontrolės įvedimas pabrangintų gamybos kaštus (sovchozai ir kolchozai!) ir, antra, kontrolė ne visur pritaikoma. Tad žemės ūkyje nuosavybės teisės vaidmuo yra pagrindiniu faktoriumi gamyboje ir kartu tautos egzistencijoje. Gal būt ateis metas, kada pradės maistą gaminti sintetiniu būdu, kada pajėgs pamėgdžioti saulės energijos vaidmenį maisto gamyboje ir medžiagų apykaitoje, tuomet gal ir žemės nuosavybės vaidmuo pakis. Tačiau, kas norės turėti savo kultūrą, savo papročius ir savo valstybinę egzistenciją, nors ir pasaulinės valstybės rėmuose, tam nuosavybės principas bus vistiek svarbus, nes žmogaus prigimtis to reikalauja.

Žemę nuosavybės požiūriu reiktų taip skirstyti: a) privatus žemės ūkis su aprėžta įsigijimo teise ir ribotu žemės plotu, b) valstybiniai ūkiai ir c) juridiniai žemės ūkio vienetai.

a) Pirmuoju atveju bolševikiniais įstatymais atimta žemės nuosavybės teisė ūkininkams turi būti grąžinta, kaip teisėtiems jos savininkams, išskyrus tuos atvejus, kai savininkų neatsirastų arba kai jie būtų tapę valstybės priešais. Kolchozai ir sovchozai automatiškai būtų panaikinti, bet jų likvidacija eitų taip, kaip reikalautų krašto interesai ir gamybinis veiksnys. Jie tuojau turėtų būti perimti valstybės žemės fondan, iš kurio būtų išjungiami ūkiai tikriesiems savininkams ar duodami naujakuriams, jei susidarytų tinkamos sąlygos jiems kurtis arba jei valstybė pajėgtų juos gerai aprūpinti įsikūrimo sąlygomis. Šie uždaviniai bus vieni painiausių ir dabar konkretūs siūlymai visai negalimi.

b) Valstybė taip pat gali turėti žemės ūkius — žemės ūkio mokykloms, bandymų ir tyrimų stotims, žirgynams, kai kurių specialių kultūrą sėkliniai medžiagai gaminti ir kt.

c) Kai kuriais atvejais gali būti juridinių asmenų ūkiai — senelių, nebylių, našlaičių prieglaudoms, vienuolynams ir kai kurių organizacijų mokykloms ar poilsiavimo vietoms. Tokių ūkių steigimas turės būti suderintas su valstybės ir tautos ūkio reikalavimais, kad neigiamai neatsilieptų ūkio gamybai ir nepažeistų socialinių interesų visuomenėje.

9. ŽEMĖS ŪKIO DYDŽIO NUSTATYMAS

Žemės ūkio normų nustatymas arba žemės reforma nebus lengvas klausimas. Šis klausimas labai glaudžiai siejasi su ekonominiu ir socialiniu aspektu. Čia reikės vadovautis vietoje rastais duomenimis ir pasauline politine konjunktūra. Jei po karo atstatysimoje Lietuvoje bus rasta per maža gyventojų ir žemės negalės tinkamai apdirbti mažais vienetais, teks laikinai jungtis į didesnius vienetus, tačiau nuosavybės teisėms įgyti gali būti ir turėtų būti nustatytos maksimalios žemės ploto ribos, kad neleidus žemės ūkį paversti dideliu eksploatacijos objektu, kad nesusidarytų negeistinas pagrindas skurdui. Minimalios ribos kiek lengviau leidžiasi aptariamos, nors ir ne visai tiksliai. Kas paprastam ūkininkavimui būtų minimalia riba, tas specializuotam ūkiui, pvz. paukščių, gėlių, daržovių, sodų ir t.t., būtų optimali ir kai kuriais atvejais didelė. Miestų ribose vienos sąlygos, užkampiuose kitos ir t.t.

Imant dėmesin žemės ūkio mechanizaciją ir motorizaciją, ūkių stambinimas yra naudingas, nes tuo atveju mašinų ir kt. priemonių išnaudojimas yra žymiai rentabilingesnis ir ūkinė išdava pelningesnė. Bet ir šis faktorius nėra absoliučiai tvirtas, nes dabartinė technika vis labiau pritaiko mašinas smulkesniems ūkiams. Tačiau dideliuose plotuose didelėmis mašinomis darbas ir jų amortizacija yra pigesni.

Ūkių stambinimo kryptim veiks pokarinis miestų gyvenimo atkutimas, pramonės augimas, naujų pramogų atsiradimas. Po trečiojo karo reikės sukurti vienokios ar kitokios formos pasaulinės vyriausybės, kuri neleis tautoms ginkluotis ir visos tos lėšos galės eiti didele dalimi ūkio reikalams. Kylant miestų gerbūviui ir lengvėjant darbo sąlygoms, kaimo ar žemės ūkio darbas nebus mėgiamas ir jaunimo slinkimas miestų link dar labiau padidės, nei tai buvo prieš šiuo karu periodą. Šis veiksnys kaip tik vers ūkių dydį derinti prie motorizuotų ir mechanizuotų gamybos priemonių, kad bent iš dalies prilygtų pramonės darbui ir uždarbiui.

Kova dėl pasaulinių rinkų bus nemažesnė, nežiūrint tarptautinių sutarčių. Jau dabar svarstoma kviečių paskirstymo ir kainų politika. Suprantama, jog didieji kraštai, turėdami labai didelius ūkius ir mechanizavę jų produkciją, galės daug pigiau tiekti grūdus nei smulkių ūkių kraštai. Šis veiksnys dažnai lems ūkio didumą. Be pasaulinės rinkos jokia gamyba nebus įmanoma. Tas pats bus ir su gyvulių, pieno, bekono ūkiais. Jei Lietuvos ūkis persiorientuos į specializuotus ūkius — gyvulių, paukščių, bulvių, veislinės sėklinės medžiagos gamybą, tada galima ūkius ir žymiai smulkesnius turėti ir geriau patenkinti tautinius ir socialinius aspektus. Bet žemės reformos klausimu reikia specialios studijos ir tik savo krašte esant bei žinant ar numatant tarptautinę ir ūkinę konsteliaciją.

KNYGOS

Liaudies kultūros pūdymuose

Dr. ALGIRDAS JULIUS GREIMAS

(Dr. J. Balio Lietuvių Tautosakos Skaitymų pasirodymo proga)

Kiek gyvas ir, pasakysime, tiesiog į mūsų kultūrinius papročius įaugęs yra mūsų tautos genijaus ir visų jo kūrybinių poreiškių garbinimas, tiek į tautosakininko darbą ir į jo kruopščiu triūsu atsiekiamus rezultatus iki šiol bent buvo žiūrima nerimtai, o kartais net linksmai. Tokiai nuomonei susidaryti nemaža prisidėjo, tur būt, ir tie moksleivių, ir skėrių, būriai, paskutiniaisiais metais apnikę mūsų liaudies aruodus, apie kuriuos mini ir pats J. Balys, ir skandalai, džiuginę Lietuvą sąryšyje su tam tikrais riebiais mūsų liaudies kultūros aspektais, ir, pagaliau, gal nepakankamas etnografijos, kaip mokslo, atskyrimas nuo jos populiarizacijos. Baimė, kad ir šis paskutinysis J. B. veikalas, kuriame, po kuklia Skaitymų antrašte, slepiasi milžiniškas autoriaus atliktas mokslinės erudicijos darbas, verčia mus ilgiau ties juo apsistoti, ypač kad jis savo apimtimi ir sintetiniu charakteriu leidžia daryti ir kai kurias platesnio — kultūrinio, socialinio ir net politinio — pobūdžio išvadas, kurių autorius, dėl visai suprantamų mokslininko skrupulų nenorėjo ir negalėjo padaryti.

Tautosakos darbas, bent savo pradinėje fazėje, savaime suprantama, negali išvengti tamprių kontaktų su visuomene ir tuo pačiu — populiarizacijos. Jau vien tik pažvelgus į trumpą, mokslinėmis akimis žiūrint, Jono Balio karjerą, kada jis, nuo 1935 metų ėmęsis vadovauti mokskliniam mūsų liaudies turtų tyrinėjimui, turėjo iš nieko sukurti pirmutinius darbo įrankius: patį Archyvą, tautosakos rinkimo metodus ir techniką, rinkėjų paruošimą ir t.t., ir vis dėlto suspėjo parašyti eilę mokslinių darbų, kurie impozantiškai rikiuojasi bibliotekos lentynoje, — galima matyti dvilypį jo kaip mokslininko ir kaip organizatoriaus — populiarintojo veiklos pobūdį.

Mokslas žengia į priekį etapais. Klaidinga, mums atrodo, yra abstrakciją mėgstančių logikų išdirbta nuomonė, kad tik atlikus visą analizės: dokumentacijos surinkimo, atrinkimo, klasifikacijos ir aprašymo darbą, galima pradėti ieškoti sintezės, šiuo atveju, mūsų tautos liaudies turtų lyginimo su kitų tautų tos pat rūšies vertybėmis ar pačios tautos „dvasios", jos kurybinės esencijos ieškojimo. Mokslas progresuoja provizorinių sintezių, vėliau taisomų ir plečiamų, keliu, ir mes turime būti dėkingi J. B., pirmą kartą iš viso pateikusiam pilną mūsų liaudies žodinės kūrybos visumos vaizdą, savo rūšies mise au point, nurodantį, ką mes bendrai šiuo metu žinome apie atskiras liaudies kūrybos sritis.

Specifinės salygos, kuriose ši knyga buvo paruošta ir išleista, o be to, ir noras padaryti ją prieinama eiliniam skaitytojui, atrodo, vertė autorių atsisakyti viso tyrinėjimo proceso — su pastabomis ir šaltinių nurodymu — perteikimo ir tenkintis vien tik to tyrinėjimo rezultatų išdėstymu. Tačiau kiekvienas klausimas, kaip matyti iš autoriaus ankstyvesniųjų studijų ar iš jo gausiai pateikiamos knygos gale bibliografinės medžiagos, yra iš anksto išnagrinėtas ir kiekviena išvada pagrįsta.

Pirmoji knygos dalis sudaro lyg ir mūsų liaudies žodinės kūrybos chrestomatiją ir savo pateikiama medžiaga — bet tik ne išvadomis, kurios yra svarbios — atrodo kaip ir mažiausiai nauja, mažiau originali veikalo dalis. Išskirtini, gal būt, tik du paskutinieji skyriai, liečiantieji mįsles ir patarles bei priežodžius, kurie yra daugiau teoretinio pobūdžio ir kuriuose J. B-iui, atrodo, teko innovuoti, pralaužiant pirmuosius šioje srityje ledus. Tebūnie leista man, kaip kiek arčiau šių klausimų esančiam, įterpti keletą pastabų.

J. B. visai teisingai aptaria patarlę, kaip tam tikrą vidutiniškos gyvenimo išminties apipavidalinimą, kaip ne mažiau teisingai jis pabrėžia ir sakramentalinį patarlės pobūdį, padarantį ją baisiu ginklu besiginčijančio burnoj (cf. Jean Paulhan, L'expérience des proverbes, liečiantį malgache'ų patarles). Su pagirtinu atsargumu pagaliau J. B. palieka nuošaliai priežodžius, siūlydamas vartoti vien tik terminą „patarlė". — Mums atrodo, kad tokie priežodžiai (sprichwörtliche Redensarten) kaip „nusiminė, kaip žemę pardavęs" ar „apsidžiaugė, kaip geležėlę radęs" nieko bendro su patarlėmis ir neturi, o yra tik sukalkėję (pranc. figés, iš čia ir vokiškasis sprichwörtliche) kalbinės ekspresijos priemonės, šiuo atveju — palyginimai, bet tokios pat rūšies ir vertės reiškiniai, kaip ir lingvistinės — ne estetinės — metaforos, simboliai ir t.t. Mūsų nuomone, į etnografijos objektą (arba bent jai glaudžiai bendraujant su leksikologija) turėtų atskiru skyriumi įeiti ir jos tyrinėjimų ir aprašymų lauku pasidaryti ir visa transpozicinių, perkeltąja prasme vaizdavimo priemonių visuma, ypač kad tūli mokslininkai (cf. Cassirer, Sprache und Mythos, passim) šiuos kalbos faktus riša su primityviaisiais visuomeniniais reiškiniais.

Antroji veikalo dalis jau yra grynai studijinio pobūdžio, ir savo tikėjimų nagrinėjimu J. B. atveria naujus horizontus nevienam panašiam kaip mes profanui. Ne be to, kad mūsų pagoniškų dievų Olimpas ir Švenčiausios Trejybės nebūtų kėlę rimtesnių įtarimų ir pamažu, viena kita pasirodančia studija griovę tikėjimo pagrindus. Tačiau J. B. prisistato, kaip visiškas stabų griovėjas ir, paneigęs graiko-romėniškas dievų personifikacijas ir išvijęs

iš Lietuvos miškų nimfas ir satyrus, gražina Lietuvos žemelei jos dvasią ir rimtį, palikdamas mums, tiesa, didelę ignoranciją.

Veikalą baigia išsami **Lietuvių folkloristikos istorija**, supažindindama skaitantįjį su folkloro tyrinėtojų nueitu keliu, svari savo kritiškais veikalų vertinimais ir gausia bibliografija.

Tenka apgailestauti, kad autorius nerado būtina savo stambų veikalą reziumuoti, padarydamas visą eilę — nors ir provizorinių, nors ir pataisymui skirtų — išvadų, kurios būtų susumavę visus šių dienų tautosakos tyrimų rezultatus. Tuo labiau, kad tos išvados imanentiškai glūdi bendro pobūdžio pastabose apie kiekvieną skyrių, kad autorius, turėdamas pasisakyti vienu ar kitu principiniu klausimu, vis tiek atsidengia, parodydamas savo tyrinėjimuose prieitas išvadas ir savo asmenybę. Mes matome jį aiškiai pasisakant už **asmeninės kūrybos** primatą tautosakos susidaryme, matome pabrėžiant **tarptautinį** liaudies kūrybos pobūdį; dažnai sutinkamos jo veikale pastangos ieškoti socialinių ir ekonominių priežasčių įvairiems liaudies kūrybos reiškiniams išaiškinti kvalifikuoja jį kaip socialiai pažangų, nuo prietarų laisvą europietiško masto mokslininką, kurio išvados būtų itin svarios ir brangios.

Vokiečių XIX-jo amžiaus mokslininkai, ir net tokio masto figūros kaip Wundtas, dėjo dideles pastangas sukurti vadinamąjai Völkerpsychologie, tautų psichologijos mokslui, ieškodami tautinės kultūros esmės ir ragindami gretimuosius mokslus — sociologiją, psichologiją, lingvistiką, etnografiją ir kt. — sunešti į krūvą savo duomenis tautos dvasiai aiškinti. Psichoanalizuojant šias pastangas, galima būtų pasakyti, kad joms pagrindą, tur būt, bus davusi vokiškojo nacionalizmo evoliucija ir siekimas sukurti savo tautinę valstybę. Prancūzai, atvirkščiai, visą laiką laikėsi labai rezervuotai šiuo klausimu. Palyginamasis metodas, imtas praktikuoti visoje eilėje mokslų, parodė, kad, sudėjus į krūvą visus pavienių tautų bendrumus, visas tarpusaves įtakas, nieko arba beveik nieko nebelieka tautiniam kultūros „turiniui“ charakterizuoti. Šios pastarosios nuomonės yra ir J. B., sakydamas, kad „visų tautų liaudies tradicijose, galop ir visų tautų kultūrose, randame labai maža visiškai originalių ir kiaurai savarankiškų kultūros reiškinių, visur pastebime daugiau ar mažiau išplitusius kultūrų ciklus ir jų mišinius.“ (p. 92).

Atmetus galimybę, prieš galutinai sutvarkant variantus, klasifikuojant dokumentus, prieš palyginant su kitų tautų folkloru, nors provizoriškai nusakyti lietuviškos liaudies kultūros **turinį**, nedaug vilčių, kaip minėjome, lieka laukti ir kokių nors ypatingų atradimų ir ateityje. Tai — lietuviško kultūros turinio problema — tokia išvada peršasi — galima skaityti kaip ir neegzistuojančia.

Lieka lietuviškoji **kultūros forma**, apie kurią jau teko anksčiau užsiminti (cf. str. **Mintyje** Ramono **Kryžių** pasirodymo proga) ir kurią labai sunku, o šiuo metu ir visiškai neįmanoma, aptarti. Grynoji tautinė kultūros forma gali išryškėti tiktai iš mūsų liaudies kūrinių palyginimo su kitų tautų tos pat rūšies kūriniais. Palyginimai, mūsų nuomone, galėtų būti dviejų rūšių: struktūriniai, liečiantieji kūrinių kompozicijos tipus, ir stilistiniai, gretinantieji kelių tautų išraiškos priemonių visumas. Neatrodo, kad pirmoji lyginimų rūšis būtų derlinga rezultatais, turint galvoje, kad mūsų liaudies kūryba neturi vadinamųjų didžiųjų žanrų — epo, gyvulių romanų ir t.t., kur platesnio masto konstrukcijos galėtų pasireikšti. Tačiau jau **sutartinės** šiuo kriteriumu priskiriamos labai senam, greičiausia indo-europietiškos kilmės, struktūros tipui (p.p. 195—6). Stilistiniai palyginimai, atrodo, galėtų daugiausia naudos duoti, tačiau jie reikalauja labai kruopštaus paruošiamojo darbo, gilių studijų ir itin rafinuoto prisilietimo prie klausimų. Moderniosios lingvistikos tėvai, kaip Ferdinand de Saussure, juos iš viso kategoriškai draudžia, kaip labai pavojingus ir vedančius į paklydimą, ir dabartinis mokslo stovis dar neleidžia apie tai rimtai ir galvoti. Tačiau ir čia reikia padaryti restrikciją: pačių ekspresijos priemonių originalumo tikėtis netenka, jos daugiau ar mažiau bendros visoms kalboms; tautinio originalumo galima ieškoti tiktai stilistinių priemonių pritaikymo rėmuose.

Geros valios tautietis, pilnai tikįs savo tautos genijumi ir aukšta mūsų liaudies kultūros verte, savo tikėjimui pagrįsti dr. J. Balio studijoje neras nei faktų, nei dogmų. Šitoks susidūrimas su realybe jam dažnai gali būti tik karčių nusivylimų priežastimi. Ir kaltas dėl to bus ne J. B. ir ne lietuvių tauta, kuri yra nebloge sne už kitas tautas, o nepagrįsta ir žalinga mūsuose įsigalėjusi „tautiškumo“, „tautiško jausmo“ koncepcija.

Vaikui, kad jis nustotų verkti, siūlomas saldainis. Tautai, norint ją prikelti, pastatyti ant kojų, išauginti savam gyvenimui, reikalingi nei kiek nemenkesni gundymai.

„Tautiškasis jausmas“, kaip jis dar ir dabar dažnai siūlomas, yra dviejų rūšių: heroiškas ir liaudiškas. Mūsų tautos vaikystė prabėgo, budinant ją iš miego didžiųjų kunigaikščių trimitais, pasakomis apie geležinius vilkus ir braidymus po svetimas jūras. Tauta išaugo, o „tautiškas jausmas“ liko, ir reikėjo skaudžios realybės priminti simbolikos tik ribotą vertę.

Mūsų tautos jaunystė bėga betikint į aibes visų dorybių, kurių pilni mūsų liaudies aruodai, į nepaprastus mūsų kultūrinius turtus, į aukštą mūsų liaudies kultūros vertę ir išmintį. Kas mokės skaityti J. B. knygą, tam bus aišku, kokia disproporcija randasi tarp svajonių ir realybės, tarp „tautinio jausmo“ ir folkloro faktų.

Išvada. Tautiniam jausmui reikia pagaliau atsikratyti jaunuoliškumo. Mūsų liaudis įrodė ir dabar kasdien įrodo, kad ji moka kovoti neprasčiau už kunigaikščius. Mūsų liaudis įrodė ir dabar įrodo, kad ji sveika ir gaji ir gali austi tautai būrius kultūros kūrėjų ir mokslo darbininkų, kad ir tokių, kaip, pavyzdžiui, J. B. Tautiškas jausmas turi reikštis noru ir siekimu sukurti tikrą lietuvišką kultūrą.

PAMINĖJIMAI

Antaną Smetoną prisimenant

Pirmojo ir paskutinio Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos, kurį čia prisimename jo mirties penkerių metų sukakties proga, veikla yra ankštai susijusi su kultūriniu lietuvių tautos atbudimu ir nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimu.

Gimęs 1874 m. rugpiūčio 10 d. Užulėny, Ukmergės apskr., Antanas Smetona savo kultūrinį, visuomeninį ir politinį darbą pradėjo praėjusio amžiaus pabaigoje, baigęs universitete teisės mokslų studijas. Šiam darbui, kurio vyriausias tikslas buvo visuomeninė gerovė, jis pasiliko ištikimas iki pat savo tragiškosios mirties 1944 m. sausio 9 d. Clevelande, Ohio, USA.

Periodinė spauda buvo tikrasis ginklas, kuriuo Antanas Smetona, būdamas pats ne vieno laikraščio steigėjas ir redaktorius, sėkmingai kovojo su ano meto Lietuvos okupantais dėl kultūrinės ir politinės savo tautos laisvės. Tai ypatingai atsispindėjo kartu su kitu žymiu ano meto visuomenininku, rašytoju kan. J. Tumu-Vaižgantu 1907 metais pradėtame leisti „Vilties“ laikraštyje. „Vilties“ išvarytas baras buvo gilus ir platus, jis rėmėsi ne beatodairišku vienos kurios politinės srovės pirmavimu, bet siekė apjungti plačiuosius sluogsnius, kuriems pirmoje eilėje rūpėjo gyvybiniai visos lietuvių tautos interesai. Šioji plačia prasme suprasta tautos vienybė reiškėsi ir toliau gausiais A. Smetonos publicistiniais straipsniais vėlesnio meto spaudoje, ji taip pat pasiliko kelrodžiu per visą jo veiklą tiek iki Lietuvos nepriklausomybės atgavimo, tiek ir vėliau sekusiais laisvės laikais.

Pirmojo pasaulinio karo (1914—18) metu jis buvo vienas iš vadovaujančių asmenų lietuvių tautai siekiant atkurti nepriklausomą valstybę. Jį matome vienu aktyviausių dalyvių 1917 m. rugsėjo 18—21 d. Vilniuje įvykusioje Lietuvių Konferencijoje, kurioje buvo nutarta reikalauti Lietuvai nepriklausomybės. Konferencija išrinko Antaną Smetoną Valstybės Tarybos nariu ir pirmininku. Valstybės Tarybos vienas uždavinių buvo paruošti ir įvykdyti 1917 m. konferencijos nutarimą — Nepriklausomybės aktą, kurį A. Smetoną kartu su 19 kitų Valstybės Tarybos narių pasirašė 1918 m. vasario 16 d. Metais vėliau, 1919 m. balandžio 4 d., jis buvo išrinktas pirmuoju Lietuvos respublikos prezidentu.

Sekančiais metais, tas pareigas užleidęs antrajam Lietuvos prezidentui Al. Stulginskui, Antanas Smetona atsiduoda moksliniam darbui, skaitydamas įstaigtąjame Lietuvos universitete estetikos ir filosofijos istorijos paskaitas. Tose pareigose pasilieka iki 1926 metų, kada gruodžio 17 d., po žinomųjų vidaus gyvenimo įvykių, jis vėlei pašaukiamas vyriausią valstybės vairą paimti į savo rankas. Po to Lietuvos respublikos prezidentu Antanas Smetona išbūva iki pat savo mirties.

Bolševikams okupavus Lietuvą 1940 metais, Antanas Smetona pasitraukė iš savo tėvynės, tuo pačiu išreikšdamas protestą prieš bolševikų panaudotą klastą ir prievartą. Bet ir pasitraukęs iš Lietuvos jis veda energingą ir ryžtingą kovą prieš Lietuvai panaudotą svetimųjų smurtą.

A. Smetona buvo aukštos kultūros ir plačios erudicijos asmenybė. Jo kūryboje geriausiai galėjo atsispindėti veržlios lietuvių kultūros dvasia. Kultūrinė lietuvių tautos sąmonė bei plačiai suprasta vienybė ir sudarė pagrindą jo daugelio metų darbui.

Kaip didelė politinė asmenybė ir tarptautinio garso valstybės vyras, Antanas Smetona turėjo daug šalininkų ir pasekėjų, tačiau ir politinių priešų. Daug apie jį buvo kalbėta, nemažiau įvairiomis sukakčių progomis rašyta, tačiau tikrą jo asmenybės paveikslą ir objektyvų jo plačios veiklos įvertinimą tegalės pateikti tik istorikas, žvelgdamas į Antano Smetonos gyventą epochą iš atitinkamos laiko perspektyvos.

A. Laikūnas

A. A. Jonas Vilčinkas visuomenininkas

1948 m. rugpiūčio mėn. 21 dienos vidurdienyje, Clevelando Daugherty Lumber Company fabrike, buvo mirtinai sužeistas A. A. Jonas Vigčinskas. Tą pačią dieną, nuvežtas į ligoninę apie 4 val. po pietų ir mirė. A. tas A. A. Jonas Vilčinskas Žemės Ūkio Akademijos ir Vilniaus Universiteto docentas, „Jaunosios Lietuvos" korporacijos steigėjas, Lietuvių Tautinio Sąjūdžio centro valdybos narys, daugelio organizacijų aktyvus veikėjas. Red.

Kokiam žmogui visuomenininko vardas prisegamas? Ar tai lemia formaliniai pažymiai, kaip ta dalyvavimas vienoj ar kitoj visuomeniškoj organizacijoj, ar tai dalyvavimas spaudoj parašant daugiau ar mažiu straipsnių, knygų, ar veikla profesinėj srityj?

Nedrįsčiau tvirtinti, bet rodos, kad visuomenininko definicijos nėra net Brockhause...

Turbūt iš viso nėra formuluotų pažymių, kuriais matuojamas žmogaus visuomeniškumas ar nevisuomeniškumas, kaip nėra ir negali būti formalinių rėmų, į kuriuos tilptų arba visus kontūrus tik pagal rėmus užpildytų žmogaus kūrybinė galia. Išorinė forma, kaip ji harmonizuoja žmogaus vidujiniam nusistatymui, gali būti tik labai apytikriu ir vulgariška mastu, nes ji vienodai gali būti užpildoma ir veidmainišku ir doru turiniu. Dar daugiau, net ir veikla, kitaip tariant, žmogaus kūrybinis pasireiškimas, ne visuomet yra pakankamas mastas. Teapsaugo Dievas nuo tų visuomenininkų, kurie žodį ar plunksną, valdydami juos, piktiem reikalam naudoja...

Dievas sukūrė žmogų kilniaisiais pradais panašų į Save. Žmogus sukūrė negyvas formas, todėl forma negali būti tinkamu mastu žmogaus kilniesiems pasireiškimams matuoti, todėl nėra precizinių normų, nusakančių tas ribas. Taigi, atrodo, kad ne žmogaus kūrybiniai pasireiškimai spraudžiami į definicijos rėmus, bet iš jo pasireiškimų sudaroma reliatyvi definicija.

Kur ir kaip reiškėsi a. a. Jonas Vičinskas?

Pasaulėžiūriškai — suverenus, santykiuose su aplinkuma — džentelmeniškas, veikloje — nuoširdus ir sąžinės kontroliuojamas.

Šie keletas jo būdo ir veiklos bruožų, toli gražu, neišsemia jo kūrybinio vidujinio „aš" savybių ir pasireiškimų, bet jo santykiavimo aplinkumoj beveik visų yra pastebėti, todėl apie juos čia ir prisimename.

Turbūt nėra nei vieno žmogaus, kuris pasaulėžiūriškai pilnai sutaptų su kuria nors doktrina bei visuomeniško susigrupavimo ar partijos programa. Juk tarp dviejų milijardų žmonių nėra, rodos, tokios pat pirštų odos rievelių struktūros, kaip gi galėtų būti žmogus savo dvasine išraiška, kaip tas arba tie, kurie parašo vienokią ar kitokią programą. Suvereniškai galvojąs žmogus tik pačiuose bendriausiuose bruožuose apytikriai taikosi į formalius rėmus, bet savo individualiniu mintyjimu įneša į tų rėmų ribas savo kūrybą, kuri, būdama ir savita, bet jei yra kilniųjų pradų išdava, tampa visiems priimtina ir ir suprantama.

Yra negalvojančių ar nenorinčių galvoti žmonių. Jie nepriklauso visuomenininkų kategorijai. Be suvereninės galvosenos jie siūbuoja kaip nendrės į visas puses ar kaip sausas stagaras nulūžta nuo vėjo pūstelėjimo.

A. A. Jonas Vilčinskas savo pasaulėžiūrine galvosena buvo suverenus, jam Dievo leistose ribose — kūrėjas, todėl ir su juo santykiavusieji bičiuliai, draugai ir pažįstami įvairiose veiklos srityse, būdami kartais kitokių pažiūrų ir nuomonių, nujausdavo jame esantį žmogų-kūrėją, o ne žmogų-schemą. Taigi, surasdavo bendrą sprendimą, pritaikant ir savo suvereninės galvosenos elementus liečiamo klausimo sprendimui. Tokie žmonės lieka visuomet ištikimi savo sąžinei, savo kūrybingajam vidujiniam nujautimui. Jie neprieinami ir nepasiduoda idėjinei ekvilibristikai, kuri tariamai iš liberalizmo gimdo bolševizmą ar kitokį „izmą". A. A. Jono Vilčinsko veikla, ar tai bus pasaulėžiūriniuose ar sroviniuose reikaluose, buvo kontroliuojama sąžinės, ir todėl mūsų atsiminimuose jį išlaikė tokį, kad su juo bendravusieji, nežiūrint pažiūrų, jaučia vienodą pagarbą jo asmeniui ir vienodai skaudžiai pergyvena atsiskyrimą su juo.

Sroviškai A. A. J. Vilčinskas buvo Lietuvių Tautinio Sąjūdžio, studijų metu, o taip pat kaip filisteris, aktyvus Neo-Lithuania ir Jaunosios Lietuvos korporantas. Jo srovinės veiklos koncepcija buvo persunkta kūrybiniu elementu. Jis lietuviškos visuomenės diferenciją stengėsi įgyvendinti lenktyniavimo, bet ne savitarpės kovos plotmėj. Širdingas noras patarnauti lietuviškai visuomenei, Lietuvai, buvo jo tikslas. Metodus — jeigu jie dori, visus laikė gerais, jų įvairume matydamas tik galimą suaktyvėjimą didesnių tikslų siekiant. Širdingai ir aktyviai jis dalyvavo ilgus metus Vilniui Vaduoti ir Šaulių sąjungose. Savo profesinėj veikloj nebuvo jis tik valdininkas, bet kartu nuoširdus darbo ir idėjų pasekėjas, su kaupu pateisinęs į jį dėtą viltį, kuri buvo puoselėjama pavedant jam atsakingas ir svarbias pareigas ūkiškos veiklos sektoriuje. Ir tremtyje gyvendamas, aktyviai dalyvavo LRK šalpos darbe ir buvo pilnai įsijungęs į planavimo darbą, kurio neužmiršo ir Amerikoje įsikūręs. Tokį mes jį minime ir minėsime jo netekę...

Žmogaus gyvenimo periode, kuris prasideda paslaptimi, baigiasi mistika, natūraliausias etapas — mirtis. Visi tai žinome ir esame įsitikinę jos neišvengiamumu. Tačiau žinia apie netikėtą artimo mirtį kiekvieną sukrečia. Tokių pergyvenimų būsenoj

žmogus tampa egoistu. Kiekvieną apima žodžiais nenusakomas jausmas. Tarytum ore jaučiasi nepasakyta mintis, pirmuoju skiemeniu nutrauktas pradėtasai tarti žodis, kurį, atrodo, visą išgirdė, būtume išgirdę sprendimą neišsprendžiamo klausimo, bet kiekvieno likimui svarbų ir lemiantį. Negyvi, menkaverčiai, velionies rankomis liesti daiktai tebėra, o jų savininkas, valdytojas ir kūrėjas — išnyko. Kažkaip nejauku ir paslaptinga...

Tokiu momentu nenorom pranyksta pergyventos laimės atsiminimai, nublanskta šios dienos vargas, rūpesčiai ir nepritekliai, sąmonėj vaizduojasi neapčiuopiama, paslaptinga begalybė. Kam, dėl k o ir kur? Žmogaus materialistinės prigimties logikai šie klausimai anapus ribos. Blankiai nuvokiamoj analogijoj vaidenasi visuotino tikslingumo nuojauta, lyg raminančiai veikianti, kad tęstinume Amžinybėn čia nueitas kelias yra pagrindas.

A. A. Jonas Vilčinskas, mūsų žmoniškuoju supratimu, tą kelią yra nuėjęs dorai ir sąžiningai, kaip žmogus, kaip visuomenininkas, kaip lietuvis. Tebūnie lengva jį priglaudusi žemė. K. R.

AKADEMINIS GYVENIMAS

Vilties keliu

Posakis „Per aspera ad astra" geriausiai pavaizduoja lietuviškosios studentijos gyvenimą tremtyje. Tiesa, visa lietuviškoji visuomenė turi pagrindo skųstis vargingu tremties gyvenimu. Tačiau sunkiausia našta tenka akademiniam jaunimui. Jam ne tik tenka gyventi slegiančioje DP stovyklų aplinkoje, bet ir studijuoti pačiose blogiausiose sąlygose, neturint ne tik reikiamų mokslo priemonių, bet dažnai ir duonos kąsnio alkiui pasotinti.

Bet gi ir šios sąlygos nepajėgė palaužti lietuviško ryžto, nepajėgė užslopinti jaunuoliško entuziasmo. Lietuvis studentas, nors ir svetimos Alma Mater prieglobsty, neužmiršo nepriklausomybės laikų akademinių tradicijų, liko ištikimas savo idealams. Šiose sąlygose jis vis dar randa laiko ir visuomeniniam darbui.

Skirtingos gyvenimo sąlygos vertė ir ideologinius akademinius vienetus prisitaikyti prie esamų sąlygų. Nepriklausomo gyvenimo laikais tautinės minties akademinis jaunimas buvo susibūręs į visą eilę korporacijų. Tai buvo gal ir tikslinga, nes kiekviena jų turėjo gerą būrį savų narių. Gi dabar, tremtyje, kai bendras visų lietuvių studentų skaičius vargu besiekia 1.000, kai daugumoje universitetų studijuoja tik keliolika lietuvių, būtų visai netikslinga organizuotis savarankiais, tik vieno universiteto ribose veikiančiais akademiniais vienetais. Be to, ir buvusių skirtingų korporacijų nariai dabar dažnai studijuoja viename universitete, gyvena kartu su savo idėjos draugu.

Įvertindama dabartines sąlygas, tautinės minties lietuviškoji studentija, iš visų Vokietijos kampų susirinkusi Fischene, nutarė steigti vieną, visus bendraminčius jungiantį akademinį vienetą, parenkant simbolinį V i l t i e s vardą.

Šis mūsų žygis akademinio jaunimo tarpe susilaukė labai įvairaus vertinimo. Jį lydėjo ne vien džiaugsmingi pasisakymai, ne vien tik kitų collegų pritarimas. Pasigirdo balsų, kad Tėvynės gerovė esąs jau pasenęs idealas, kad šiais laikais akademikas turįs pirmon eilėn siekti kitų tikslų — tų, kuriais šiandien gyvenąs Vakarų pasaulis. Demokratija, humanizmas, krikščioniškoji kultūra, štai esą tie idealai, dėl kurių įgyvendinimo turįs kovoti lietuviškasis jaunimas.

Tiesa, mes prisipažinkime nesą tiek modernūs, kaip mus kritikuoją collegos. Mes nemodernūs, nes mums gimtosios žemės sauja brangesnė už svetimos padangės aukso dulkes. Mes nemodernūs, nes dulkėtas gimtinės vieškelis mums brangesnis už asfaltuotas svetimų didmiesčių gatves. Mes nemodernūs, nes šiaudinis gimtinės stogas brangesnis už Amerikos dangoraižius. Nemodernūs, nes mums, pvz., Pilėnų kunigaikščio vardas brangesnis už Dantono ar Marato. Mes nesame tiek modernūs, kaip kiti collegos, kadangi mums Tėvynė yra brangesnė už visą likusį pasaulį. Tėvynės gerovė mums yra aukščiausias idealas, kuriam privalo nusilenkti visi kiti tikslai. Mes šiandien drąsiai klausiame — kas mums, l i e t u v i a m s, iš visų kilniųjų tautų bendradarbiavimo idėjų, jei žiauraus okupanto letena naikina mūsų tautą? Kur dingo tie visi tautų broliavimosi apaštalai, kai šimtai mūsų brolių tremiami į Sibiro

Korp. Viltis iškila Fischene, 1948 m.

taigas? Ką daro krikščioniškosios meilės apaštalai, kai istrebitelių būriai siaučia mūsų tėviškėje? Mus gyvenimas jau pakankamai pamokė ir tvirtai įkalė neginčyjamą tiesą: nors šiandien daug kas ryžtasi kovoti su komunizmu, bet jie tam ryžtasi ne iš meilės ar užuojautos pavergtoms tautoms. Jei Kremlius šiandien nebūtų pavojingas patiems laisvės ir tautų brolybės apaštalams, į lietuvių tautos vargus niekas ir dėmesio nekreiptų. Jei komunizmas nekovotų prieš krikščionybę, visi artimo meilės evangelijos skelbėjai ramiausia sąžine žiūrėtų į mūsų tautos Golgotą.

Pasaulyje yra daug gražių idealų, žmonija karštligiškai kovoja dėl daugelio gražių idėjų įgyvendinimo. Tai gražūs šūkiai, gražios mintys. Tačiau ir visus tuos idealus reikia laipsniuoti, reikia nuspręsti, kuris jų svarbesnis. Mes nepaneigiame kitų collegų pasirinktųjų šūkių, netvirtiname, kad jie nieko neverti. Tai būtų nusižengimas mūsų pačių tikslui. Visus tuos momentus, kurie naudingi tautai ir valstybei, mes pilnai pripažįstame esant kilniais ir garbingais, siektinais. Ir humanizmas, ir krikščioniškoji moralė, ir socialinė lygybė, ir dar eilė kitų, — tai vis gražūs ir kilnūs idealai. Tačiau mes nesutinkame, kad jie būtų tikslu sau, kad kurio nors vieno jų įgyvendinimas jau tuo pačiu garantuotų ir tautos gerovę. Tai tik tartum pakopos į aukštą bokštą. Visi šie idealai tik tada virsta tikslingais, tik tada įgyja tikrai aukštą vertę, kai juos visus vainikuoja aukščiausias tikslas — Salus patriae — suprema lex! Kol šis tikslas lieka nepastebėtas, mes reiškiame visai pagrįstą baimę, kad bendrieji tautos interesai bus subordinuoti daug menkesniems, grupiniams ar asmeniniams tikslams įgyvendinti.

Iš mūsų atminties dar neišbluko paskutinės nepriklausomo gyvenimo dienos. Mes atsimename, kad pirmomis nelaisvės aukomis pirmoje eilėje buvo mūsų bendraminčiai. Jų krauju rašytas testamentas ir šiandien mums yra šventas ir įpareigojąs. Jie savo laisvės ir gyvybės kaina įrodė ištikimybę mūsų bendram tikslui ir mes esame įpareigoti tęsti jų pradėtąjį darbą. Mes prisimename ir didvyrišką partizanų kovą, jų gyvybių aukas. Ir mes šventai tikime, kad ir jų paskutinis atsidusimas buvo skirtas tik Tėvynei, kad ir jų paskutinieji žodžiai buvo — Pro Patria! Tai įtikina mūsų pasirinkto idėjinio kelio teisingumu. Jei mes ir liktume tartum tais paskutiniais mohikanais, išdrįsusiais šį šūkį įrašyti savon vėliavon, jei mes ir sudarytume labai negausų tremtinių-studentų būrį, — mes didžiuojamės tokie būdami.

Tačiau mes neužmirštame esą XX amž. kūdikiai, kūdikiai tu laikų, kada ir gražiausi šūkiai naudojami savo asmeniniam egoizmui pridengti. Mes patys išgyvenome tuos laikus, kai plėšikų gaujos, prisidengusios šūkiu „Vaterland", plėšė kaimynus, žudė mases žmonių. Mes ir šiandien matome, kaip „lygybės" ir „tikrosios demokratijos" vardan naikinami ir žudomi ne tik paskiri žmonės, bet ir ištisos tautos. Šiandien kalbos apie tėvynės gerovę lieka tik tuščiais žodžiais, jei kartu nepasakoma, kaip ta gerovė suprantama. Todėl ir mes nesitenkinome vien šūkiu, bet jį konkretizavome, nurodydami, kaip korporantas privalo tarnauti Tėvynei. Mūsų ideologinėse gairėse trumpai išdėstytas visas mūsų credo, visas tremtyje esančios tautinės minties studentijos tikėjimas brangiu Tėvynės gerovės idealu ir nurodytas kelias, kuriuo mes ryžtamės eiti, siekdami savo idealų įgyvendinimo. 30 nepriklausomo gyvenimo metų, viena po kitos sekusios okupacijos, susipažinimas su Vak. Europos pasiektais laimėjimais brandino ir suteikė mūsų pažiūroms dabartinę jų formą.

Tiek korporacijos Viltis įsteigimo faktas, tiek ir jos ideologinės gairės susilaukė nemaža nepalankios kritikos. Mums primetama, kad savo gairėse kopijavome kitus, anksčiau įsisteigusius akademinius vienetus.

Nekartojant šio rašinio pradžioje keltų minčių, dar kartą tenka pabrėžti, kad ir kitos akademinės organizacijos siekia lietuvių tautai naudingų tikslų. Esminis skirtumas tarp jų ir mūsų korporacijos — tai tų tikslų klasifikavimas, pasistatytų tikslų vertinimas. Mes skiriame tikslą nuo priemonių tam tikslui atsiekti. Tie tikslai, kurie kitoms organizacijoms yra jų veiklos alfa ir omega, mūsų supratimu yra tik laiptai, vedantieji į aukščiausią tikslą — Salus patriae. Tai tartum plytos statant tėvynės gerovės rūmą. Tiesa, be tų plytų ir patį rūmą būtų neįmanoma pastatyti, tačiau ir kertinis pamato akmuo dar neatsoja viso pastato. Tėvynės gerovė užtikrinama tik tinkamu ją sudarančių elementų sujungimu į darbią visumą, daugelio kilnių tikslų tinkamu įvertinimu ir suderinimu. Tėvynės gerovės pastatui yra reikalinga ne tik gera statybinė medžiaga, ne tik kruopštus atskirų detalių išbaigimas, bet svarbiausia, geras pastato planas, atskirų detalių tinkamas suderinimas. Daugelis akademinių organizacijų tampa panašios į neapdairų statytoją, neturintį bendro pastato plano. Jos rūpinasi tik atskirų pastato detalių išbaigtinumu, užmirštant visumą. Už tai kartais ir kyla abejonės, ar kai kuriems mūsų collegoms Tėvynės gerovė tikrai yra aukščiausiu idealu, ar tik jie nebus pasirengę Tėvynės gerovę paaukoti siauresnių siekimų įgyvendinimui.

Mes gi neprivalome užmiršti, kad esame Tėvynei dar daug skolingi. Mums vis dar skamba ausyse Laisvės varpe įrašyti žodžiai „Ir skambink per amžius vaikams Lietuvos, — tas nevertas laisvės, kas negina jos". Mes norime būti vertais tos laisvės ir ryžtamės pašvęsti visas savo jėgas gražios ir laisvos Lietuvos atstatymui. Mums ir sunkiose tremties valandose šviečia brangus Tėvynės gerovės idealas, mes tikimės, jog „vienok Lietuva tik atbus gi kada, ne veltui ji tiek iškentėjo".

Šios vilties vedini mes susibūrėme į tamprų akademinį vienetą, pagrindiniu tikslu pasirinkdami Salus patriae — suprema lex!

Mes tikimės nepaskęsti svetimybių jūroje, neprarasti savo ryžtingumo ir likti, kol gyvi būsim, ištikimais šūkiui — Pro Patria!

J. Ramunis

Korporacijos VILTIS steigimo aktas ir pagindinai nuostatai

Lietuvių Tautinio Sąjūdžio Akademinio Jaunimo skyrių bei studentų atstovai 1948 m. balandžio mėn. 1—10 d.d., susirinkę į akademinę stovyklą Vokietijoje, Fischen (Allg.) papėdėje iš Universitetų — Hannoverio, Darmstadto, Heidelbergo, Düsseldorfo, Göttingeno, Frankfurto, Hamburgo, Karlsruhes, Münchėno, Pinnebergo, Stuttgarto, Tübingeno, Würzburgo, nutarė įsteigti Korp. VILTIS.

Eidami viltininkų pramintais ideologiniais keliais ir vadovaudamiesi šiandien priimtais Korp. VILTIS statuto nuostatais, mes pasižadame —

nesigailėdami aukų kovoti už pagrindinį lietuvių tautos idealą —

už Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės atstatymą ir nenuilstamai dirbti jos gerovei.

Vardan tos Lietuvos vienybė težydi!

Fischen/Allg. 1948. balandžio mėn. 10 d.

* * *

1. Tremtyje esanti lietuviškoji akademinė jaunuomenė, aktyviai ir organizuotai jungdamasi Lietuvos išlaisvinimo kovon, buriasi į Korporaciją VILTIS.
2. Korporacijos šūkis — Pro Patria!
3. Korporacijos tikslas — laisva demokratinė Lietuva, sava lietuviška kultūra, tauri ir valinga asmenybė.
4. Korporacija, siekdama savo tikslų, vadovaujasi krikščioniškosios etikos normomis ir tolerancijos principu.
5. Korporacija tautą, kurioje žmogus gali geriausiai ugdyti dvasines ir fizines jėgas, laiko pagrindiniu veiksniu bendrajai kultūrai tarpti. Kiekviena tauta, savo tikslus derindama su tarptautinio solidarumo idėja, turi teisę tvarkytis pati, kaip laisva, nepriklausoma valstybė.
6. Žmogaus asmuo yra didžiausia vertybė. Visuomeninė organizacija tarnauja žmogui, tačiau atskiras individas derinasi jos interesams, kai visuomenė siekia žmonėms laisvės ir gerbūvio.
7. Korporacija laiko demokratiją tinkamiausia visuomenės tvarkymosi forma, todėl siekia jos įgyvendinimo.
8. Valstybė laiduoja individui pagrindines žmogaus ir piliečio teises ir laisves ir netrukdo jam susidaryti savosios pasaulėžvalgos.
9. Korporacija pripažįsta sociališkai įpareigotą privatinę nuosavybę, darbą ir privatinę ūkinės veiklos iniciatyvą laiko tautos gerovės šaltiniu, tinkamiausia ūkine santvarka laiko tokią, kuri tarnauja plačiųjų gyventojų sluogsnių interesams ir yra grindžiama socialiniu teisingumu.
10. Korporacija ugdo laisvės meilę, tautinę ir valstybinę sąmonę, sveiką patriotizmą, žmoniškumą, siekia i šauklėti profesiniam ir visuomeniniam darbui tinkamai paruoštą, kultūringą, valingą ir sveiką žmogų.
11. Korporacijos nariai stengiasi ugdyti ir išlaikyti kilniąsias lietuvių tautos savybes, pažinti lietuvių tautos istoriją ir kelti lietuvių kalbos kultūrą. Be to, stengiasi pažinti ir kitų kraštų visuomeninį, politinį ir kultūrinį gyvenimą.
12. Korporacijos nariai laikosi korporantiško solidarumo organizaciniame ir privačiame gyvenime, laikosi drausmės ir susiklausymo, saugo ir gina Lietuvos, savo Korporacijos ir savo paties garbę, laikosi duoto žodžio.
13. Korporacija stengiasi padėti savo nariams, reikalingiems medžiaginės paramos.
14. Korporacijos spalvos — žalia, balta, raudona. Korporacija turi savo herbą ir vėliavą, kurių turinys ir forma nustatoma Vidaus Tvarkos Statutu.
15. Korporacijos narių uniforma susideda iš kepurės, juostos ir ženkliuko. Detali jos forma ir nešiojimo tvarka nustatoma Vidaus Tvarkos Statutu.

Aukštojo žemės ūkio mokslo studijų galimybės Vokietijoje

Ši mokslo šaka šiandien mums yra labai įdomi dvejopu atžvilgiu. Viena, esame kilę iš žemės ūkio krašto, grįžę namo rasime jį sugriautą, nuteriotą. Teks kibti prie atstatymo. Gerai pasiruošusių šioj srity žmonių bus trūkumas. Tai turi atsiminti ypač maną žemės ūky dirbti. Antra, jei mums būtų lemta ilgesnį laiką pasilikti ir įsikurti emigracijoj, tai vėl žemės ūkis pirmoj vietoj.

Savaime aišku, kad, prieš pradedant studijuoti, tenka baigti aukštesnįjį mokslą, įgyti brandos atestatą. Studijuoti galima mūsų Pabaltijo universitete ir kitur. Gaila tik, kad Pabaltijo Universitetas numato savo darbą rudenį baigti. Pabaltijo universitete programa pritaikinta mūsų sąlygoms ir panaši į tą, kokią turėjome savo krašte.

Amerikiečių zonoje turime dvi žemės ūkio aukštąsias mokyklas: Hohenheim'e prie Stuttgart'o ir Giessen'e — šiaurinėj šios zonos daly. Abi šios mokyklos su šimtmetine praeitimi. Giessen'e šiuo metu gal kiek prastesnės sąlygos, nes nuo karo daugiau nukentėjusi.

Anglų zonoj yra trys žemės ūkio fakultetai: prie

Bonn'os, Göttingen'o ir Kiel'io universitetų. Prieš šį karą Kiel'y Ž. Ūkio fakulteto nebuvo. Bet čia buvo garsus žemės ūkio tyrimo institutas, stotys, kurie ir sudarė gerą pamatą šiam fakultetui. Be to, čia iš žemės ūkio srities, palyginti, daug lituanistikos.

Visuose Vokietijos žemės ūkio fakultetuose ar aukštosiose mokyklose studijų sąlygos, programa ir kt. ta pati, panaši. Prieš studijas reikalaujama atlikti specialiuose ūkiuose poros metų žemės ūkio praktiką. Užsieniečiams praktiškai šie reikalavimai nėra ypatingai griežti. Užtenka pažymėjimo, kad pvz. kandidatas apie porą metų dirbęs žemės ūkyje ir gerai susipažinęs su visais žemės ūkio darbais.

Teoretinės studijos tęsiasi iš viso trejis metus, t. y. šešis semestrus. Pirmuose dviejuose semestruose praeinama daugiau bendrieji dalykai. Šiuos du semestrus išklausius reikia išlaikyti pradinius (Vorprüfung) iš chemijos, botanikos, zoologijos ir naminių gyvulių anatomijos-fiziologijos egzaminus. Tuo įgaunama pilna teisė toliau studijuoti, t. y. pereinama į sekantį-trečiąjį semestrą. Po to studijos visai laisvos: iki baigimo jokių egzaminų nėra. Nors paskaitos esti suskirstytos kursais, bet praktiškai yra daugiau dalykinė sistema: užsirašai klausyti tai, ką nori, kuris dalykas dar neišklausytas. Studentai mėgiamą dalyką ar sunkesnį dažnai klauso net du sykius. Apskritai, vokietis studentas dirba rimtai, paskaitas klauso stropiai, daro paskaitų santraukas, papildo jas ištraukomis iš literatūros ir taip palengva ruošiasi baigiamiesiems diplominiams egzaminams.

Su diplominiu darbu reikia susitvarkyti prieš diplominius egzaminus. Penkis semestrus išklausius, susitariama su kuriuo nors profesorium dėl temos. Aprobuota tema, t. y. diplominis darbas turi būti parašytas per šešias sąvaites. Praktiškai, jei yra reikalo, šis šešių sąvaičių laikas gali būti pratęsiamas. Teigiamai įvertinus diplominį darbą ir išklausius šeštąjį, t. y. paskutinį semestrą, laikoma diplominiai egzaminai. Jie apima visas žemės ūkio mokslų disciplinas, sugrupuotas į maždaug dešimtį egzaminų: 1. žemdirbystė-augalininkystė, 2. gyvulininkystė, 3. žemės ūkio ekonomija, 4. žemės ūkio mašinos, 5. augalų apsauga, 6. agr. politika, 7. dirvožemis, 8. trešimo mokslas, 9. šėrimo mokslas ir kt. Egzaminai laikoma porą sąvaičių. Aišku, toks koncentruotas egzaminų laikymas reikalauja, palyginti, didelio pasiruošimo ir įsitempimo. Išlaikius šiuos egzaminus gaunama diplomuoto agronomo (Diplom-Landwirt) vardas.

Norint doktorizuotis tenka dar porą semestrų įsimatrikuliuoti tikruoju studentu ir parašyti doktorato darbą — dizertaciją. Nors nebūtinai, bet praktiškai užsirašoma tie dalykai klausyti, kurie tiesiogiai susiję su ruošiama dizertacija. Doktorizavimas užtrunka apie dvejis metus. Tat iš viso, su dviejų metų praktika, nuo abitūros iki ž. ūkio mokslų baigimo daktaro laipsniu reikia 6,5 — 7 metų. **Dr. J. V.**

AKTUALIJOS

Visuomeninėmis, kultūrinėmis ir politinėmis temomis

JAV LIETUVIŲ VIENYBĖ. Kada 1940 m. birželio mėn. 15 d. Lietuvą užgriuvo sovietinės-komunistinės nelaimės, JAV lietuviai iš naujo sujudo. Nauja patriotinė gelbėjimo banga nuėjo per visas lietuvių kolonijas ir jau 1940 metų rugsėjo mėn. buvo sudaryta Amerikos Lietuvių Taryba — bendras lietuviškų organizacijų komitetas, specialiai skirtas vesti kovai dėl Lietuvos Nepriklausomybės.

ALT darbe, pradžioje dalyvavo šios srovės-katalikai, sandariečiai ir tautininkai. Socialistai pradžioje ALT nedalyvavo ir jos nepripažino. Tik vėliau, kada įsitikino kas su Lietuva atsitiko ir kad komunistinėj Lietuvoj nėra vietos nė socialistams, į ALT darbą įsijungė.

ALT krizė prasidėjo 1940 m. lapkričio mėn. 15 d., kada sušauktas ALT posėdis svarstė Prezidento A. Smetonos į JAV atvykimą. Tada nuomonės išsiskyrė ir nebuvo padaryta jokio sprendimo. Tos nuomonės nuėjo į JAV lietuvių spaudą, susirinkimus — vieni už Prezidento A. Smetonos iškilmingą sutikimą, kiti prieš. 1941 metų balandžio mėn. K. S. Karpius, tautininkų atstovas, iš ALT pasitraukė. Kada Prezidentui A. Smetonai į JAV atvykus jis buvo priimtas JAV Prezidento Roosevelto, jo šalininkų skaičius žymiai pašoko. Tų pačių metų birželio mėn. JAV buvo įkurta Lietuvai Vaduoti Sąjunga o vėliau ir Amerikos Lietuvių Misija.

Nuo išsiskyrimo iki 1948 m. lapkričio mėn. 21—22 d. Lietuvos laisvinimo darbai Amerikos lietuvių buvo vykdomi per dvi centralizuotas organizacijas — ALT ir LVS-ALM. Tame laikotarpyje buvo nemažai paralelizmo, bet ir sveikos konkurencijos. Kiek tenka įžiūrėti ALT ankščiau daugiau reiškėsi Amerikos lietuvių visuomenėje, gi LVS-ALM daugiau Amerikos politikų tarpe. Šiandien dar sunku įvertinti kieno daugiau padaryta Lietuvos laisvės prikėlimui, bet objektyvi akis gali ir vienur ir kitur atrasti visą eilę gerai įvykdytų ir mums visiems svarbių darbų.

Dabar, Amerikos lietuvių patriotiškoms organizacijoms vėl susijungus į ALT, Lietuvos laisvinimo darbas eina viena vaga. Tą vagą sudaro keturios JAV lietuvių politinės srovės — tautininkai, katalikai, sandariečiai ir socialistai. Patys JAV lietuviai deda nemažai vilčių, kad dabar bus geriau, nes bus tvirtesnis atstovavimo pagrindas, pačiuose amerikiečiuose nesukeliantis abejojimų. Visi sako, kad dabar bus lengvesnis ir reikalingų lėšų telkimas iš

patriotiškai nusiteikusių lietuvių. Anksčiau tekdavo pastebėti nuomonių, kad, girdi, susivienykit, tai nuoširdžiau remsim. Tenka tik palinkėti, kad visi vienybės lūkesčiai ir dabartinis ALT darbas visus patenkintų.

Iki šio laiko gautos žinios tuos lūkeščius dar tik iš dalies patvirtina. Ir daugiausiai tik materialinėj dalyje. Kaip žinia ir šiais metais ALT paskelbė piniginį vajų. Vasario 16 d. ir praėjusiais ir šiais metais buvo kulminacinės vajaus dienos. Šiais metais visi džiaugiasi dvigubais ir trigubais daviniais. Ir šiuo atveju pasitvirtino Amerikos lietuvių teigimai, kad, girdi, susitarkit tai daugiau ir pinigais remsime. Ir tas susitarimas ALT viršūnėje, kaip galima patirti iš įvairių informacijų, visai patenkinamas. Tik „provincija" vis dar neišbaigia buvusius išsiskyrimus. Bet reikia manyti, kad ir čia persilaužimas ateis. Laikas dažnais atvejais būna geriausias gydytojas. Svarbu, kad tik visi ieškotų nuoširdžios ir teisingos vienybės.

Amerikos lietuvių veiksniui dabar reikia skirti labai didelį dėmesį. Viena, kad Amerika šiandien vadovauja pasaulio politiniam ir ūkiniam atsitiesimui, gi antra, Amerikoj mes turime didžiausią lietuvių koloniją ir daugiausiai ten nukeliaus tremtinių iš Vokietijos, Austrijos ir kitų kraštų. Jei anksčyvesniais laikais Amerikos lietuviai nusiskųsdavo, kad jiems dar truksta intelektualiniai išprususių veikėjų, tai tuo greit nebeturės skųstis. Jau ir dabar ten yra įsikūrusių ir rašytojų kultūrininkų ir visuomenininkų ir politikų. Reikėtų tik, kad jie į darbą patys verštųs ir nebūtų atstumiami tų, kurie iki šio laiko didžiausią darbo naštą nešė. Taigi šiuo metu, kada į Ameriką dažnais atvejais nukreiptos mūsų akys, reikia, kad ten būtų vienybė ir didelis darbo įsibėgėjimas.

KELIONĖ Į JAV. VLIKo ir VT atstovai — M. Krupavičius ir V. Sidzikauskas sausio mėn. 26 d. iš Paryžiaus išskrido į JAV. JAV jie išbus apie du mėnesius, gi grįždami lankysis Kanadoje ir Anglijoje.

Kelionės tikslas — suaktyvinti Lietuvos laisvinimo bylą ir sueiti į glaudžius ryšius su JAV lietuviais. Savaime suprantama, kad po šiuo kukliu sakiniu slepiasi visa JAV buvimo veikla, kurią daugumoje paruošė Lietuvos Valstybės Pasiuntinybė Washingtone ir Amerikos Lietuvių Taryba. Atstovai išvyko Amerikos Lietuvių Tarybos kvietimu.

Lygiai tremtiniai Vokietijoje, lygiai kiekvienas lietuvis patriotas kitur gyvenąs, su didžiausiu dėmesiu seks delegatų ėjimus ir džiaugsis, jei kas gero bus laimėta mūsų didžiuoju reikalu. Jau vien tas faktas, kad dabartinėse sąlygose buvo galima suorganizuoti visiškai oficialią VLIKo ir VT atstovų kelionę, yra tam tikras laidas, kad minimalinės delegacijos veiklos sąlygos patikrintos.

Ir ruošiant šią kelionę ir svarstant atliktinius darbus, mes buvome nuomonės, kad tokios kelionės ne taip dažnai įvykdomos, kad reikia labai kruopščiai pasiruošti ir sudaryti delegaciją. Delegaciją taip sudaryti, kad ji visiškai natūraliai atsiremtų į ten esančių lietuvių politinius susigrupavimus. Buvo aiškių nuomonių, kad prieš vykstant į JAV VLIKui reikia baigti aiškintis nebaigtus klausimus su mūsų Valstybės Pasiuntiniais. Nė kiek neabejotina, kad delegacijos sąstatan įjungtas ministeris St. Lozoraitis būtų delegaciją žymiai sustiprinęs ir reikšmingai praplėtęs pačio atstovavimo lauką. Deja, visa eilė čia keliamų klausimų nebuvo įvykdyta ir tai tenka labai apgailestauti.

BALF ŠALPOS IR EMIGRACIJOS AKCIJA. Nuo BALF įsisteigimo iki praėjusių metų vidurio, kada buvo priimtas 205.000 tremtinių į JAV įsileidimo įstatymas, BALF daugiausiai rūpinosi šalpa. Po įstatymo priėmimo BALF pradėjo persiorganizuoti į emigracinę plotmę.

Paskutiniame BALF suvažiavime, įvykusiame 1948 m. spalių mėn., emigraciniai reikalai buvo plačiai diskutuoti, ieškota geresnių priemonių daugiau tremtinių ir juos greičiau perkeldinti į JAV. Tos pastangos tikrai girtinos, bet ir kliūčių nestinga. Jau dabar, praėjus keliems mėnesiams po įvykusio BALF seimo, matyti, kad nei reikiamo kiekio darbobuto garantijų, nei materialinių išteklių nesukeliama. Daug kas kalba, kad ir dosnūs mūsų amerikiečiai pradeda pavargti. Eilė „ubagavimo" metų, vis tuo pačiu tikslu, pradeda žmones atbukinti. Tam tikros, bereikalingos erzelynės sukėlė ir visokie emigraciniai sijojamai. Ir tas prisidėjo prie entuziazmo numušimo.

Emigraciniuose reikaluose talkininkauti iš JAV į Vokietiją atkeliavo du BALF įgaliotiniai — I. Rovaitė ir J. Valaitis. JAV lietuvių spauda buvo užsiminusi ir apie trečią atstovą — E. Devenienę, bet greičiausiai BALF ištekliai neleidžia tai padaryti.

Kada buvo pranešta, kad į Vokietiją iš JAV atkeliauja antrasis BALF įgaliotinis — J. Valaitis, pasigirdo balsų, kad, girdi, ar čia reikia dviejų įgaliotinių? Galima drąsiai teigti, kad prie buvusios BALF įgaliotinių „paslaptingos" konstrukcijos, atvykimas kelių amerikiečių lietuvių ir jų nuoširdus talkininkavimas, gali ir buvusius neaiškumus išaiškinti ir daugeliui tremtinių, užkliuvusių emigracinėse įstaigose, padėti iškeliauti.

Lygiai šalpos lygiai emigraciniuose BALF darbuose mes pagristai laukiame visų lygaus traktavimo. Eilinis ir nuoširdžiausias BALF remėjas — Amerikos lietuvis tų reikalų kitaip ir įsivaizduoti negali. Jis duoda ne išrinktiesiems, bet duoda į vargą ir nelaimes pakliuvusiems tautiečiams pagelbėti. Jei po to, kai surenkama iš aukotojų ir persiuntus čia Europon kas negera atsitinka, esame kalti mes patys, nes arba nemokame arba nenorime reikiamai susitvarkyti.

Žinoma, esant čia Vokietijoje dviem BALF įgaliotiniams, tremtiniai pagristai tikisi, kad jie savo įtaka pravertų duris ten, kur patys tremtiniai nepajėgia. Tokį darbą atliekant, iš atstovų reikalaujama ir labai daug sugebėjimų. Atrodo, kad čia esantiems atstovams tų sugebėjimų nestinga, bet pagristai keliama klausimas, ar ji turi pakankamai laiko. O to laiko labai daug pradingsta nuolatiniuose pranešimuose stovyklose. Mes visi būdami labai žingeidūs ir norėdami tiems įgaliotiniams beveik asmeniškai

pačiupinėti už skvernų, daugiausiai to laiko sugaišiname. Ar nereikėtų taip tvarkytis, kad visas informacijas, kurios tik mums gali būti naudingos, gautume per spaudą, gi atstovus paliktume tokiam darbui, kuris duotų didžiausius davinius. Negalima tikėti, kad nuolatinis lankymas stovyklų gali tremtinius pagreitintai išvežti. Visi žinome, kad mūsų reikalai geriau juda, kada spaudžiama tiesioginiai šį reikalą tvarkančios įstaigose.

TARPUSAVĖ KOVA DĖL MAŽOSIOS LIETUVOS ATSTOVAVIMO. Esame tragiškoje padėtyje ir, atrodo, tarpusavyje neturėtų būti vietos tokiems ginčams, kurie mus nukreiptų nuo pagrindinio tikslo-tiesioginės kovos dėl Lietuvos išlaisvinimo. Bet taip nėra ir dėl Mažosios Lietuvos Tarybos atstovavimo VLIKe ginčai tęsiasi jau du metai. Tie ginčai, įsisenėdami ir nuolat atsinaujindami, įgauna vis pavojingesnį charakterį. Mažosios Lietuvos Tarybos skirtingi įvertinimai veda net prie skaldomųjų reiškinių pačiame VLIKe. Katalikiškųjų grupių užsispirimas Mažosios Lietuvos atstovo į VLIKą neįsileisti ir kitų grupių nuolatinis to klausimo kėlimas ir raginimas greičiau įsileidimą sutvarkyti, palieka daug kartelio.

Įsileidimo ir neįsileidimo motyvai lietuviškajai visuomenei gerai žinomi ir čia nėra prasmės jų kartoti. Mūsų supratimu lemiamasis Mažosios Lietuvos Tarybos atstovo neįsileidimo motyvas tėra vienas — partinė VLIKo aritmetika. Tiesa, ji pridengiama visa eile kitų motyvų, bet tie motyvai nėra nuoširdūs ir organizuojami pateisinimui užimtos pozicijos.

Tokios padėties akivaizdoje reikia konstatuoti visą eilę neigiamų tolimesnių reiškinių-besitęsiantieji ginčai VLIKą kreipia nuo tiesioginių darbų, lietuvių visuomenė skaldoma ir dalinama į dvi stovyklas, delsiamas Mažosios Lietuvos problemos pastatymas į reikiamas vėžes.

Visi šie reiškiniai, jei klausimas nebus sutvarkytas, ateityje turės dar gilesnes pasekas. Pati M. Lietuvos Taryba, matydama tokią padėtį, savo posėdyje, įvykusiam 1949 m. vasario mėn. 24 d. vėl kreipėsi į VLIKą ir jį sudarančias grupes. Tame rašte, be kitko, pažymėjo — „... M.L.T. Prezidiumas tame fakte mato aiškų gyvybinių tautos interesų neigimą ir reiškia dėlto savo gilų apgailestavimą. Mes esame įsitikinę, kad Lietuvos išlaisvinimo darbą be aktyvaus M. Lietuvos atstovo dalyvavimo nėra galima sekmingai ir pilnai vykdyti. Dėl kylančių iš šios padėties galimų neigiamų pasėkų M.L.T. atsakomybės nesiima“...

LIETUVIŲ TAUTINĖS DELEGATŪROS UŽDARYMAS. Su 1948 metų pabaiga savo darbą užbaigė ir Šventojo Sosto Delegatas Lietuviams Vokietijoje ir Austrijoje. Ta žinia mus tremtinius blogai nuteikė. Į kiekvieną panašios apimties įstaigą mes esame linkę žiūrėti, kaip į Lietuvių Tautos reikalų supratimą ir nuolatinį priminimą, kad kas įvyko Lietuvoje, nepripažįstama. Į Šventojo Sosto Delegatą mūsų buvo žiūrima, kaip į tam tikros formos, iš Vatikano pusės, mums ypatingesnių išimčių darymą.

Nesenai paskelbtu kan. F. Kapočiaus pranešimu, vietoj Tautinio Delegato įsteigta — Vyriausias Lietuvių Tremtinių Sielovados Tvarkytojas Vokietijoje ir Austrijoje. Iš to pranešimo nesunku susidaryti vaizdą, kad ši naujoji įstaiga yra pastatyta ant kitokio atstovavimo pagrindo.

Šventojo Sosto Tautinio Delegato panaikinimas, didžioje daugumoje, lietuviams buvo nelauktas. Apie pačio panaikinimo tikruosius motyvus nežinome. Tik Amerikos lietuvių spaudoje pasirodė eilė rašinių, kurie mini, kad Lietuvių Tautinė Delegatūra galėjo būti panaikinta — a) Vokietijai prisikeliant Vatikanas į Vokietijos veiksnį žiūri ne kitokiomis akimis, kaip JAV ar Anglija. Todėl ir Vokietijoje veikimas įvairių tautinių delegatūrų yra jau pasibaigęs, b) esą kitaip Vatikanas pradėjęs žiūrėti į exilyje esančius lietuvius vyskupus ir nenori kurti naujų katalikams lietuviams autoritetų, c) būk esantieji nesutarimai tarp lietuvių krikščionių demokratų ir lietuvių fronto veikėjų taip pat turėję nepalankios įtakos.

Mums sunku spręsti ar visi šie JAV lietuvių spaudos keltieji motyvai buvo svarbūs, bet kad pirmasis tokiuo galėjo būti-neabejojama. Prisikeliančiai Vokietijai mandagumo žestus daro JAV ir Anglija, nuo jų neatsilieka ir Vatikanas.

KULTŪROS FONDO KELIU. 1947 metais Vokietijoje buvo įsteigtas Lietuvių Kultūros Fondas. Tremtinių Rašytojų Draugija į Steigiamąjį Kultūros Fondo Komitetą, kol bus sušauktas visuotinis LKF atstovų suvažiavimas, paskyrė — Liudą Dovydėną, StasįYlą, Vytautą Žemkalnį, Stasį Leskaitį ir Vytautą Alantą.

Lietuvių Kultūros Fondo įstatuose yra surašyta labai gražių ir kilnių siekimų-skatinti lietuvių švietimą, mokslą, meną, spaudą; steigti tam tikslui reikalingas mokslo ir meno įstaigas; leisti laikraščius ir mokslininkų bei menininkų kūrinius; medžiagiškai remti visų kultūros sričių lietuvių kūrėjų darbus; steigti muziejus lietuvių kultūros kūriniams saugoti.

Gerai numanome, kiek reikia pastangų, kad įgyvendinus šiuos sekimus. Tai valstybinės apimties planai. Reikia tik pasidžiaugti, kad tokie dideli ir kilnūs užsimojimai. Bet kyla klausimai — kiek jie dabartinėse sąlygose realūs? Yra rimto pagrindo, turint jau tam tikrą tremties praktiką, paabejoti, gi laikas duos ir atsakymą.

Nuo Kultūros Fondo įsteigimo praėjo metai laiko. Girdėjome apie eilę vegetuojančių skyrių, girdėjome pagarsinimą, kad Kultūros Fondo centras keliasi į JAV, bet pasigedome pagarsinimų kiek Kultūros Fondui jau pasisekė pasistumėti tuose gražiuose sumanymuose. Ir jei pasirodytų, kad dar labai mažai laimėta, tai gal reikia peržiūrėti veiklos pagrindus. Juk šiame reikale visi jaučiame, kad apie Kultūros Fondą gali labai daug ir gražiai kalbėti, dar gražiau rašyti, bet jei nepajėgsi suorganizuoti materialinių išteklių, visos kalbos ir visi rašymai liks tik kalbomis ir rašymais.

Mūsų širdingas noras, kad Kultūros Fondas pasidarytų pajėgus, kad jis būtų garsus ne vien kilniais užsimojimais, bet darbais.

B. G.

FIZINIS AUKLĖJIMAS

Moderniškasis fizinis auklėjimas

Praėjo laikai, kada fizinio auklėjimo tikslu buvo laikomo žmogaus kūno užgrūdinimas, raumenų lavinimas ir įvairių kūno iškrypimų koregavimas. Šiandien fizinio auklėjimo terminu išreiškiama dalis bendrojo žmogaus auklėjimo, kur kūnas, dvasia ir jausmai bei pojūčiai yra neišskiriamai vienas su kitu surišti.

Kiek daugiau įsigilinus į šį reikalą, galima pastebėti, kad anksčiau pažiūra į fizinį auklėjimą turėjo griežtai apibrėžtą reikšmę. Meniškieji judesiai turėjo tiksliai nustatytas formas ir buvo daugiau fiziologiški.

Moderniškasis pedagogas, kurios jis srities bebūtų, siekdamas tikslo, turės dėstomojo dalyko kosmišką pajutimą. Ypatingai tai liečia fizinio auklėjimo srities darbuotoją, kuris, bendradarbiaudamas su jaunimu ir dėstydamas savo dalyką, gali ir nepastebėti teisingo kūno, dvasios ir pojūčių ryšio pasireiškimo. Todėl jis įsipareigoja sudaryti vaikams ir jaunimui sąlygas, kad jie per teikiamus užsiėmimus galėtų pamažu ruoštis praktiškąjam gyvenimui ir jausti, kad jie yra laikomi pilnutiniais žmonėmis.

Prancūzų fizinio auklėjimo instituto Joinville direktorius Maurice Baguet skiepija savo auklėtiniams mintį, kad moderniškasis fizinis auklėjimas reikalauja jau nuo mažens taikyti daugiau žaidimų ir sportinių užsiėmimų ir vengti dirbtinių, pastoviai pasikartojančių judesių, nes esą klaidinga versti augantį jaunuolį kartoti jam nurodomus judesius ir, atimant savarankumą, daryti jį paklusnų. Vaikui ir taip pat jaunuoliui reikia duoti užsiėmimą, kad jis pats suprastų tikrojo gyvenimo reikalavimus ir išmoktų save valdyti. Todėl stengiamasi per įvairius žaidimus ir sportinius užsiėmimus leisti jam pačiam surasti savo tikrąją vertę, arba, remiantis stebėjimu ir palyginimu, leisti jam pajusti žmogaus ir dalyko fizišką ir morališką silpnumą. Teikiamieji užsiėmimai plėtoja ir vysto ne tik vaikų ir jaunuolių fizines galias, bet turi svarbios įtakos ir į jų inteligentiškumo, fantazijos, jausmų arba pojūčių plėtotę, moko pažinti gyvenimą, skiepija atsakingumo jausmą ir moko vaidinti individualinį ir socialinį vaidmenį, stengiantis sudaryti geresnes salygas ne tik sau, bet ir užsiėmimų draugams.

Neužginčijama, kad žaidimai ir įvairūs sporto užsiėmimai, jeigu jie teisingai pravedami, sukuria žmogaus gyvenimo atvaizdą. Sportinė kova ir rungtyniavimas, kartu su kitais, mažiau dinamiškais veiksniais, reikalinga visą laiką stropios priežiūros, kad pašalinus arba apsaugojus nuo asmeninės naudos išdidumo ir puikybės.

Per užsiėmimus stengiamasi individualiniu ir kolektyviniu pasireiškimus sujungti, siekiant nugalėti pasitaikiančius sunkumus ir pateisinti savo veiksmą bei įrodyti tinkamumą bendram reikalui remiantis ne tik fizine jėga, bet ir techniškų pasiruošimu, riteriškumu, lojališkumu, atvirumu ir drąsa, o tai ir sudaro gero auklėjimo pagrindus. Dedama pastangų, kad jaunuolis, nugalėjus kliūtį ar gerai atlikus jam duotą uždavinį, įgautų džiaugsmo ir pasitenkinimo jausmą. Griežtai žiūrima, kad atliekant uždavinį, neatsirastų pikta valia taisyklėms apeiti, bet kad jis ieškotų kelių, kaip teisingu būdu lengviausia atlikti jam skirtą uždavinį. Taip pat jis mokomas, pasiekus laimėjimą, tyliai džiaugtis, o pralaimėjus neparodyti pykčio ir gražiuoju suvaldyti savo susijaudinimą.

Nevengiama dalyvių klasifikacija arba pasiekimų įvertinimas, nes tai mes randame visose gyvenimo srityse ir prie to reikia priprasti. Čia pasireiškia gyvenimiškasis principas, suteikiąs akstino ir intereso veikti. Šis reiškinys nešalinamas, nes be šio akstino nebūtų pažangos nei tobulėjimo. Tai yra būdas paskirų, geresniųjų atrankai padaryti.

Visame kame stengiamasi priekin iškelti rungtyniavimo ir varžybų pradas, nes kitaip atsirastų abuojumas, dėl kurio nukentėtų fizinis ir dvasinis atsparumas.

Šiems veiksniams įgyvendinti, fizinio auklėjimo institutai yra paruoše naujus metodinius darbo planus, kuriais remiantis bus bandoma per sumodernintą fizinį auklėjimą geriau išauklėti jaunąją kartą, kad toji skintų kelius į gražesnę ateitį.

L. Baltrūnas

VILTIES Nr. 1 TURINYS

Su viltimi į laisvę (A. Merkelis) 1
Po 1918 m. vasario 16 dienos (Dr. J. Šaulys) 3
Prūsų lietuvių rezistencija (J. Grigolaitis) 7
Piūtis, Šventoji upė (Faustas Kirša) 10
Nerimas brėkštant (Albinas Marius Katilikiškis) 11
Viltis, Vasara, Jaunamartės palangėj (Stasys Santvaras) 15
Adomas Galdikas (Aleksis Rannit) 16
Ankstyvųjų Lietuvos gyventojų kultūros ir tautybės klausimas (Dr. J. Puzinas) 20
Lietuvių mitologijos sintezė (Dr. J. Balys) 26
Socialinė pažanga (Dr. J. Paplėnas) 28
Darbo problemos būsimojoje Lietuvoje (K. G.) 30
Lietuvos žemės ūkio atstatymo problema (Agr. A. Musteikis) 33

Knygos

Liaudies kultūros pūdymuose (Dr. Algirdas Julius Greimas) 37

Paminėjimai

Antaną Smetoną prisimenant (A. Laikūnas) 39
A. A. Jonas Vilčinskas — visuomenininkas (K. R.) 40

Akademinis gyvenimas

Vilties keliu (J. Ramunis) 41
Korp. Viltis steigimo aktas ir pagrindiniai nuostatai 43
Aukštojo žemės ūkio mokslo studijų galimybės Vokietijoje (Dr. J. V.) . . . 43

Aktualijos

Visuomeninėmis, kultūrinėmis ir politinėmis temomis (B. G.) 44

Fizinis auklėjimas

Moderniškasis fizinis auklėjimas (L. Baltrūnas) 47

Vilties viršelis dail. P. Osmolskio. Nuotraukos — Kaunas (viršelyje) V. Augustino; Dr. J. Šaulys kitų pasiuntinių tarpe (3 p.) B. Gaidžiūno; Iškilmės prie nežinomojo kareivio kapo Kaune (6 p.) V. Augustino; J. Grigolaitis (7 p.) B. Gaidžiūno; Faustas Kirša ir Viktoras Petravičius (10 p.) B. Gaidžiūno; Stasys Santvaras (15 p.) B. Gaidžiūno; A. Galdiko Žemaičių kapinės ir Palangos pajūryje (17 p.) V. K. Jonyno klišės; Viltininkai Fišene (41 p.) B. Gaidžiūno.

Redaktorius Balys Gaidžiūnas
Redakcinė kolegija: Jonas Čiuberkis, Algimantas Gureckas, Aleksandras Laikūnas, Dr. Bronius Nemickas, Stasys Santvaras ir Dr. Steponas Stankus

Visais Vilties reikalais kreiptis: (14b) Pfullingen, Goethestr. 22, Vokietija

ALp(LKA)3090
1949, Nr.1

Šio numerio kaina DM. 2,50

* * *

VILTIS, TĘSDAMA VILTININKŲ KULTŪRINES, VISUOMENINES IR POLITINES TRADICIJAS, RYŽTASI NAUJAM DARBO BARUI. MŪSŲ TIKSLAS — IEŠKOTI NAUJŲ KŪRYBOS KELIŲ, BRANDINTI MŪSŲ TAUTOS DVASINES JĖGAS, RUOŠTIS LAISVAM, NEPRIKLAUSOMAM GYVENIMUI. TIKIMĖS, KAD BENDRADARBIŲ IR SKAITYTOJŲ REMIAMI PASIEKSIME TIKSLO.

VILTIES REDAKCIJA

91.414.57